

glasul
BUCOVINEI

CERNAUȚI

BUCUREȘTI

3-4 / 2004

An XI. Nr. 43-44

INSTITUTUL CULTURAL ROMÂN

Revistă digitalizată gratuit de Asociația Rădăuțiul Civic, pentru păstrarea memoriei Bucovinei și pentru ca tot efortul oamenilor de cultură din Bucovina să fie accesibil și generațiilor de astăzi.

www.radautiulcivic.ro

Mai 2020

GLASUL BUCOVINEI

*

THE VOICE OF BUKOVINA

The Romanian Cultural Institute

THE VOICE OF BUKOVINA
A HISTORY AND CULTURE QUARTERLY

CERNOWITZ – BUCHAREST

2004, No. 3–4
Year. XI. No. 43–44

Editor-in-chief: ALEXANDRINA CERNOV
Honorary Member of the Romanian Academy

ADVISORY BOARD: Prof. Univ. Dr. Mircea Anghelescu (Bucharest),
Acad. Radu Grigorovici (Bucharest), Ștefan Hostiuc (Cernowitz),
Prof. Univ. Dr. Mihai Iacobescu (Suceava), Conf. Univ. Dr. Ștefan
Purici (Suceava), Lector Univ. Dr. Florin Pintescu (Suceava),
Prof. Univ. Dr. Ion Popescu-Sireteanu (Iași), Arcadie Suceveanu (Chișinău),
Dr. Ilie Traian (Bucharest), Dr. Constantin Ungureanu (Chișinău),
Acad. Dimitrie Vatamaniuc (Bucharest).

EDITORIAL BOARD: Prof. Dr. Alexandrina Cernov, Prof. Dr. Ilie Luceac,
Vasile Tărățeanu.

Institutul Cultural Român

GLASUL BUCOVINEI
REVISTĂ TRIMESTRIALĂ DE ISTORIE ȘI CULTURĂ

CERNĂUȚI – BUCUREȘTI

2004, Nr. 3–4
Anul XI. Nr. 43–44

Redactor-șef: ALEXANDRINA CERNOV
Membru de onoare al Academiei Române

COLEGIUL DE REDACȚIE: prof. univ. dr. Mircea Anghelescu (București),
acad. Radu Grigorovici (București), Ștefan Hostiuc (Cernăuți),
prof. univ. dr. Mihai Iacobescu (Suceava), conf. univ. dr. Ștefan Purici
(Suceava), lector univ. dr. Florin Pintescu (Suceava), prof. univ. dr. Ion
Popescu-Sireteanu (Iași), Arcadie Suceveanu (Chișinău), dr. Ilie Traian
(București), dr. Constantin Ungureanu (Chișinău), acad. Dimitrie
Vatamaniuc (București).

REDACȚIA: prof. dr. Alexandrina Cernov, prof. dr. Ilie Luceac, Vasile Tărățeanu.

CONTENTS

FROM THE PEOPLE'S HISTORY

Viorica Moisuc – „A Territory called Transylvania“	7
---	---

BUKOVINA – HISTORICAL AND SOCIAL PROCESSES

Alexandru Mamina – <i>The Minorities and the New Democratic Ideologies</i>	15
Ion Popescu – <i>Romanians – the Third Ethnic Group in Ukraine – the Cernowitz Region. Romanians in the Putila District (social-linguistic monitoring). Part IV</i>	24
Daniel Hrenciuc – <i>The Cultural Societies of the Poles Living in the Historical Bukovina</i>	39

BUKOVINEAN PERSONALITIES

Pavel Țugui – <i>The Bukovinean Composer and Musicologist Liviu Rusu (III). Bio-bibliographical notes</i>	48
--	----

LITERARY THEORY, CRITICISM AND HISTORY

Mircea A. Diaconu – <i>Mircea Streinul or the Mystical Voluptuousness of Suffering</i>	65
---	----

PROBLEMS OF LINGUISTICS

Felicia Vrânceanu – <i>Marks of the Relation of Co-ordination in the Romanian language</i>	73
---	----

POETRY

Grigore C. Bostan – <i>In memoriam (New Poems)</i>	83
Claudia Partole – <i>Children Poetry</i>	89

BOOKS. REVIEWS. CONFERENCES

Ion Popescu-Sireteanu – <i>The Struggle for the Romanian Language in Bukovina 1775-1918</i> [Gheorghe C. Moldoveanu – <i>Romanian Language in Bukovina. The Social-Cultural and Political Status</i> , Iași, Ed. A 92, 1996, p. 235]	102
Mircea A. Diaconu – <i>Mihai Iacobescu – a Profession of Faith</i>	107
Dorina Ciobanu – <i>About Three Countries in a Three-Day Conference. („Ukraine–Romania–R. Moldova: Historical, political and cultural aspects of the relations, in the context of the contemporary European processes“, International Science Conference, September 23–25 2004)</i>	111
Contents , „The voice of Bukovina“, 1–4/2004, year. XI, no. 41–44	117

SUMAR

DIN ISTORIA NEAMULUI

Viorica Moisuc, „Un teritoriu care se cheamă Transilvania...” 7

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

Alexandru Mamina, *Minoritățile și noua ideologie democratică* 15

Ion Popescu, *Românii – a treia etnie din Ucraina. Regiunea Cernăuți. Românii din raionul Putila (monitorizare sociolingvistică). [Partea a IV-a]* 24

Daniel Hrenciuc, *Societățile culturale ale polonezilor din Bucovina istorică* . . . 39

PERSONALITĂȚI BUCOVINENE

Pavel Țugui, *Compozitorul și muzicologul bucovinean Liviu Rusu (III). Note biobibliografice* 48

TEORIE, CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

Mircea A. Diaconu, *Mircea Streinul sau voluptatea mistică a suferinței* 65

PROBLEME DE LINGVISTICĂ

Felicia Vrânceanu, *Mărci ale raportului de coordonare în limba română* 73

POEZIE

Grigore C. Bostan, *In memoriam (Poezii inedite)* 83

Claudia Partole, *Versuri pentru copii* 89

CĂRȚI. REVISTE. CONFERINȚE

Ion Popescu-Sireteanu, *Lupta pentru limba românească în Bucovina. 1775-1918* [Gheorghe C. Moldoveanu, *Limba română în Bucovina. Statutul socio-cultural și politic*, Iași, Ed. A 92, 1998, 235 p.] 102

Mircea A. Diaconu, *Mihai Iacobescu – o profesiune de credință* 107

Dorina Ciobanu, *Despre trei țări într-o conferință de trei zile. („Ucraina–România–R. Moldova: relații, politice, economice și culturale în contextul proceselor europene contemporane”, Conferință științifică internațională, Cernăuți, 23–25 septembrie 2004)* 111

Sumar, „Glasul Bucovinei”, 1–4/2004, an. XI, nr. 41–44 117

Din istoria neamului

„UN TERITORIU CARE SE CHEAMĂ TRANSILVANIA...”

Viorica Moisuc

București

Al doilea război mondial, urmat de ocupația sovietică a țărilor central-sud-est europene, hotărâtă de marii aliați prin înțelegerile secrete din anii 1942–1945 și legiferată prin tratatele de pace de la Paris din 1947, a izolat aceste țări de comunitatea europeană timp de mai bine de o jumătate de secol. Căderea comunismului, schimbările structurale fundamentale ce au avut loc, eforturile acestor țări de a ajunge la un numitor comun cu celelalte, care nu au cunoscut sovietizarea și regimul totalitar comunist, compun un proces complicat, dificil, cu multe necunoscute. În acest context, mentalitățile evoluează greu, sechelele trecutului alterează adesea înțelegerea prezentului dar și definirea viitorului, precum și construirea relațiilor interumane pe baza respectului reciproc, a toleranței și conviețuirii pașnice.

În perspectiva reintegrării europene și mondiale, **consolidarea economico-politică a acestor state, stabilitatea și echilibrul în zonă sunt cerințe sinequa-non, incompatibile cu dezagregarea politico-teritorială, cu tensiunile și conflictele interetnice, cu instabilitatea internă, crizele sociale și politice, deteriorarea relațiilor interstatale.**

La noi se poartă de mult și cu obstinație falsă „problemă” a Transilvaniei, reflectată într-o sumedenie de proiecte, programe, declarații, discursuri, simpozioane, conferințe, seminarii etc., realizate printr-o impresionantă desfășurare de forțe pe plan intern și extern, care vor să demonstreze ceea ce nu reușesc niciodată să facă și anume: *Transilvania n-ar fi pământ românesc, România n-ar fi stat național-unitar și indivizibil* – formă *perimată* într-o Europă unită. Concluzia: România trebuie să accepte *federalizarea* sau *desprinderea* provinciilor „alipite” ei în 1919–1920 prin tratatele de pace, sau „măcar” *autonomia* Transilvaniei, formula minimă fiind reeditarea, într-o formă de așa-zis „europenism”, a creației staliniste: *Regiunea Autonomă Maghiară*.

Noua „ediție”, fără îndoială nu și ultima, a *luptei pentru autonomie* este constituirea *Consiliului Național Secuiesc* care, evident, cere **autonomia**, dar nu a maghiarilor, ci a *secuilor* din Transilvania.

Înainte de a trece la analiza de fond a acestui real pericol pentru interesele vitale ale poporului român reprezentat de agitația autonomistă maghiară cu formele ei concrete de manifestare, este de precizat că *iredentismul maghiar* la adresa României, cu bagajul său de „argumente” contra statului național-unitar, *seamănă până la identitate* cu *iredentismul ruso-ucrainean*, preluat de regimul comunist de la Chișinău și manifestat prin „*moldovenism*”. În același timp se impune și o altă constatare: indiferent de culoarea regimurilor politice care s-au

succedat în Ungaria după prăbușirea dublei monarhii în 1918, revendicările teritoriale la adresa României și altor state vecine, bazate pe aceleași falsuri istorice grosolane prezentate fără succes de contele Appónyi la Conferința de pace de la Paris în 1919–1920, au rămas neschimbate pe fond; situația este identică și în ceea ce îi privește pe comuniștii de peste Prut, indiferent de etnia lor.

Demonstrația noastră va evolua pe două coordonate: date statistice și date istorice.

Constituțiile de după 1989, adoptate prin referendum, definesc România ca stat național, unitar și indivizibil, precizându-se că teritoriul ei este inalienabil. Legea fundamentală respinge separatismul, federalismul, pedepsind acțiunile care ar pune în pericol integritatea teritorială, caracterul unitar al statului român, suveranitatea națională.

Caracterul național al statului român este determinat de mai mulți factori dintre care amintim: comunitatea de limbă, tradiții, dezvoltarea istorică în același spațiu geografic timp de peste două milenii, unitatea geografică a teritoriului locuit de unul și același popor, structura etnică a populației etc.

Conform recensământului din 2002, populația României numără 21,7 milioane locuitori, dintre care 89,5% sunt români; minoritățile sunt reprezentate de unguri, 6,6%, adică 1 432 000 locuitori (inclusiv secuii), celelalte minorități însumând 3,9% (vezi **Banca Națională a României, Raport Anuar**, 2002, p. 5). În Transilvania, minoritatea ungară este de cca 900 000 persoane, restul fiind răspândite în celelalte zone ale țării, altele decât Transilvania.

Caracterul majoritar românesc al Transilvaniei este atestat de statisticile maghiare, cu toate eforturile ce s-au făcut de a se cosmetiza realitatea:

- În 1786 erau 65% români față de 21% unguri (inclusiv secuii – N.B.: statisticile ungurești n-au departajat niciodată secuii ca etnie);

- În 1850 erau 58% români față de 28% unguri (inclusiv secuii);

- În 1890 erau 56% români față de 31% unguri (inclusiv secuii);

- În 1910 erau 53,7% români față de 31,6% unguri (inclusiv secuii).

Este de precizat că diminuarea constantă a numărului românilor nu se datorează descreșterii natalității și a creșterii ei la unguri, ci maghiarizării numelor românești, stabilirii etnicității după limba vorbită și, într-o anumită măsură, emigrării românilor în America din cauza sărăciei și a oprămirii economice și naționale (după Philip Mosley, **Transilvania partitioned**, „American Quarterly Review”, octombrie 1940, p. 4). În momentul Unirii, în Transilvania erau 2 830 000 români și 1 353 000 unguri (inclusiv secuii). În 1940 erau în Transilvania 3 365 000 români și 1 411 000 unguri.

Drepturile și obligațiile minoritarilor sunt înscrise și garantate de **Constituție** precum și de o serie întregă de legi, convenții internaționale la care România este parte, și alte acte normative.

În ceea ce-i privește pe secuii, scoși de la un timp „în față” cu tot mai multă insistență, se cuvine a preciza câteva date istorice.

Chestiunea originii și a așezării lor în Transilvania este încă controversată. Specialiștii au avansat ideea că este vorba despre o populație de origine turcică al cărei nume ar deriva din cuvântul turcesc **szekilsikil** care însemna „de neam ales”. După informațiile lui Anonymus, această populație s-ar fi aflat în nord-vestul Transilvaniei înainte de pătrunderea, prin nordul Carpaților Păduroși, a triburilor ungarilor spre Câmpia Panonică. Secuii li s-au alăturat în această expediție, participând la cucerirea zonei amintite precum și la celelalte războaie purtate de unguri în secolele X–XII și având mereu rolul de avangardă. Această trăsătură caracteristică a secuilor i-a determinat pe unguri să-i colonizeze în zonele de graniță.

Cronicarul Simon de Keza îi pomenește pe secui, așezați prin părțile Bihariei alături de băștinașii valahi, de la care, spune cronicarul ungar, nou-veniții ar fi deprins scrierea. Regii arpadieni, înaintând spre răsărit în Transilvania, au căutat să-și întărească dominația asupra băștinașilor prin așezarea secuilor în zonele Harghita și Covasna, prima mențiune documentară fiind din 1213. Cu timpul, populația secuiască a fost asimilată de unguri: limba de origine turcică, diferită de cea maghiară, s-a pierdut, ca și tradițiile specifice, identitatea etnică. Tendința generală este de a fi confundați sau nu cu maghiarii, în funcție de „necesități” de ordin politic.

Tendințele revizioniste și iredentiste de sorginte maghiară vizând anularea clauzelor teritoriale ale *Tratatului de pace de la Trianon* din iunie 1920, confirmate în *Tratatul de pace dintre România și Națiunile Unite* din februarie 1947, se materializează și în **proiecte autonomiste** vizând toată Transilvania, sau Transilvania și Banatul, sau „măcar” Covasna și Harghita.

Aceste idei și proiecte nu sunt noi.

Așa-zisa „Ungarie Mare”, apusă odată cu dispariția dublei monarhii în 1918, a devenit visul obsesiv al tuturor regimurilor politice din Ungaria, redusă, cum spunea Nicolae Iorga, „la granițele ei firești”. Aristocratul Károlyi, șeful primului guvern al Republicii Ungaria, i-a încredințat conducerea comunistului Béla Kun care promitea „ridicarea întregului proletariat” pentru refacerea „Ungariei milenare”. Cu ajutorul neprecupețit al lui Lenin, Béla Kun vedea posibilă realipirea la Ungaria a teritoriilor pierdute în 1918 în contextul „revoluției mondiale” și al construirii „republicii sovietice fără hotare”; aceasta presupunea „topirea” noilor frontiere ale statelor central-europene într-o formațiune politico-teritorială aflată sub dominația sovietică în tandemul Moscova–Budapesta. Pentru acest vis nebunesc al celor care pierduseră enorme latifundii, bunuri materiale, avantaje de tot felul și privilegii în Transilvania, Slovacia, Croația etc., au murit zeci de români, unguri, slovaci, cehi, în absurdul război din 1919.

În anii ce au urmat, Horthy, „amiralul fără flotă” și „regentul” fără regat, împreună cu marii perdanți ai anului 1918, a desfășurat un imens arsenal de mijloace și metode urmărind unul și același scop: *anularea Trianon-ului*. Alianța cu Hitler avea să aducă acestora o parțială satisfacție, atât în 2 noiembrie 1938 (primul *Dictat de la Viena* pe seama Cehoslovaciei), în martie 1939 (desființarea Cehoslovaciei ca stat în câștigul Germaniei și al Ungariei), dar mai ales în august 1940 când Ungaria a anexat colțul de nord-vest al Transilvaniei cu o populație majoritar românească: 50,3% față de 37% maghiari. (Se pune întrebarea de ce statul ungar, care clama atunci necesitatea autodeterminării grupurilor compacte, nu a acordat de îndată celor 50% români din zona ocupată statut de „autonomie”?).

Înfrângerea Germaniei în cel de al doilea război mondial a adus noi reglementări politico-teritoriale în Europa de răsărit, hotărâte de marii aliați. În ceea ce privește frontiera de vest a României, se precizase în *Convenția de armistițiu* din 12 septembrie 1944, semnată la Moscova de către reprezentanții Guvernului român, pe de o parte, și mareșalul Malinovski, reprezentându-i pe marii aliați, pe de altă parte, că prevederile *Dictatului de la Viena* din august 1940 se anulează, iar Transilvania, „sau cea mai mare parte a ei”, va reveni României. S-a creat astfel o conjunctură favorabilă ca la negocierea tratatului de pace cu România partea ungară să insiste în încercarea de modificare a vechii frontiere a Trianonului. La 11 iunie 1946 în memorandumul înaintat Conferinței, partea ungară a cerut alipirea la Ungaria a unui teritoriu de 22 000 km² din Transilvania și **autonomia locală** pentru minoritatea maghiară ce va fi rămas în restul Transilvaniei. La 31 august, ministrul Ungariei la Paris, Paul Auer, membru în delegație, a adus în fața Conferinței

„**problema unui teritoriu care se cheamă Transilvania**” – teritoriu ce ar fi aparținut dintotdeauna Ungariei și pe care *Conferința de pace din 1920* l-a „alipit” României, „fără consultarea” populației; el a „micșorat” revendicările Ungariei, cerând anexarea „doar” a zonei de frontieră cu centrele Satu Mare, Carei, Oradea, Salonta, Arad și ca o condiție sine-qua-non, a „rezolvării problemei”, „**asigurarea unei largi autonomii locale blocului etnic compact ungar** [N.B. Deci nu era vorba de secuii!] **care trăiește în partea de est a Transilvaniei**”.

Un moment de glorie a ideii autonomiste l-au constituit anii '50.

La 7 septembrie 1951, P. Arhipov și P. Tumanov, consilierii sovietici pentru „problemele construcției de stat” ai Consiliului de Miniștri al RPR, au înaintat lui Gh. Gheorghiu-Dej propunerea de constituire a **Regiunii Autonome Maghiare**, dezvoltând „în mod creator învățătura tovarășului Stalin în problema națională”. Proiectul sovietic însușit „ad litteram” la București și aplicat în contextul modificării organizării administrativ-teritoriale a țării (cele 28 județe au fost topite în 18 regiuni) a dus la constituirea **Regiunii Autonome Maghiare**, în care au intrat raioanele Ciuc, Târgul Secuiesc, Sf. Gheorghe, Odorhei, răsăritul raionului Racoș, raioanele Gheorghieni, Reghin, Sân-Giorgiu de Pădure, Târgu-Mureș și Toplița. „Capitala” RAM era Târgu-Mureș. **Constituția RPR** din 24 septembrie 1952 a consacrat această **anomalie** politico-teritorială. Despre semnificația actului amintit, regretatul om politic Ion Rațiu spunea în martie 1995: „După război, în anii '50, pactul MADOSZ–Groza a creat regiunea autonomă maghiară. Ungurii și evreei de limbă și cultură maghiară se aflau peste tot în conducerea treburilor în Transilvania, mai ales în Securitate, deoarece comuniștii care conduceau țara nu aveau și nu puteau avea încredere în români”. Ei deslușeau faptul că într-o astfel de formațiune autonomă „românii devin minoritari în propria lor țară” iar ungerii din restul României devin „străini în România” care este, de fapt, patria tuturor. „Ungurii – sublinia el – vor fi străini, izolați între doi poli: Ungaria și Regiunea Autonomă Maghiară. Discriminarea și șovinismul s-ar exacerba și, în mod inevitabil, relațiile interetnice s-ar deteriora”.

Începând cu ajutorul căderii regimului Ceaușescu, documentele ce pun în discuție statutul României ca stat național-unitar-indivizibil s-au succedat în mod sistematic însoțite de o gălăgioasă campanie propagandistică pe plan național și internațional. Ideea în jurul căreia se construiesc teritoriile autonomiste sau federaliste este detașarea Transilvaniei din întregul pe care-l reprezintă țara, tratarea ei ca entitate de sine-stătătoare aparținând „occidentului catolic”, diferențiată de restul României, rămasă „balcanică și ortodoxă”.

Începutul l-a făcut *Declarația de la Budapesta* din 16 iunie 1989 în care un grup de intelectuali români și unguri, de alte persoane din diasporă, din Ungaria și România, și-au consemnat părerile despre drepturile minorității ungare din România și conviețuirea sa cu românii. Plecând de la afirmația nefundamentată nici istoric, nici etnic, nici politic, după care „cele două națiuni s-au format în același spațiu geografic” se declară că Transilvania trebuie să aibă „**dreptul la o reprezentare politică autonomă și la autonomie culturală a fiecărei națiuni... etc.**”. Deși în 1999, când s-a agitat din nou problema **autonomiei Transilvaniei și Banatului** iar președintele Emil Constantinescu a apreciat că era vorba de „un fel de copie” a Declarației de la Budapesta („Adevărul”, 9 iunie 1999), semnatarii actului amintit au negat vehement că acesta ar fi exprimat în vreun fel oarecare ideea autonomiei Transilvaniei, dar n-au explicat în nici un fel ce semnificație are expresia „dreptul la reprezentare politică autonomă”. După părerea noastră, *Declarația de la Budapesta* este neechivocă din punctul de vedere al dezideratului privind **autonomia** Transilvaniei.

Documentul nu este singular în acea vreme. În același an, *Comitetul internațional Transilvania*, cu sediul la Viena, a lansat un *Apel* către maghiarii din România pentru **autodeterminarea Transilvaniei** și ruperea ei de România. Revista ungară „Elet es Irodalom” (Viața și cultura) dădea chiar un avertisment: „*În casa Europei nu va fi pace până când Transilvania nu va primi o cameră separată*”.

Căderea dictaturii comuniste în România a fost interpretată de mulți dintre cei interesați ca o perspectivă apropiată pentru punerea în practică a desprinderii Transilvaniei. Lăsând la o parte tentativa nereușită de secesiune a Ardealului, declanșată prin acțiunea de la Târgu-Mureș – lămurită și pentru cei mai sceptici –, anul 1990 abundă în acțiuni propagandistice ce ilustrează o adevărată euforie a celor care își închipuiau că zilele Trianonului sunt numărate. Iată câteva exemple.

La 19 martie lua ființă la Budapesta *Fundația pentru arta ardeleană* ce-și propunea în programul său „popularizarea trecutului maghiar al Transilvaniei, a existenței primordiale a ungarilor pe teritoriul acesteia, a faptului că Ardealul este leagănul civilizației și culturii maghiare”, formulându-se dezideratul **autonomiei**.

La 31 mai avea loc la Paris simpozionul cu tema: *Maghiarii din România și problemele minorităților din țările Europei de Est*; s-au susținut teze ca: „*Transilvania a fost luată Ungariei*”, „*soluția problemei minorității maghiare din Transilvania este autodeterminarea și în final revizuirea granițelor și alipirea la Ungaria*”.

În iunie 1990 se „comemorează” în Ungaria *Dictatul de la Trianon*, prilej de organizare a nenumărate simpozioane, emisiuni la radio și televiziune în care se deplânge „pierderea Ardealului”; Raffaa Erno declara că „Ungaria fără Ardeal nu e o țară”.

În iulie se lansa la Geneva și Budapesta cartea în engleză a lui Zsilinski Endre, scrisă în 1944, reeditată în 1990, intitulată *Ardealul – trecut și viitor*. Teza de bază: Transilvania este o parte a Ungariei, **autodeterminarea Transilvaniei și alipirea la Ungaria**.

Tot **în iulie** – se editează la Paris revista „Geopolitic” unde apare un amplu articol despre Ungaria în care se deplânge soarta ungarilor din Transilvania, singura soluție fiind considerată **autonomia** acestora.

În septembrie, la colegiul „Sf. Ecaterina” de la Cambridge, avea loc un simpozion internațional consacrat tot situației ungarilor din România. S-a arătat că „*este primejdios ca majoritatea dominantă a românilor din România să alcătuiască un stat omogen, național. În Transilvania multiethnică și multilingvă dominanți sunt ungarii, care numără peste 2 milioane. Autodeterminarea și revenirea la Ungaria este inevitabilă*”.

Aceste elucubrații au fost stimulate și susținute și de unii membri ai Congresului SUA, dacă n-am aminti decât pe senatorul Patrik Moynihan sau deputatul Guy Yatron sau Alain Tyrell din Parlamentul european. Sunt încă vii în memorie intervențiile deputatului Tum Lantos care vorbea de „*persecuția și etnocidul*” maghiarilor din România. Baza de „argumente” a tuturor acestor acțiuni propagandistice a fost și este arhicunoscuta *Istorie a Transilvaniei* elaborată sub auspiciile Academiei Ungare, exemplu elocvent a ceea ce se poate numi o „*istorie a imaginarului*”, tradusă în limbi de circulație, oferită tuturor marilor biblioteci ale lumii, pusă la îndemâna oricui dorește să se „documenteze” în domeniu. Din păcate, nici atunci și nici acum istoricii din România nu fi opun o versiune corectă, bazată pe documente; lipsa de bani, invocată cu ușurătate chiar și în probleme de interes major ale națiunii române, nu dovedește decât incompetența, dezinteresul și poate reaua-voință a celor care conduc destinele țării.

În perioada următoare anului 1990, acțiunea pentru autonomie se continuă mai sistematic, mai organizat, luându-se în calcul și conjunctura politică internă și

internațională. Mijloacele tactice s-au diversificat. Politica „pașilor mărunți“, politica „alianțelor“, „etapizarea“ etc. n-au îndepărtat în nici un fel preocupările de ținta finală – secesiunea Ardealului. N-au lipsit accentele violente, amenințările și cere-urile imperative.

În 20 august 1992 Congresul de la Budapesta al *Uniunii Mondiale Ardelene* a lansat o **Declarație** în care se preciza „*Cerem exercitarea fără limită a dreptului de autodeterminare a maghiarilor din Transilvania, cerem Uniunii Europene să nu încheie nici un acord de asociere cu România fără includerea instituționalizată a maghiarimii ardelene*“.

În completare, *Uniunea Democratică a Maghiarilor din România* – organizație etnică după titulatură – și membrii săi „au dat pe piață“, unul după altul, tot felul de **proiecte de autonomie**. Astfel, în 1993, UDMR a propus un proiect de autonomie intitulat **Minoritățile etnice și comunitățile autonome**; în 1994, Joseph Csapo a prezentat proiectul **Statutul autonomiei personale a comunității etnice maghiare din România** și, un an mai târziu, **Proiectul de autonomie pentru secuii din Sıkelyfold**“ (Harghita și Covasna).

În ianuarie 1995, UDMR a prezentat programul său de **autonomie** în care se poate citi: „*Soluția corespunzătoare nouă este în contradicție flagrantă cu ideea de supraviețuire, chiar de întărire a statului național-român, concepție perimată*“ – susțin ideologii acestei organizații. Prin urmare, România ar fi trebuit să se desfacă în bucăți ca Iugoslavia sau Cehoslovacia ca să nu mai fie „perimată“. Bucata cea mai mare, Transilvania, autonomă, independentă, ar fi fost înghițită de Ungaria-mamă, în cel mai pur spirit „european“, „modern și neperimat“. Dar să vedem ce mai putem citi în programul UDMR. Incursiunea în istorie este frauduloasă. Aflăm că Ardealul sub ocupație ungară, adică „Ardealul de odinioară“, a fost, nici mai mult nici mai puțin, „pământul toleranței!“ Pentru cine? Pentru cei trei milioane și jumătate de români și Biserica lor ortodoxă? Dacă n-ar fi tragic, ar fi de-a dreptul rizibil. Se pare că UDMR-ul are o mare lipsă de istorici în rândurile sale!

Este de subliniat, așadar, că **autonomie Ardealului este un obiectiv de bază al acțiunii UDMR pe plan intern și extern, contrar Constituției și legilor țării**.

Sub oblăduirea acestei organizații etnice – partid politic, orașele vizate de proiectele autonomiste – Miercurea-Ciuc și Odorheiul Secuiesc – au găzduit în trei rânduri, 1994, 1995, 1997, trei reuniuni ale *Societății istoricilor unguri din Zürich* (înființată în 1985, cu 136 membri din 18 țări). Președintele acestei societăți iredentiste, zise „științifice“, Csihac Gyorgy, și-a îngăduit, în mai 1997, la Miercurea-Ciuc, să profereze insulte și falsuri grosolane privind istoria poporului român, ridicând osanele „toleranței“ etnice din Transilvania ocupată de Ungaria. Concluzia: „**autonomie – singura modalitate de dăinuire a secuilor**“ care ar fi devenit posibilă, după părerea sa, după 1989.

În mai 1997 s-a inventat *Forumul secuiesc de la Cernat* – Covasna care, evident, cere **autonomic, autoguvernare, iar în final – anexarea la Ungaria**.

Eforturile udemerștilor pentru obținerea **autonomiei** – dacă nu a Transilvaniei, măcar a regiunii fostei RAM, dispărută odată cu scutul ei de nădejde, armata sovietică, au fost susținute neclintit și cu osârdie de Budapesta. Un exemplu, dintre nenumăratele, care s-ar putea evoca: la „comemorarea“ Trianonului în Parlamentul Ungariei, în 4 iunie 1998, s-a cerut „**autonomie națională deplină pentru maghiarii din Transilvania**“. Partidul „Democrat“ Popular Ungar a declarat chiar că „Ungaria ar trebui să intre în Uniunea Europeană în așa fel încât nici o parte a maghiarimii să nu rămână în afară“. Ce se poate înțelege aici? Că Ungaria să ia cu ea, în UE, Transilvania, Slovacia etc.? Cum? Să le anexeze pur și

simplu? Să declare război României și Slovaciei? Vorba unui personaj al lui Caragiale: „Din această dilemă nu puteți ieși! Am zis!!“

În 1999 s-a înregistrat o ofensivă neobișnuită în chestiunea **autonomiei**, în care s-au implicat diferite forțe. La 10 ani de la semnarea *Declarației de la Budapesta*, la Cluj s-a lansat *Declarația pentru secesiunea Ardealului și a Banatului*. Autorii documentului se pronunțau pentru „**autonomia administrativă** – în cadrul României – **pentru Transilvania și Banat, cu adunări legislative regionale**“, aceasta considerându-se a fi „**o alternativă reală la modelul statului centralizat**“ („Adevărul“, 8 iunie 1999). Se lansează cu această ocazie și ideea că Transilvania autonomă ar putea avea rolul de „locomotivă“ în procesul de integrare a României. *Declarația* a preluat în fapt ideile, aroganța, prostia din aiuritorul manifest al lui Sabin Gherman și al Fundației sale *Pro-Transilvania* cu titlul „M-am săturat de România“.

Poți să nu fii de acord cu multe lucruri ce se petrec în România, dar să-i bălăcărești istoria, tradițiile, oamenii, într-o manifestare de ură demențială, este dincolo de orice închipuire. Gherman este incompatibil cu Transilvania, cu tot ceea ce este românesc.

Era logic ca personajul să se grăbească să pulseze atunci când *Declarația de la Cluj* punea tranșant chestiunea secesiunii Transilvaniei și a Banatului. Asociațiile create de mîntea întunecată a lui Gherman: *Pro-Transilvania*, *Liga pentru Ardeal și Banat*, *Fundația Civică pro-Transilvania* au fabricat o *Declarație*, datată cu 10 iunie 1999, care, după ce suține la punctul 1 că „respectă integritatea și suveranitatea statului român“, spune la punctul 6: „**promovează ideea autonomiei administrativ-financiare a Transilvaniei, Bantului, precum și a celorlalte regiuni istorice ca o premisă de bază a dezvoltării întregii Români**“. Mi se pare inutil a mai face vreun comentariu pe marginea acestor aserțiuni care se bat cap în cap.

Este interesant că atunci, UDMR-ul, prin șeful său, a catalogat acțiunile amintite drept „diversiune“. Numai că, în cadrul organizației, funcționa *Inițiativa Maghiară Ardeleană*, condusă de Katona Adam. Scrisoarea deschisă către Marko Bela, publicată în „Romaniai Magyar Szo“, critică slaba mobilizare a UDMR pentru *obținerea autonomiei „cu ajutorul țării-mame*“ („Cotidianul“, 3 septembrie 1999).

Ne punem întrebarea dacă nu cumva aceasta era o diversiune?

Aceleași idei ghermaniste, puse într-o formă mai „intelectualizată“, cu iz de dezbateri științifică și analiză teoretică au însoțit permanent manifestările autonomiste mai mult sau mai puțin violente din acești ani. Gustav Molnar, Gabriel Andreescu, Sorin Mitu (autor al mult criticatului manual de „istorie a României“), Adrian Marino, Daniel Barbu, George Marica au umplut sute de pagini cu *antistorie românească* avându-l pe Huntington ca deschizător de drumuri. „Prin calitatea Ungariei de membru al Uniunii Europene – proceea Gustav Molnar într-un articol publicat în nr. 2–3/1999 al revistei clujene „Magyar Kisebbség“ – frontiera ungaro-română va deveni frontiera geopolitică cu valoare deplină, cu toate consecințele ce decurg din acest fapt“. Transilvania – era clar, ar fi fost atrasă în mod inevitabil în spațiul Schengen. Iată și părerea – perlă de gândire filosofică – a lui Sorin Mitu: „*Dacă în devoluție este inclusă și autonomia Ardealului, de tip sicilian, sau catalan, sau scoțian, sau chiar bavarez, în ceea ce mă privește nu am nimic împotriva. Să fie!*“ La urma urmei, vorba lui Nae Cațavencu: „Noi să nu avem faliții noștri?“

Nu pot să nu amintesc în această pleiadă de gânditori „transilvani“ pe Alina Mungiu-Pippidi cu a sa *Transilvania subiectivă* (252 p.), tipărită tot în 1999, pe care am discutat-o la vremea respectivă în paginile revistei „Dosarele istoriei“. În ignorarea totală a istoriei naționale și universale și cu un patos pe care nici formația sa de medic psihiatru și nici doctoratul în psihologie socială nu i l-au putut susține, autoarea ajunge la un numitor comun cu ghermaniștii, dar și cu promotorii curen-

tului „moldovenist“ care, așezați solid pe temelia tezelor staliniste, consideră Transilvania ca „parte“ a Ungariei „milenare“, alipită României prin „dictatul“ de la Trianon. Rezultă logic de aici „necesitatea“ autodeterminării provinciilor „alipite“. Diferența e că „moldoveniștii“, mai puțin acomodați cu limbajul special, nu folosesc termeni ca „devoluție“, „subsidiaritate“, „complementaritate“ etc.

Ceea ce se întâmplă cu autonomiștii „noștri“ în ultimul timp e o copie trasă la indigo a ceea ce a fost în 1999. *Comitetul Național Secuiesc* vrea **autonomia secuilor din Ardeal** – nu a ungarilor. Ca din întâmplare, președintele Ungariei poposește într-o vizită „particulară“ în Ardeal, chiar pe la Odorhei, unde, la adăpost de ochii presei și ai altor curioși, se consfătuiește în secret cu membrii *Consiliului*. Declară oficial că nu se amestecă în treburile UDMR-ului dar pe stradă ține un alt limbaj conaționalilor... UDMR-ul nu se asociază inițiativei *Consiliului*, dar, când *Consiliul Național de Apărare* dă, în fine, verdictul că este vorba de o acțiune anticonstituțională, Marko Bela se grăbește să spună că se dă prea mare atenție acestei chestiuni.

Totul seamănă prea mult cu un joc, prea simplu spre a nu fi înțeles. „Încercarea moarte n-are, să vedem ce va ieși!“ Cele două sau mai multe aripi din UDMR se completează reciproc în tot ceea ce se întreprinde pentru punerea în aplicare a punctului din *Program* – **autonomia – dacă nu a Transilvaniei în întregime, măcar a zonei ce a fost cândva RAM – moment de glorie a iredentismului maghiar de după al doilea război mondial.**

Este trist și revoltător: avem o *Constituție*, avem legi; ele nu se aplică în cea mai importantă problemă pentru cele 21 de milioane de români: suveranitatea națională, independența, indivizibilitatea teritoriului național. De ce? În ce raport stau aceste valori perene ale țării cu jocurile partidelor politice?

SUMMARY

The author analyzes the false „problem“ of Transylvania as it has been presented in a series of projects, programs, declarations, speeches, symposiums etc., drawn up or organized by various Magyar forums in Romania and Hungary, whose aim is to demonstrate that Transylvania were no Romanian territory and Romania were no unitary and indivisible national state. The conclusion of these approaches can be reduced to the fact that Romanian should accept the federalization or the sundering of the provinces „annexed“ to it in 1919–20 through the peace treaties, or „at least“ the autonomy of Transylvania. The minimal formula, as a sign of a so-called „European spirit“ is represented by the Magyar Autonomous Region.

The Magyars' struggle for autonomy, the related events and the Transylvanian Szekler's problem are also presented briefly.

The analysis of the real danger for the vital interests of the Romanian people, represented by the Magyar propaganda for autonomy, points out that the Magyar iredentism and its „arguments“ against Romania and the national-unitary state resembles closely the Russian-Ukrainian iredentism, taken over by the Communist regime in Kishinew under the form of „Moldovenism“. A further conclusion is that regardless of the political regimes in Hungary after the fall in 1918 of the Austrian/Hungarian Monarchy, their claims regarding territories in Romanian and other neighbouring states have remained unchanged.

MINORITĂȚILE ȘI NOUA IDEOLOGIE DEMOCRATICĂ

Alexandru Mamina

București

Primul război mondial a fost urmat de consacrarea juridică, internațională dar și internă, a principiului naționalităților; al doilea război mondial – de cea a drepturilor omului (dacă nu întotdeauna efectiv, cel puțin declarativ). După războiul rece s-a afirmat tot mai mult o nouă problemă, cea a drepturilor minorităților. Fără îndoială, aceste delimitări au mai degrabă o funcție orientativă. În atare calitate însă, ele pun în evidență o tendință de evoluție, de la ideologia liberal-democratică tradițională către o nouă variantă conceptuală și practică a democrației, pe care avem să o precizăm. La nivelul antropologic al valorilor definitorii pentru societate, această evoluție a constat în erodarea ideii egalitare și a credinței colective naționale, erodare în care Emmanuel Todd întrevedea sursa însăși a fenomenului economic al globalizării.¹

Distincția dintre epoca de după primul război mondial și cea de după al doilea nu este una de natură, ci numai una de grad, în funcție de elementul pe care a căzut accentul în organizarea politică postconflict: naționalitatea sau drepturile omului. Ambele sunt elementele definitorii ale ideologiei liberal-democratice precizate din secolul al XIX-lea, când, după modelul Franței revoluționare în luptă cu puterile străine absolutiste, ideea națională s-a afirmat în legătură directă cu principiile democratice ale drepturilor omului. Națiunea – compusă din cetățeni egali în drepturi – incumba democrația, iar democrația exprima instituțional națiunea. Factorul de corespondență dintre națiune și democrație îl reprezenta ideea egalității legale a indivizilor, care implica eliminarea corpurilor privilegiate și reprezentarea individualităților de sine-stătătoare. Ca atare, ideologia liberal-democratică tradițională a fost o ideologie a indivizilor, identificați numai prin calitatea lor formală de cetățeni, o ideologie rezervată sau chiar ostilă față de precizările colective după etnie, rasă sau religie. Recunoașterea *de jure* a entităților minoritare distincte în cadrul națiunii-cetățenești echivala cu revenirea la regimul corpurilor privilegiate. Toți oamenii beneficiau, în calitatea lor de cetățeni, de drepturi individuale egale, asigurate de statul neutru din punct de vedere ideologic sau religios. În fond, ultima minoritate imaginabilă – minoritatea prin excelență – era individul însuși.

În această concepție, neutralitatea ideologică și religioasă a statului era un corolar logic al individualismului. Statul fiind o funcție a voințelor individuale egale, nu putea întreține relații privilegiate cu anumite grupuri determinate colectiv. O atare situație ar fi însemnat că statul și-ar fi asimilat instituțional identitatea lor, privilegiindu-le astfel în raport cu restul populației. Separarea statului de biserică, spre exemplu, a intervenit tocmai pentru a asigura instituțional egalitatea

tuturor cetățenilor (a se vedea problema accesului la resurse bugetare), indiferent de confesiune.

Totodată, statul liberal-democratic era neutru ideologic și religios în virtutea relativismului gnoseologic și etic al liberalismului, relativism propriu concepției individualiste. În condițiile în care nici un om nu putea accede integral la adevăr, rezulta că nici o viziune existențială sau politică nu avea calitatea să se impună tuturor oamenilor. Statul era așadar dator să le asigure acestora condiții egale pentru căutarea personală a adevărului și pentru exersarea convingerilor individuale. Era în esență o altă formă de manifestare a ideii egalitare.

Până în deceniul al șaptelea al secolului al XX-lea, ideologia democratică s-a înscris în această tradiție de gândire liberală. O gândire asimilată inclusiv de partidele de orientare socialistă, care au avut drept obiectiv ultim emanciparea individului în sine, dincolo de apartenența de clasă (mai ales după renunțarea la marxism, preconizată de Internaționala socialistă încă din 1951). Eliminarea alienării umane specifică economiei capitaliste îi privea în mod indistinct pe toți membrii societății, indiferent de apartenența la un grup social, etnic, rasial sau religios. Expresia concentrată a ideologiei liberal-democratice a fost **Declarația Universală a Drepturilor Omului**, adoptată de către Națiunile Unite la 10 decembrie 1948, ca referențial ideal pentru organizarea politică internă și internațională. Declarația se referea la drepturile fundamentale ale individului ca atare, în absența oricăror identificări colective. În consecință, minoritățile de orice fel și drepturile minorităților nu erau luate în considerare.

Situația a început să se schimbe din anii '60 ai secolului trecut. Sub impactul războaielor anticolonialiste și al mișcării pentru drepturi civile din Statele Unite, conștiința democratică – dacă putem spune așa – s-a confruntat cu o problemă nouă, aceea a discriminării etnice și rasiale. Stăpânirea colonială și segregarea rasială au relevat faptul că egalitatea cetățenească formală nu asigura întotdeauna o egalitate în fapt, fiind subminată de o inegalitate concretă informală, întemeiată pe cutume și prejudecăți diseminate social. Această inegalitate materializa o idee implicită, care a alimentat sclavagismul modern, imperialismul și segregacionismul: ideea superiorității rasei albe dominante. În termeni psihologici, am spune că această idee a reprezentat „umbră” din inconștientul democratic, o prezență incomodă, de multe ori conștientizată și combătută, dar și de multe ori ocultată și acceptată tacit. Războaiele anticolonialiste și mișcarea pentru drepturi civile au obligat însă la o precizare limpede în problema inegalității etnice și rasiale, precum și la adoptarea unor măsuri împotriva ei. Deși mișcărilor de stânga au fost mai radicale în acest sens, fenomenul a cuprins întregul spectru politic democratic, de la stânga la dreapta. Dacă, spre exemplu, Jean-Paul Sartre a scris în presă împotriva ocupației franceze din Algeria, cel care a pus capăt efectiv ocupației a fost Charles de Gaulle. Anticolonialismul, antirasismul, pacifismul, feminismul, activismul social în general au fost manifestări ale reconsiderării ideologiei democratice.

La nivelul documentelor internaționale, regândirea democrației s-a exprimat, de pildă, în adoptarea de către Organizația Națiunilor Unite, la 16 decembrie 1966, a **Pactului internațional cu privire la drepturile civile și politice**, în care, la articolul 2, se preciza: „Statele părți la prezentul pact se angajează să respecte și să garanteze tuturor indivizilor care se găsesc pe teritoriul lor și țin de competența lor drepturile recunoscute în prezentul pact, fără nici o deosebire, în special de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, origine națională sau socială, avere, naștere sau întemeiată pe orice altă împrejurare”². Astfel, de la universalismul abstract al drepturilor omului în general, se trecea la afirmarea unor drepturi circumstanțiate concret și cu semnificație colectivă.

Totuși, nu era vorba încă despre drepturi colective ale minorităților. Accentul cădea tot pe individ, cu deosebirea că acum acesta nu mai era presupus în mod formal, exclusiv ca cetățean, ci în funcție de apartenența sa la o entitate colectivă. Ceea ce se urmărea nu era protejarea entităților colective ca atare, ci a indivizilor aparținând unei entități colective, în sensul ideii liberale a asigurării egalității șanselor pentru toți cetățenii. Drepturile decurgeau, în fond, tot în virtutea criteriului juridic al cetățeniei, dar ideea de cetățean era nuanțată și în relație cu datul empiric al etniei, rasei ș.a.m.d. Noua gândire democratică se întemeia, de fapt, pe o negație, pe contestarea discriminării cetățenilor aparținând unor minorități. În acest sens, ea nu reprezenta o abatere de la tradiția liberală, ci numai o adaptare a viziunii liberale potrivit noilor date ale experienței politice și sociale.

O schimbare de esență a paradigmei democratice a intervenit abia din ultimul deceniu al secolului al XX-lea, când a început să fie acreditată ideea drepturilor colective ale minorităților, în primul rând ale minorităților naționale. Schimbarea a fost cauzată – credem noi – de acțiunea a trei categorii de factori: sociali, politici și mentali.

Din punct de vedere social a fost vorba despre dinamica globalizării accelerate, care a antrenat o mare mobilitate transnațională a capitalurilor și a forței de muncă, fenomen accentuat și de sporirea emigrației dinspre zonele sărace ale lumii spre cele bogate. Acestora li s-au adăugat efectele liberalizării comerțului și cele ale informatizării, care au permis accesul imediat la produsele materiale și intelectuale ale străinătății. Drept urmare, existența societăților a fost marcată de caracterul lor tot mai eterogen și de trăirea tot mai acută a alterității etnice, rasiale și religioase, mai ales în metropole (Margit Feischmidt, **Multiculturalismul: o nouă perspectivă științifică despre cultură și identitate**)³. Interacțiunea unor comunități întregi, naționale sau/și religioase, a pus problema relației dintre majoritate și minorități, sau altfel spus, în ultimă instanță, problema acceptării reciproce în cadrul aceleiași societăți. Conștiința democratică a încercat să rezolve această problemă în spiritul unei valori specifice ei, și anume pluralismul. Democrația modernă a afirmat întotdeauna dreptul la diferență și la practicarea diferenței. Numai că de această dată pluralismul nu se mai referea la indivizi, ci la comunități. Recunoașterea dreptului la diferență pentru o comunitate a antrenat înțelegerea sa ca subiect colectiv de drept public, de unde și ideea drepturilor colective ale minorităților.

Din punct de vedere politic, schimbarea paradigmei democratice a fost influențată de situația naționalităților de după modificările teritoriale din Europa de Est. Retrasarea frontierelor a însemnat inversarea raporturilor demografice în unele state, minoritarii devenind majoritari și invers (în special în cazul fostei Uniuni Sovietice și al fostei Iugoslavii). Modificarea *statu-quo*-ului și inversarea raporturilor demografice au fost însoțite de intensificarea rivalităților naționale mai vechi, ce s-au materializat inclusiv sub forma războaielor civile. În aceste condiții, afirmarea unor drepturi colective ale minorităților a părut să fie o soluție împotriva politicilor de discriminare națională practicate de unele dintre noile „state succesoriale” est-europene*.

Fenomene sociale și politice analoage celor de la finele secolului al XX-lea au existat însă și în alte epoci. Emigrația, integrarea, conflictele interetnice, discri-

* În observațiile de față ne referim numai la motivațiile „ideale” generale ale schimbării ideologiei democratice, adică la valori, reprezentări și principii. Au existat și motivații pragmatice conjuncturale, anumite state invocând drepturile minorităților pentru a-și legitima promovarea intereselor lor politice sau economice.

minarea națională sau religioasă constituie „provocări“ mai vechi ale conștiinței democratice, începând chiar din secolul al XIX-lea, și cu atât mai mult din perioada interbelică. Totuși, niciodată până în zilele noastre soluționarea lor nu a fost gândită în sensul statuirii unor drepturi colective ale minorităților. Prin urmare, factorii sociali și politici nu au avut decât un rol favorizant în reformularea ideologiei democratice, rolul determinant l-au avut factorii mentali. Schimbarea fundamentală s-a produs la nivelul antropologic al existenței societăților, în planul valorilor, al cauzelor eficiente și finale ale corpusului ideologic. Valorile, adică resorturile atitudinale profunde, sunt cele care determină rațiunile formulării ideologice, tendințele implicite, semnificațiile și scopurile sale. Sub acest aspect, ideologia reprezintă traducerea în termeni politici a concepției existențiale și a opțiunilor morale ale celor care o susțin.

Din punct de vedere mental, democrația liberală se fundamentează pe ceea ce Emmanuel Todd numește credința națională, adică pe reprezentarea unitară a corpului național, în virtutea omogenității sale calitative. Națiunea (în accepțiune modernă) se definește ca un corp politic omogen, egalitar prin esență, care abolește privilegiile și consacră egalitatea juridică a indivizilor, fără distincții de grup. Afirmarea drepturilor colective, individualizarea juridică a minorităților în ansamblul societății certifică, așadar, procesul mental de erodare a credinței naționale și devalorizarea ideii egalitare pe care se întemeiază aceasta. Conceptul drepturilor colective a apărut în conștiința și ideologia democratică atunci când societățile nu s-au mai autoreprezentat ca ansambluri omogene calitativ.

Accentuarea inegalității veniturilor și averilor în societățile democratice a început în Statele Unite și Marea Britanie, în anii '70 ai secolului trecut, pentru a continua în anii '80 în restul Europei. Exprimată în coeficientul Gini, inegalitatea a atins în deceniul al nouălea niveluri de 34,1 în Statele Unite, 30,4 în Marea Britanie, 29,6 în Franța, 25,0 în Germania de Vest ș.a.m.d.⁴ Inegalității materiale i s-a adăugat inegalitatea culturală, materializată în afirmarea socială a tehnocraților și mai ales în formarea unei clase politice conducătoare specializată și precizată ca un corp distinct, oarecum suprapusă societății⁵. Inegalitatea a început să fie acreditată tot mai mult ca un factor de progres, ca o condiție a emulației și a creșterii economice, în detrimentul concepțiilor care considerau egalitatea drept ceva bun, drept o valoare către care trebuia să tindă societatea. În viziunea inegalitară, democrația nu mai trebuia să traducă instituțional identitatea calitativă a oamenilor – exprimată în categoria cetățeniei –, ci să consacre, într-un fel, funcția socială a diferenței dintre ei.

În acest context mental, ideea drepturilor colective ale minorităților a apărut firesc, devenind chiar o condiție a democrației, o democrație separată, pentru prima dată, de credința națională și ideea egalitară. Pluralismul nu se mai referea numai la indivizi, ci și la comunitățile etnice sau religioase din ansamblul unei societăți, sau altfel spus – de pe teritoriul unei țări. S-a modificat însăși reprezentarea categoriei cetățeniei, formulându-se conceptul de „cetățenie plurală“ (cf. Charles Taylor). Exigențele acesteia ar fi: egalitatea în drepturi a tuturor rezidenților dintr-o țară, indiferent de naționalitate, dreptul la exprimare al identităților colective minoritare și, pentru fiecare individ, libertatea alegerii apartenenței sale (Michel Giraud, *Mediul școlar și lupta împotriva rasismului, xenofobiei și intoleranței: de la diagnostic la acțiune*)⁶. (Trebuie precizat, însă, că asemenea concepte nu au deocamdată decât o relevanță strict livrescă, nefiind sancționate juridic.)

Noua ideologie democratică a însemnat completarea sistemului drepturilor omului cu protecția minorităților naționale, așa cum reieșea din articolul 1 al

Convenției-cadru pentru protecția minorităților naționale, adoptată de către Consiliul Europei la 1 februarie 1995⁷. Deși documentul se referea mai ales la *persoanele* aparținând minorităților, prevederile sale aveau în vedere minoritățile în mod colectiv. Erau recunoscute instituțiile, organizațiile și asociațiile minorităților (articolul 8), constituite nu ca un acord al voințelor individuale, ci pe criteriul apartenenței comunitare⁸. Se invoca argumentul numărului (al grupului), atunci când se arăta că minoritățile aveau dreptul la reprezentarea simbolică publică, prin nume de străzi și indicații topografice (articolul 11)⁹. Se făcea trimitere la factori de identificare colectivă, precum cultura, istoria, limba și religia minorităților naționale, statele trebuind să le ocrotească prin măsuri în domeniile educației și cercetării (articolul 12)¹⁰.

Noua ideologie democratică se definește, așadar, drept o ideologie de factură corporatistă, care consacră juridic existența corpurilor distincte în ansamblul național și care gândește reprezentativitatea nu numai în funcție de individualitatea generală (voința cetățeanului), ci și de comunitatea particulară (interesul minorităților). Democrația corporatistă introduce în raporturile de drept public, pe lângă stat și cetățean, un al treilea subiect: grupul minoritar, pe care statul are datoria să-l protejeze, în virtutea valorii pluralismului identitar (a multiculturalismului).

În aceste condiții, se modifică încă un principiu definitoriu al concepției tradiționale, de factură liberală, și anume neutralitatea statului. În noua viziune corporatistă, statul este responsabil față de minorități, le recunoaște și le favorizează existența printr-o legislație specială, fie că este vorba despre minoritățile naționale, rasiale, religioase sau sexuale. Cu alte cuvinte, statul nu mai este imparțial față de cetățenii săi, manifestă o preocupare particulară pentru anumite grupuri constituite, preocupare ce se traduce legislativ în așa-numita discriminare pozitivă. Adepții ideologiei democratice corporatiste consideră discriminarea pozitivă o formă de protecție a minorităților; susținătorii concepției democratice liberale – o revenire la regimul privilegiilor.

Din dorința de a pune capăt intoleranței și extremismului care afectează minoritățile de orice fel, noul democratism angajează statul în sensul unui maximalism ideologic partizan. Statul nu mai este imparțial din punct de vedere ideologic, arbitru al disputei orientărilor diferite, ci se identifică declarativ cu o anumită orientare, în speță cu cea democratică, pe care o promovează împotriva celorlalte. Efectele perverse ale acestui partizanat sunt, pe plan intern, conformismul politic, exprimat cel mai bine în așa-zisa „corectitudine politică“, iar pe plan internațional – un „mesianism“ democratic, materializat în intervențiile militare împotriva unor state considerate dictatoriale. În ambele cazuri, rezultatul pe termen mediu și lung este subminarea democrației, nu consolidarea ei. Pe plan intern se introduce o formă de cenzură, iar pe plan internațional se deschide calea arbitrarului. Impunerea democrației cu forța constituie o contradicție logică și ideologică, deoarece contravine principiului fundamental al democrației, care este acordul individului cu privire la regimul în care trăiește.

Nu contestăm necesitatea ca democrația, respectiv comunitatea internațională, să se protejeze împotriva extremismului. Numai că argumentele și mijloacele acestei protecții trebuie să fie altele decât cele ale extremismului însuși, așa încât obiectivul să nu fie ratat. O soluție teoretică pare să o ofere Charles Grey, care propune înlocuirea criteriului drepturilor omului – criteriu partizan din punct de vedere ideologic –, cu acela al necesităților omului – criteriu universal acceptabil, în măsura în care dorința de a nu fi ucis sau torturat, de exemplu, este o dorință general-umană, indiferent de specificul cultural al unei societăți¹¹. Cel puțin pentru gestionarea relațiilor internaționale, criteriul minimal dar universal al nece-

sităților omului ar putea oferi o bază rezonabilă de judecată și acțiune legitimă, evitând „imperialismul democratic“

Noua ideologie nu este un fenomen egal recognoscibil în spațiul democratic. Ea provine cu precădere din Statele Unite, unde problema minorităților de tot felul este mai veche și poate chiar mai acută decât în Europa, și unde națiunea nu s-a autoreprezentat niciodată drept un ansamblu omogen. Unitatea națiunii americane nu este una organică, fondată pe etnie, religie și istoria comună, ci una ideologică, rezultată din adevăratul crezul politic american¹². Această suprapunere a identității naționale și opțiunilor ideologice a alimentat și „mesianismul“ democratic american, Statele Unite apărând ca personificare a binelui democratic împotriva răului comunist sau terorist. Este simptomatic modul în care președinții de orientare conservatoare, în special, au tratat politica în termeni etico-religioși, vorbind despre un Imperiu al răului (Ronald Reagan) sau despre o Axă a răului (George W. Bush).

În Europa, chestiunea minorităților este privită cu mai multă reținere, tocmai pentru că aici națiunea beneficiază de o tradiție și un prestigiu mai mari decât în Statele Unite. În plus, situația diferă de la țară la țară, potrivit istoriei și problemelor fiecăreia. Spania, de pildă, are de gestionat problema minorităților dialectale și pe cea a separatismului basc, în timp ce Franța se confruntă mai ales cu problema integrării populației islamice practicante în statul laic. În general, statele pun în continuare accentul pe cetățenie ca sursă a drepturilor, adică pe individ (viziune liberală) și nu pe grup (viziune corporatistă). În cazul-limită al Greciei, cetățenia și naționalitatea se identifică, așa încât dispăre însuși conceptul de cetățean minoritar etnic.

În România, democratismul corporatist a fost asimilat oarecum simultan cu cel liberal, din anii '90 ai secolului trecut, după dispariția regimului comunist. Această simultaneitate a îngreunat precizarea și distincția teoretică a celor două modele, care au ajuns să fie afirmate indistinct, în ideea recuperării evoluției democratice, ca și cum ele s-ar referi la unul și același proiect politic. De aici imprecizia conceptuală și fragilitatea argumentației adeptilor noii ideologii, care invocă elemente destul de nebuloase – precum „sensul general al transformărilor postmoderne“ –, ce se pretează tocmai bine disimulării confuziei teoretice. (A se vedea, în acest sens, Cristi Mihai, *Asta înseamnă democrație*)¹³.

Totuși, dincolo de argumentația destul de superficială, mai degrabă declarativă decât analitică, regăsim manifestările definitorii pentru afirmarea democrației corporatiste. Cea mai evidentă dintre acestea este devalorizarea ideii naționale și separarea ei de democrație. Naționalismul este tratat într-un registru negativ, asociat cu extremismul și cu dictatura*. „Cea mai mare amenințare pentru democrația din România – apreciază un reprezentant al tineretului maghiar – o reprezintă forțele naționaliste. Din nefericire – scrie el –, aceste forțe sunt îndeajuns de puternice, însă eu cred că nu constituie un motiv de panică. Explicația reală privind revirimentul forțelor naționaliste din România stă în starea economică și socială precară a țării și nu în faptul că populația crede într-adevăr în această retorică. Sunt sigur că în anii care urmează, pe măsură ce situația populației va cunoaște o îmbunătățire, forțele naționaliste vor fi împinse la marginea spectrului politic“ (Kovács Peter, *Construcția democratică în România*)¹⁴. Fără îndoială, deprecierea ideii naționale este mai evidentă printre minoritari, dar ea caracterizează și anumite

* Un simptom al acestei asocieri îl reprezintă inclusiv vehicularea polemică a termenului „național-comunism“, cu trimitere specială la dictatura lui Nicolae Ceaușescu.

medii sociale și politice ale majoritarilor. Intelectualii „internaționaliști“ și guvernanții, de pildă, repudiază naționalismul în numele integrării euro-atlantice.

În aceste condiții, asistăm în România la o evoluție analoagă celei din Franța, analizată de Emmanuel Todd: ideea egalitară este resuscitată de extrema dreaptă, în relație directă cu ideea națională¹⁵. Asemenea Frontului Național, Partidul România Mare este izolat politic, marginalizat în Parlament și exclus de la guvernare. Altfel spus, este respins de *establishment*, de clasa politică ce controlează instituțiile. Neavând așadar posibilitatea de a accede la putere prin alianțe în interiorul clasei conducătoare, acesta ajunge să conteste clasa conducătoare ca atare, prezentându-se drept o opțiune politică radical diferită: nu propune o variantă în cadrul aceluiași tip politic, ci un altfel de politică. De aici, de pildă, stilul radical și autoritar, într-un sistem marcat de moderația democratică. Extrema dreaptă acuză clasa conducătoare că este de factură plutocratică, respectiv că este aservită străinilor din interiorul și din afara țării. În acest fel, reafirmă ideea egalitară și credința națională, reușind să atragă voturile unei părți a electoratului popular din etnia majoritară.

Evoluția către modelul democratic corporatist este recognoscibilă și în actul de guvernare, statul susținând interesele minorităților organizate, inclusiv printr-un maximalism ideologic partizan. Minoritățile etnice dispun de reprezentare de drept în Parlament, iar organizațiile lor sunt recunoscute ca parteneri legitimi în dezbaterile problemelor minoritarilor, interpunându-se astfel în relația nemediată dintre stat și cetățeni promovată de ideologia liberală. În **Hotărârea privind aprobarea strategiei guvernului României de îmbunătățire a situației romilor**, spre exemplu, se reafirma „dreptul oricărei minorități, implicit al minorității romilor, de a participa activ la elaborarea, implementarea și evaluarea politicilor publice referitoare la această minoritate, precum și faptul că problematica minorităților trebuie considerată în ansamblul societății românești...“¹⁶. Acest drept se regăsea în consacrarea juridică a așa-numitului principiu al consensualității.

De asemenea, statul practică maximalismul democratic, reflectat cel mai bine de **Ordonanța de urgență privind interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii**, din 31 martie 2002. Aceasta limitează exprimarea liberă a opțiunilor politice în societate, invocând etica democratică drept singura etică valabilă absolut. Este o situație diferită față de cea din democrațiile liberale interbelice, de pildă, în care statul era neutru și permitea în general manifestarea tuturor orientărilor, inclusiv a celor anti-democratice.

Ca semnificație politică, transformarea ideologiei democratice în sens corporatist denotă limitele și contradicțiile viziunii liberale. Denotă, în primul rând, imposibilitatea practică a unei relaționări nemediate între stat și cetățeni, în condițiile în care nu există individul în sine, ci numai individul socializat, cuprins într-o rețea de afilieri și interese de grup, pe care le promovează prin mijlocirea organizațiilor civile. În gestionarea problemelor curente ale societății, statul intră în relație cu aceste organizații, constituite inclusiv pe criteriul apartenenței colective, și nu cu indivizii ca atare. În al doilea rând, este vorba despre contradicția inerentă a democrației liberale, care, permițând manifestarea partidelor antidemocratice, riscă să le aducă la putere în mod democratic – prin alegeri –, autosubminându-se și legitimând într-un fel dictatura. Cazul Republicii de la Weimar este edificator în acest sens.

Apariția noii ideologii democratice nu înseamnă însă dispariția celei vechi, modelul liberal coexistând cu cel corporatist. Se poate anticipa chiar reafirmarea

viziunii liberale, în contextul unei tendințe de reevaluare a credinței colective naționale. Pe plan intern, progresele extremei drepte sunt de natură să mobilizeze națiunea în ansamblu în apărarea democrației, refăcându-se astfel binomul tradițional națiune–democrație. Situația din Franța, la alegerile prezidențiale din 2002, este simptomatică pentru această tendință. Manifestațiile contra lui Jean Marie Le Penn, la care nu se purtau însemnele de partid, ci steagurile tricolore și la care se cânta imnul național, corespund prin simbolică și mesaj, în fond prin valorile proclamate, Sărbătorii Federației din 14 iulie 1790. Pe plan internațional, diferențele economice și politice tot mai accentuate dintre statele democratice sunt susceptibile să alimenteze politicile protecționiste, care implică resuscitarea credinței naționale, invers decât globalizarea supranațională. Problema deficitelor bugetare în cadrul Uniunii Europene, a pescuitului în Mediterana, a exportului de oțel european în Statele Unite, a protecției mediului prin Protocolul de la Kyoto, disputele privind conflictul israelo-palestinian și războiul din Irak indică tendința statelor democratice de a reveni la politica tradițională a interesului național specific.

Actualmente este dificil de făcut o predicție în legătură cu viitorul ideologiei democratice și cu statutul minorităților în cadrul acesteia. Ceea ce se poate aprecia însă, este că, indiferent dacă se referă la persoanele aparținând minorităților sau la minorități în mod colectiv, nediscriminarea minoritarilor va rămâne un element important al ideologiei democratice. Națiunea și statul național nu reprezintă neapărat factori de asimilare forțată; pot constitui, în egală măsură, cadrul integrării armonice a subculturilor în cultura majoritară¹⁷.

NOTE

- 1 Originalitatea interpretării lui Emmanuel Todd constă tocmai în această inversare a ordinii general acceptate a relației, considerând că schimbarea mentală a determinat evoluția economică, și nu invers. Vezi Emmanuel Todd, *L'illusion économique. Essai sur la stagnation des sociétés développées*, Gallimard, 1998, p. 23.
- 2 *Drepturile omului. Documente adoptate de organisme internaționale*, București, Editura Adevărul, 1990, p.79.
- 3 Vezi „Studii despre romi”, nr. 4–5, 1995–2000, p.65.
- 4 Vezi Emmanuel Todd, *op.cit.*, p.133.
- 5 *Ibidem*, p.135–136.
- 6 Vezi „Studii despre romi”, și urm., p.49.
- 7 Vezi *Framework Convention for the Protection of National Minorities*, în Treaty Office on <http://conventions.coe.int>, p.3.
- 8 *Ibidem*, p.4.
- 9 *Ibidem*, p.5.
- 10 Idem.
- 11 Vezi Charles Grey, *Cele două fețe ale liberalismului*, Iași, Editura Polirom, 2002.
- 12 Vezi Samuel P. Huntington, *Viața politică americană*, Humanitas, 1994, p.26–27.
- 13 Vezi Ionuț Anghel, Cristi Mihai (coord.), *Tineret, minorități naționale, democrație*, București, Editura Kham, 2002, p.39.
- 14 *Ibidem*, p.37. Deși se pretinde democrat, autorul, probabil fără să realizeze, emite o interpretare conform ideologiei staliniste, pentru care naționalismul nu era decât expresia istorică a unor condiții economice trecătoare.
- 15 Vezi Emmanuel Todd, *op.cit.*, p.151–153.
- 16 „Monitorul Oficial al României”, nr.252, 16 mai 2001, p.2.
- 17 Pentru distincția dintre asimilare și integrare, vezi și Cătălin Glava, *Sarcini și obiective ale educației multiculturale în contextul social contemporan*, în „Studii despre romi”, și urm., p.62.

SUMMARY

The re-mapping out of the frontiers has brought about a dramatic change of the demographic ratio in certain states, the minority population becoming a majority and the other way around. (This has been the case especially in the former USSR and Yugoslavia.), which has deepened older national rivalries and has materialized under the form of civil wars. Under these circumstances, the assertion of the minorities' collective rights seemed to be a solution against the politics of national discrimination practiced by some of the new East-European „successor states“.

In the new corporatist vision, the state is responsible for the (national, racial, religious or sexual) minorities, acknowledging them, and issuing a special legislation in their favor. Presently it is difficult to predict the future of the democratic ideology and, within it, the minorities' status. Nevertheless, it is certain that the non-discrimination of the minority population will remain an important element of the democratic ideology, whether it refers to persons belonging to minority groups or to minorities as a collective population. The nation and the national state do not necessarily represent factors of forced assimilation; they can equally constitute the frame for the harmonious integration of subcultures in the majority culture.

ROMÂNII – A TREIA ETNIE DIN UCRAINA*. REGIUNEA CERNĂUȚI

(Partea a IV-a)

Românii din raionul Putila¹ (MONITORIZARE SOCIOLINGVISTICĂ)

Ion Popescu

Kiev–Cernăuți

La recensământul din 2001 în raionul Putila au fost înregistrați **25 352** de locuitori – cu 837 sau cu 3,3% mai mult decât în 1989. Au fost atestați doar **20 de moldoveni sau cu 20 persoane mai puțin** decât în 1989 și **19 români sau cu 16 mai puțin** decât în 1989.

Dintre cele 20 de persoane care la 5 decembrie s-au declarat moldoveni – doar **16 cunoșteau limba maternă** (15 au declarat ca limbă maternă limba „moldovenească” și 1 – limba română) și 4 limba ucraineană, iar din cei 19 români atestați la 5 decembrie 2001 – doar **10 recunoșteau în calitate de limbă maternă limba română**, 8 – limba ucraineană și 1 – limba rusă.

Din cele 39 persoane aparținând etniei române doar **26 mai posedau limba română**, 12 recunoșteau în calitate de limbă maternă limba etniei dominante – ucraineana – și o persoană – limba rusă, iar **o alta care s-a declarat ca fiind ucrainean a recunoscut în calitate de limbă maternă „limba moldovenească”**.

Putem constata că în raionul Putila (azi aproape complet ucrainean) – unicul raion din Ucraina în care huțanii dețin majoritatea absolută – **populația românească este reprezentată doar de 39 persoane sau 0,15%**, iar cea **românofonă – de 27 persoane sau 0,107%**.

În raion nu a fost înregistrată nici o filială a ONG-urilor naționale românești din regiune. Limba română aproape că nu este utilizată astăzi chiar la nivelul familiei, ea nu a fost studiată ca obiect de studiu în școală și doar la mijlocul anilor '90 ai secolului trecut s-a făcut o încercare de a introduce studierea facultativă a limbii române la Școala medie-internat din satul Seletin.

La următorul recensământ, după părerea noastră, deja **nu vor fi atestați români născuți pe teritoriul raionului, iar reanimarea funcționării limbii române în zonă**, în condițiile actuale, **este imposibilă**.

Doar realizarea unei eventuale înțelegeri între cele două țări cointeresate (România și Ucraina), unde există zone locuite compact de huțuli, este posibilă studierea în calitate de a doua limbă străină – limba statului vecin, ceea ce va duce la însușirea limbii ucrainene în mai multe sate de ucraineni (huțani) din sudul Bucovinei (județul Suceava) și a limbii române în nordul Bucovinei (regiunea Cernăuți), în limitele euroregiunii „Prutul de Sus” în zona montană a raionului Putila – lucru care ar facilita și legăturile transfrontaliere, mai ales din zona Seletin-Ruska.

* Începutul (regiunile Cernăuți, Transcarpatia și Odesa) – în „Glasul Bucovinei”, anul IX, nr. 3–4 (35–36), 2002, p. 27–52; „Glasul Bucovinei”, anul X, nr. 3–4 (39–40), 2003; „Glasul Bucovinei”, anul XI, nr. 1–2 (41–42), 2004.

Pentru a întregi imaginea și tendințele existente am alcătuit un tabel privind atestarea populației românofone în localitățile raionului la sfârșitul perioadei sovietice în 1989. La note, am prezentat, după posibilități, și date privind primele atestări documentare ale localităților respective, semnalând apariția noilor cătune și transformarea lor în sate aparte, și menționând, paralel, acolo unde a fost posibil, și „urmele“ lăsate de către „volohi“, „moldoveni“ sau „români“ în istoria localităților și, mai ales, în toponimia minoră², lucruri care demonstrează că acum 400–500 de ani strămoșii noștri erau prezenți deja în nordul Carpaților răsăriteni, păstrând continuitatea tradițiilor dacilor liberi la momentul ocupației habsburgice, ei fiind încă o minoritate³ în această zonă⁴ dar lăsând urme semnificative în toponimia și istoria celor mai vechi așezări.

**Zona montană⁵ (raionul Putila)
a huțanimitii (atestată și la 1772–1774)⁶**

Tabelul 1

	Raionul Putila⁷	24 589	75 (40+35)	0,31%
1.	Orășelul Putila ⁸	3 429	24 (13+11)	0,69
2.	s. Parculina ⁹	660	–	–
3.	s. Ryja ¹⁰	655	Toți – ucraineni (huțani)	–
4.	s. Torachi (Torăceni) ¹¹	175	1 (0+1)	0,57
5.	s. Dihtineț ¹²	825	822 ucraineni și 3 ruși	–
6.	s. Hreblina-Dihtineț ¹³	357	1 (0+1)	0,28
7.	s. Zamoghila (Zamovila) ¹⁴	402	Toți – ucraineni (huțani)	–
8.	s. Dihtinețul Mic ¹⁵	388	Toți – ucraineni (huțani)	–
9.	s. Dovgopole (Câmpulung Ruses) ¹⁶	899	–	–
10.	s. Hreblina-Câmpulung ¹⁷	247	246 ucraineni și 1 rus	–
11.	s. Plita ¹⁸	370	Toți – ucraineni (huțani)	–
12.	s. Stebni ¹⁹	494	492 ucraineni și 2 ruși	–
13.	s. Chiselîța (Chiselîțeni) ²⁰	752	–	–
14.	s. Hrobișce ²¹	331	Toți – ucraineni (huțani)	–
15.	s. Ploșci ²²	287	Toți – ucraineni (huțani)	–
16.	s. Poleachivsche ²³	161	1 (0+1)	0,62
17.	s. Sokolii ²⁴	359	–	–
18.	s. Coneatin ²⁵	676	675 ucraineni și 1 român	0,15
19.	s. Lipovețul Mare ²⁶	170	Toți – ucraineni (huțani)	–
20.	s. Samacova ²⁷	517	Toți – ucraineni (huțani)	–
21.	s. Marinici ²⁸	483	482 ucraineni și 1 rus	–
22.	s. Byschiv (Biscău) ²⁹	155	154 ucraineni și 1 rus	–
23.	s. Petrași (Pătrașii) ³⁰	492	491 ucraineni și 1 rus	–
24.	s. Pidzaharyci (Zahariceni) ³¹	437	Toți – ucraineni (huțani)	–

Tabelul 1 (continuare)

	Raionul Putila	24 589	75 (40+35)	0,31%
25.	s. Mijbrody ³²	293	Toți – ucraineni (huțani)	–
26.	s. Horovy ³³	339	338 ucraineni, 1 moldovean	0,29
27.	s. Plosca ³⁴	734	–	–
28.	s. Lustun ³⁵	238	Toți – ucraineni (huțani)	–
29.	s. Roztochi (Răstoace) ³⁶	1 368	5 (1+4)	0,37
30.	s. Ocolena ³⁷	99	98 ucraineni și 1 străin	–
31.	s. Tovarnyța ³⁸	267	Toți – ucraineni (huțani)	–
32.	s. Iamy (Gropi) ³⁹	233	1 (0+1)	0,43
33.	s. Seletin ⁴⁰	1 145	14 (7+7)	1,22
34.	s. Halițivca ⁴¹	410	1 (1+0)	0,24
35.	s. Rus'ca ⁴²	572	5 (2+3)	0,87
35.	s. Serhii (Serghieni) ⁴³	884	7 (6+1)	0,79
36.	s. Vypcina ⁴⁴	84	Toți – ucraineni (huțani)	–
37.	s. Rypeni (Râpeni) ⁴⁵	426	424 ucraineni și 2 ruși	–
38.	s. Tyscnyțica ⁴⁶	176	175 ucraineni și 1 român	0,57
39.	s. Foșchi ⁴⁷	365	2 (1+1)	0,55
40.	s. Usti-Putila (Gura-Putilei) ⁴⁸	560	2 (1+1)	0,36
41.	s. Bischiv ⁴⁹	227	Toți – ucraineni (huțani)	–
42.	s. Șetchy ⁵⁰	146	145 ucraineni și 1 rus	
43.	s. Șepit (Șipotele-pe-Siret) ⁵¹	664	5 (5+0)	0,75
44.	s. Andrechivsche ⁵²	98	Toți – ucraineni (huțani)	–
45.	s. Ialovățul-de-Sus ⁵³	206	Toți – ucraineni (huțani)	–
46.	s. Ialovățul-de-Jos ⁵⁴	137	Toți – ucraineni (huțani)	–
47.	s. Sarata ⁵⁵	121	1 (1+0)	0,83
48.	s. Iablunyța (Tablonița) ⁵⁶	698	2 (0+2)	0,29
49.	s. Holoșina ⁵⁷	139	Toți – ucraineni (huțani)	–
50.	s. Plai ⁵⁸	239	Toți – ucraineni (huțani)	–

O analiză recentă a toponimiei minore din aceste localități, precum și o analiză onomastică a numelor de familie ne-ar întregi acest tablou (ceea ce se va realiza într-un studiu ulterior).

Oricum, concluzia finală este că și în zona absolut ucrainofonă, în care românii demult sunt aproape absenți, urmele celor din urmă încă nu s-au șters definitiv. Iar o cercetare etnografică și sociolingvistică serioasă, efectuată în teren,

ar oglindi situația reală de azi și ar aduce noi date privind interferențele lexicale și folclorice din această zonă a toleranței carpatine.

NOTE

- 1 „...Ținutul Herța, vechi colț de țară românească, situat în nordul Moldovei, avea o suprafață de 304 km² și era format din 9 comune cu 32 de sate. Vezi Gheorghe Pavel, *Troița de la Herța*, „Țara Fagilor“, *Almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni*, Cernăuți–Târgu-Mureș, 1997, p. 95–97.
- 2 Pentru toponimia minoră au fost folosite sursele documentare prezentate în lucrarea lui Nicolae Grămadă, *Toponimia minoră a Bucovinei* (îngrijirea ediției, studiul introductiv, notele și indicele de Ion Popescu-Sireteanu), vol. I–II, Editura Anima, 1996, cu ilustrații și hartă, 736 p.
- 3 După Constantin Ungureanu, în această zonă, la momentul ocupației habsburgice populația românească atingea circa 250 persoane în comparație cu circa 4 740 de huțani (vezi Constantin Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece 1774–1918*, Chișinău, Editura Civitas, 2003, p. 34–35). Noi, însă, bazându-ne pe analiza antroponimică a recensământului rus din 1772–1773, excluzând „casele pustii“, considerăm, că la acea dată erau nu mai puțin de 530 de români (195 din familiile preoților și dascălilor și circa 75 familii sau 335 de țărani liberi) și 4 140 de huțani (vezi Ion Popescu, *De ce românii din Țara Fagilor sunt tratați în conformitate cu legea lui Murphy: adevărul învinge totdeauna în 3 din 7 cazuri*, „Glasul Bucovinei“, Cernăuți–București, 1994, nr. 2, p. 16–17).
- 4 Potrivit recensământului rusesc din 1772–1773 ținutul muntos Câmpulung – Cernăuți de la hotarul cu Pocuția (fostul ocol Câmpulung-Rusesc din ținutul Cernăuți) era împărțit în două unități administrative: **ocolul Câmpulung** (satele din valea Ceremușului: Vatra Câmpulung, Iablonița, Câmpulung, Stebni, Răstoace și Zaharici, **în care erau 422 case locuite și 36 case pustii**) și **districtul Putila** (Vatra Putilei, Gura Putilei, Plosca și Marenici, în care erau **514 case locuite și 30 părăsite**). Țăranii din acest ținut la acel moment erau liberi deja, fapt care îi ademenea pe locuitorii Pocuției să se stabilească aici. Șefii administrației de la sate se numeau vatomani. Stăpâni pe satele din ocolul Câmpulung erau boierii români: vornicul Ion Sturza, spătarul Iordache Darie, paharnicul Constantin Palade, Ion Potlog, Volcinski, Antohi Popovici. Satele din districtul Putila aparțineau vistiernicului Ion Cantacuzino, vornicului Ion Sturza, boierilor Nicolae Galenco, Mihalachi Giurgiuvan, Ion Flondor, Turcul Vasilaclie, postelnicesei Gheorgoae. Nici unul din acești proprietari, însă, nu locuia nemijlocit în satele din ținutul respectiv.
Astfel la 1782–1783, **vornicii Ioniță și Dumitraș Sturza** împreună cu **spătarul Constantin Palade** stăpâneau atunci jumătate din satul **Câmpulung**, 1/8 din **Putila**, 1/8 din **Răstoace**, precum și câte o jumătate din moșiile **Vijnița** și **Milie**, toate aceste părți fiind moștenite de la părinții lor. **Dumitraș Gafenco** împreună cu **nepoții** săi stăpânea 1/8 din **Putila** și 1/12 din **Răstoace**, iar **Mihalachi Giurgiuvan** – 1/8 din **Putila** și o parte din **Câmpulung** și **Răstoace**, dar după cum declara, el nu știa a câta parte, fiindcă socrul său **Ioniță Potlog** i-a dat numai lista țăranilor. În **Putila** mai aveau posesiuni **Ion Cantacuzino** (1/8 din sat și **Ioniță Flondor** cu familia **Turcul**, câte 1/4 din **Putila** fiecare. Paharnicul **Iordachi Darie** deținea 5 părți din **Câmpulung**, pe care se aflau 198 de țărani. Unchiul său **Miron Darie** primise aceste părți ale satului în urma căsătoriei cu fiica lui **Paladi**. Câte 1/3 din satul **Răstoace** aparținea răzeșilor din **Ispas**, **Antohi Popovici**, **Ion Tăutul**, **Vasile Ghine**, **Ienache Istrătuță** și **Dochiței Cotomanița** cu rudele lor, moștenite de la **Ionașcu Tăutul**; respectiv – lui **Manole Potlog** și **Ioniță Volcinski** cu rudele lor. În sfârșit, contele **Logotetti**, ginerele lui **L'Imbault**, stăpânea 1/6 din **Răstoace**.

După cum declarau la **17 noiembrie 1783 Manole Potlog și Ioniță Volcinski**, în satele de aici se numărau capii de familie, dar pământul nu se împărțea. Acest specific al ținutului se explică prin modul de viață și așezarea dispersată sau izolată a caselor țărănești. În condițiile specifice zonei montane era imposibil de fixat cu exactitate hotarele satelor sau ale diferiților proprietari, fiind mult mai comod de a preciza lista țăranilor fiecărui stăpân în parte. Ținutul Câmpulung era populat compact de țărani huțani, iar proprietarii moldoveni nu locuiau nemijlocit în această zonă. (Apud Constantin Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece 1774–1918*, Chișinău, Editura Civitas, 2003, p. 45–46).

Recensământul lui **Spleny** a înregistrat 3 sate mari (**Putila, Câmpulung și Răstoace**) cu 21 de cătune din acest ținut cu **17 preoți ortodocși și 945 de țărani liberi**.

În anii **1782–1783** a activat o comisie austriacă specială, care i-a obligat pe toți proprietarii să dea declarații despre posesiunile lor din Bucovina. Pentru ținutul Câmpulung-Rusesc s-au făcut declarații în privința satelor **Putila, Câmpulung și Răstoace**.

- 5 După **1775** a fost inclus la Bucovina în întregime **ținutul Câmpulung–Cernăuți**, care era așezat în partea montană a Bucovinei, la hotar cu Pocuția.

Satele erau așezate în văile râurilor Ceremuș și Putila.

Conform recensământului rus din **1772–1773** acest ținut era împărțit în 2 unități administrative: **ocolul Câmpulungului** (satele din valea Ceremușului) și **districtul Putila** (localitățile din valea râului Putila).

În **ocolul Câmpulung** se aflau 6 sate: Vatra Câmpulung, Iablonița, Câmpulung, Stebni, Răstoace, Zaharici, în care au fost înregistrate **422 case locuite și 36 case pustii**.

În **districtul Putila erau 4 localități**: Vatra Putilei, Gura Putilei, Plosca, Marenici, în care erau **514 case locuite și 30 părăsite**. În total (conform recensământului rusesc) în acest ținut existau **936 case locuite și 66 case pustii**.

Recensământul austriac din 1775 a înregistrat în ținutul **Câmpulung-Rusesc 3 sate mari**: Putila, Câmpulung și Răstoace cu **21 de cătune**, în care locuiau **962 familii**. Pe de altă parte, informațiile lui **Werenka** indică existența în acest ținut a **15 localități, în care erau așezate 1 156 familii**, iar populația acestui ținut era de circa **1 000 familii (5 000 locuitori)**.

La acel moment **acest ținut era locuit de huțuli**. Mai erau atestate **50 de familii de români (circa 250 persoane)**, o familie de evrei și una de țigani (vezi Constantin Ungureanu, *Populația Bucovinei în preajma anexării ei de către Austria*, „Țara Fagilor”, *Almanah cultural-literar al românilor nord-bucovineni*, Cernăuți–Târgu-Mureș, 1996, p. 7–19).

Primele așezări durabile de huțani au luat ființă în sec. XIV.

La **1647** erau semnalate 3 localități administrative: Câmpulung, Răstoace și Putila.

La **1742 vornicul ocolului Câmpulung** primise poruncă domnească să aducă din Galiția „până la **300** de oameni (...) să șadă la locurile acelea”, cu scutiri de obligații fiscale, dar pentru a fi „slujitori de pază”. (Vezi Mugur Andronic, *Huțulii – între istorie și politică. Huțulii: o minoritate în Bucovina*, Suceava, 1998, p. 13–39.)

Deja la **1772–1774 în Bucovina erau aproape 6 000 de huțani** (huțuli). (Vezi Mihai Iacobescu, *Din istoria Bucovinei. De la administrația militară la autonomia provincială [1774–1862]*, vol. I, București, Editura Academiei Române, 1993, 550 p., p. 152.)

- 6 **Primele așezări durabile de huțani au luat ființă în sec. XIV.**

La **1919** conștiința românească mai era vie – huțanii și populația românească din comunele **Ciornohuzii, Milie, Banila-pe-Ceremuș, Vașcăuți, Carapciu-pe-Ceremuș** etc. „au protestat contra hotărârii luată de comisia teritorială de a detrușia o parte a Bucovinei” și împotriva alipirii ei la Galiția în componența Poloniei. Tot atunci au protestat și **huțanii din comunele Plosca, Sârghieni, Putila, Dihteneț, Chiseleuți, Răstoace, Câmpulung-pe-Ceremuș, Iablonița** etc., demonstrându-și solidaritatea cu românii dintre Prut și Nistru (Ion Nistor, *Problema ucraineană în lumina istoriei*, Rădăuți, Editura Septentrion, 1997, 330 p., p. 213, 269–271).

- 7 **La aniversarea a o sută de ani de la anexarea Bucovinei, la 1877, H. J. Bidermman** publica un studiu în care semnală că **în districtul Putila românii deja nu mai erau**

semnalati nici măcar ca minoritate. (Vezi H. J. Bidermman, *Die Rumänen und ihre Verbreitung in Österreich*, Graz, 1877, p. 183-184.)

În 1989 în raionul **Putila** au fost atestați **24 589** de locuitori, inclusiv: **24 229 se declarau ucraineni (huțani), 40 români, 35 moldoveni, 224 ruși, 9 evrei, 12 poloni și 40 de persoane aparțineau altor naționalități.**

- 8 **Orășelul Putila** azi este **centrul administrativ al zonei montane, unde locuiesc huțanii bucovineni.**

La **1647** în toată zona montană din nordul Bucovinei erau semnalate 3 localități administrative – **Câmpulung, Răstoace și Putila.**

La **1647, Vasile Lupu stabilește dijma locuitorilor din Câmpulung-Rusesc, Putila și Răstoace** pentru munții Bistrița, Iarovița, Lucina, Molda, Pod, Izvoarele, Pogăniș, Seletin, Tomnatic, Țapul și „alți munți din ocolul Câmpulungului, cari sânt în stăpânirea mănăstirii Putna” (apud Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. I, p. 211).

La **1762 egumenul Putnei arendează unor oameni ruși de la Putila** opt munți situați la hotarul Ceremușului: Bobeica, Cobistlitul, Iarovița, Lucina, Moldova, Pogoniște, Tomnatecul, Țapul (de lângă Câmpulung – n. n.). (*Ibidem*).

Apud D. Werenca, la **1774** în localitatea **Putila** era semnalată existența a **330** de familii, iar la **1786 – 478**. (Vezi Mugur Andronic, *op. cit.*, p. 35).

La **1776 erau semnalate** cătunele Coniatin, Crevola, Iablonița „Volosca” (Românească), Plosaca, Ropocel, Seletin, Stebne „Wolosky” (Românești), „Sziboth” (Șipote). (Vezi Nicolae Grămadă, *op. cit.*, p. 405.)

Delegații din **Storojineț-Putila** au făcut parte din cei 13 delegați a celor 5 sate înstrăinate dintre Prut și Nistru, care au participat la *Congresul general al Bucovinei* din 28 noiembrie 1918, votând unirea cu România (vezi Petru Rusșindilar, *George Grigorovici și social-democrația în Bucovina*, București, Editura Fundației „Constantin-Titel Petrescu”, 1998, 199 p., p. 111).

În 1989 la **Putila** din **3 429** de locuitori **3 290 se declarau ucraineni (huțani), 13 români, 11 moldoveni, 90 ruși, 9 evrei, 4 poloni și 12 de persoane aparțineau altor naționalități.**

- 9 **Sat nou.** În sec. XIX în *Hărțile cadastrale de la Inspectoratul cadastral regional Cernăuți* în limitele satului **Putila** erau atestate **Pârăul Porculeni și țarina Porculeni.**

În **1930 era atestat cătunul Porculeni** ca parte componentă a **Putilei.**

Azi satul se cheamă **Parkulyna** și face parte **din primăria orășelului Putila.**

La **1989** din **660** de locuitori **658 erau ucraineni (huțani) și 2 ruși.** Limba română nu era vorbită în sat de nimeni.

- 10 **Sat nou.** În **1930** ear atestat cătunul **Rija** ca parte componentă a **Putilei.**

Azi satul se cheamă **Ryja** și face parte **din primăria orășelului Putila.**

La **1989 toți locuitorii (65) erau ucraineni (huțani).**

- 11 În sec. XIX la **Torăceni** era atestată țarina Chicera, Opcina Stăneștilor, pădurile Bucovăț, Măgura și Prislop etc., iar la 1939 în satul Torăceni deja erau atestate cătunele Hrobeșce, Racova, Roșișnei și Socolie. (Vezi Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. I, p. 73, 74, 103, 105; vol. II, p. 489.)

Azi satul se cheamă **Toraky** și face parte **din primăria orășelului Putila.**

La **1989** din **175 de locuitori 174 erau ucraineni (huțani) și 1 moldovean.**

- 12 La **1801, Dihtineț** era un cătun al satului **Gura Putilei.**

În sec. XIX în *Hărțile cadastrale de la Inspectoratul cadastral regional Cernăuți* la **Dihtineț** era atestat Pârăul Șoarecelui. La 1930 avea următoarele cătune: Greblina, La Movilă, Lipovăț, Manciuiliu, Ostreva, Pârăul Dihtineț, Pleta, Racava, Socole și Tarnecica (Vezi Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. I, p. 258.)

La **1989 la Dihtineț locuiau 822 de huțani (ucraineni) și 3 ruși.**

- 13 **Sat nou.** Satul **Hreblina** la 1930 era cătun al satului **Dihtineț.**

Azi face parte **din primăria satului Dihtineț.**

În 1989 în sat locuiau **356 de ucraineni (huțani) și 1 moldovean.**

- 14 **Sat nou.** La 1930 cătunul **La Movila** făcea parte **din satul Dihtineț.**

Azi **satul Zamohila** face parte **din primăria satului Dihtineț.**

În 1989 toți locuitorii (402) erau ucraineni (huțani).

- 15 **Sat nou.** La 1930 cătunul Pârăul Dihtineț făcea parte din satul Dihtineț. Azi satul Dihtinețul Mic face parte din primăria satului Dihtineț. În 1989 toți locuitorii satului (388) erau ucraineni (huțani).
- 16 Satul Dohopillea (în traducere Câmpulung – n. n.) în trecut s-a numit Câmpulung-pe-Ceremuș sau Câmpulung-Rusesc.
La 1623 Ștefan Tomșa întărește lui Mihail Tăutul, pârcălab de Hotin, satele: Vișnița, Milie pe Ceremuș, și giumătate de sat din Câmpulung, la munții ce se numește Opolocanie“. (Apud Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. I, p. 210.)
La 1634 este menționat Câmpulung pe Ceremușul Alb (*ibidem*).
Până la ocupația habsburgică, în conformitate cu hrisovul lui Grigore Alexandru al III-lea din 1766, aici a fost organizată o școală domnească cu predare în limba română. (Vezi Mircea Grigoroviță, *Învățământul în nordul Bucovinei*, București, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., 1993, 175 p., p. 27.)
La 1783 satul avea hotar cu Galiția (pe Ceremuș), Braniștea Putilei și Putila. (Vezi Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. I, p. 211.)
Comuna se numea Câmpulung-Rusesc, apoi Câmpulung-pe-Ceremuș. Începând cu Ioan Flondor (1710–1784), patru generații din familia Flondor au deținut funcția de vornic de Câmpulung-pe-Ceremuș. (Vezi Marian Olaru, *op. cit.*, p. 147.) Localitatea era considerată ca centru administrativ al ocolului Câmpulung-Rusesc.
Apud D.Werenca, la 1774 în localitate era semnalată existența a 148 de case, iar la 1776 – 313 (vezi Mugur Andronic, *op. cit.*, p. 35).
În 1786 la Câmpulung-pe-Ceremuș funcționa o școală normală românească (Mihai Iacobescu, *op. cit.*, p. 286).
În anul 1843, în ocolul Câmpulung-Rusesc, din 17 parohii, șapte erau ocupate de preoți ortodocși, patru de cei uniți (veniți din Galiția – n. n.), iar șase erau vacante și descervite de parohii vecini (vezi Ștefan Purici, *Mișcarea națională românească în Bucovina între anii 1775–1861*, Suceava, Liga Tineretului Român din Bucovina, Editura Hurmuzachi, 1998, 272 p., p. 86), însă mazilii și răzeșii, precum și locuitorii băștinași încă din 1780 au dus o luptă contra catolicizării, iar „lupta dusă de către locuitorii Câmpulungului Moldovenesc și celui Rusesc întru apărarea drepturilor stabilite de principii moldoveni, manifestată prin înaintarea unor jalbe și proteste, prin tulburări și răzvrătiri, a durat aproape o sută de ani și s-a încheiat în ultimile decenii ale secolului al XIX-lea cu o victorie parțială, dar semnificativă, a bucovinenilor (*ibidem*, p. 110–111).
În 1939 la Câmpulung erau atestate cătunele: Bobeica, Chicirca, Costineț, Demnecovata, Greblina, Jerebie, Marcova, Socoloț, Sterpătura „Flesova“, Stânca; pâraiele: Costineț, Hânțar, Pârăul lui Filip, Pârăul Șoarecelui, Pârăul Socoloț („Uliului“), Stânca; dealuri și munți: Bobeica, Dealul Coșarului, Demnecovata, Greblina, Sterpătura, Stânca. (Vezi: Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. I, p. 212–213).
La 1989 în sat locuiau 893 ucraineni (huțani), 4 ruși și 2 persoane aparținând altor etnii (români sau moldoveni nu au fost atestați).
- 17 **Sat nou.** Satul Hreblina la 1939 era cătun al satului Câmpulung-pe-Ceremuș. Azi face parte din primăria satului Dohopillea.
La 1989 în sat locuiau 246 ucraineni (huțani) și 1 rus.
- 18 **Sat nou.** La 1939 la Câmpulung era atestat cătunul Stânca. Azi satul Plita face parte din primăria satului Dohopillea.
În 1989 toți locuitorii (370) erau ucraineni (huțani).
- 19 La 1774, după harta cu anexe a maiorului Mieg, în localitatea Stebne erau 10 case (vezi Mugur Andronic, *op. cit.*, p. 35).
La 1775 și 1785 satul era menționat ca „Stebne Wolosky“ (Stebne Moldovenesc), la 1782 – Stîmnic, iar la 1793 – Stebnic (vezi Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. II, p. 455).
În sec. XIX în Hărțile cadastrale de la Inspectoratul cadastral regional Cernăuți la Stebne erau atestate cătunele Rivnia și Spetchi (*ibidem*).
Azi satul face parte din primăria satului Dohopillea.
La 1989 în sat locuiau 494 de ucraineni (huțani) și 2 ruși.
- 20 Azi denumirea satului este Kyselyți.

- În sec. XIX în *Hărțile cadastrale de la Inspectoratul cadastral regional Cernăuți* la **Chiselîteni** erau atestate țarinile Biscău, În Clin, Marchi, Plosca, Racova, Senna; pârăul „Bischiu” și pădurile Bischiu și Racova (vezi Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. I, p. 225). În 1939 în sat erau atestate următoarele cătune și părți de sat: Băcăuțul, Ceciulisca, Hrobeșca, Liscovaci, Marche, Mistecioc, Plosca, Racova și Socole. (*Ibidem*). La 1989 în sat locuiau 747 de ucraineni (huțani), 2 ruși, 1 polon și 2 persoane aparținând altor naționalități (români sau moldoveni nu au fost atestați).
- 21 **Sat nou.** La 1939 cătunul Hrobeșca făcea parte din satul Chiselîteni.
Azi satul **Hrobișce** face parte din primăria satului Kyselyți.
În 1989 toți locuitorii (331) erau ucraineni (huțani).
- 22 **Sat nou.** La 1939 cătunul Plosca făcea parte din satul Chiselîteni.
Azi satul **Plošci** face parte din primăria satului Kyselyți.
În 1989 toți locuitorii (287) erau ucraineni (huțani).
- 23 **Sat nou.** La 1939 cătunul Mistecioc făcea parte din satul Chiselîteni.
Azi satul **Poleakivsche** face parte din primăria satului Kyselyți.
În 1989 în sat locuiau 159 de ucraineni (huțani), 1 moldovean și 1 polon.
- 24 **Sat nou.** La 1939 cătunul Socole făcea parte din satul Chiselîteni.
Azi satul **Sokolii** face parte din primăria satului Kyselyți.
La 1989 în sat locuiau 355 de ucraineni (huțani), 1 rus și 3 persoane aparținând altor naționalități (români sau moldoveni nu au fost atestați).
- 25 La 1776 era atestat cătunul **Coniatin** (în traducere „al calului” – n. n.), care făcea parte din satul **Putila** (vezi Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. II, p. 405).
La 1783 la **Coniatin** erau atestate țarinile Chicera, Chicera de Jos, Grablina și Valea Coniatinului. (Vezi Nicolae Grămadă, *op. cit.*, Vol. I, p. 236).
La 1939 la **Coniatin** erau atestate cătunele Hliboca, Pleta și Semacova; părțile de sat: Chicera, Hliboca, Lipovăț, Roșișnei, Seneta; țarinile: Berdo (de la vechiul „Bradul” – n. n.), Hliboca, Laz, Manciului, Pleta, Rija; pâraiele: Buiculinski, Dihtineț, Hliboca, Iurenț, Lipovăț, Manciule, Pârăul Hâncului, Semacova (*ibidem*).
La 1989 în sat locuiau 675 de ucraineni (huțani) și 1 român.
- 26 **Sat nou.** La 1939 la **Coniatin** era atestată o parte de sat cu denumirea **Lipovăț** (vezi Nicolae Grămadă, *Toponimia...*, vol. I, p. 236).
Azi satul **Lipovățul Mare** face parte din primăria satului **Coniatin**.
La 1989 în sat toți locuitorii (170) erau ucraineni (huțani).
- 27 **Sat nou.** La 1939 cătunul **Semacova** făcea parte din satul **Coniatin** (vezi Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. I, p. 236).
Azi satul **Semacova** face parte din primăria satului **Coniatin**.
La 1989 în sat toți locuitorii (517) erau ucraineni (huțani).
- 28 Azi satul se cheamă **Marynci**.
La 1784 este menționat satul **Marenicești**.
La 1785 în însemnarea comisiei de delimitare găsim însemnarea: „**Marenitzey** ist kein Dorf, sondern nur eine Gegend im rissisch Kampulunger Okoll” (vezi Nicolae Grămadă, *Toponimia...*, vol. I–II, p. 336).
La 1788 harta cadastrală atesta cătunele și părțile de hotar ale Gurii Putilei: Biscău, Bucovina, Camenița, Heciu („Hzcza”), Ilena, „Kizie Woloszenitsa” (Hecia Moldovenească), Mareniceni („Mareniczana), Medveje, Rosoi, Sulovan. (Vezi Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. I–II, p. 292.)
La 1790 era amintit satul „**Speceni, lângă Mareniceni**”. (Vezi Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. II, p. 449.)
În 1801 era cătun al **Putilei**. (*Ibidem*, p. 336).
În sec. XIX în *Hărțile cadastrale de la Inspectoratul cadastral regional Cernăuți* erau indicate următoarele țarini ale localității: Biscău, Bocicău, Chicera, Chicerca, Luboc, Mocera, Prislop, Roșișnei, Voloșeniște (*ibidem*).
În 1939 la **Mareniceni** erau atestate cătunele: Biscău, Bocicău, Luboc, Solovan și părți ale satului: Chicera, Pârăul Alb, Riji, Roșișnei (*ibidem*).
În 1989 în localitate erau atestați 483 de ucraineni (huțani) și 1 rus.

- 29 **Sat nou.** La 1939 era atestat cătunul **Biscău** (după denumirea pârâului din zonă) a satului **Mareniceni**. (Vezi Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. I-II, p. 336). Azi satul **Byskiv** face parte din primăria satului **Marynci**. În 1989 în localitate erau atestați **154 de ucraineni (huțani)** și **1 rus**.
- 30 **Mențiuni:** la 1775 – **Pietrassa (Spleny)**; la 1785 Comisia de delimitare notează că **Petraszky „nu-i sat, ci numai loc în ocolul Câmpulungului Rusesc“**. (Vezi Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. II, p. 379.) Alături de atestarea satului **Răstoace**, care la 1783 „**se hotăra cu Putila, Petrășeni, Lucavățul, Vijnița și Galiția**“ (*ibidem*), apare și denumirea de **Petrășeni** (*ibidem*, p. 415). La 1784 este organizată parohia **Petrușeni** (*ibidem*, p. 379). La 1939 era atestat cătunul **Bocicău** (*ibidem*, p. 379). Azi satul **Petrași** face parte din primăria satului **Marynci**. În 1989 în localitate erau atestați **492 de ucraineni (huțani)** și **1 rus**.
- 31 La 1785 e menționat satul **Saharitscul** (vezi Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. II, p. 538). La 1787 în **Harta cadastrală** era menționat hotarul satului **Petrașeni – Zahariceni** (*ibidem*, p. 379.) În sec. XIX în **Hărțile cadastrale de la Inspectoratul cadastral regional Cernăuți** la **Zahariceni** erau atestate cătunele: Charoviu, Maliniște, Smuhar, Zolotnei, și părțile de sat: Chicera, Chorovi, Smuhar, Toloaca (*ibidem*, p. 379). Azi satul poartă denumirea **Pidzaharyci** (în traducere – „sub Zaharici“ – n. n.). În 1989 în localitate erau atestați doar **437 de ucraineni (huțani)**.
- 32 **Sat nou.** La 1930 cătunul **Mijbrody** (în traducere „între vaduri“ – n. n.) aparținea satului **Răstoace** (apud Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. II, p. 415). Azi satul **Mijbrody** face parte din primăria satului **Pidzaharyci**. În 1989 în localitate erau atestați doar **293 de ucraineni (huțani)**.
- 33 **Sat nou.** La 1930 toponimul **Horovy în zonă nu era atestat**. Azi satul **Horovy** face parte din primăria satului **Pidzaharyci**. În 1989 în localitate erau atestați **338 de ucraineni (huțani)** și **1 moldovean**.
- 34 La 1785 **Plosca** era un grup de case izolate (vezi Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. II, p. 390). La 1801 era un cătun al **Putiliei**. (*Ibidem*). La sfârșitul sec. XVIII **Harta cadastrală** atesta părți de sat și cătune: „Egreschtje“, Plosca, Seletin, Vipcina. Iar la Plosca și Ropocel erau semnalate toponimile: Pârăul Demin, Pârăul „Putelluka“, Poiana „Kusnir in Buttula“ („Cușnir din Putila“), Poiana lui Cosma, Poiana lui Danil Nimțuc, Poiana lui Teodor Mihuță, Poiana lui Teodor Zub, „Voloskie“ („Moldovenesc“ – loc). (*Ibidem*). În sec. XIX în **Hărțile cadastrale de la Inspectoratul cadastral regional Cernăuți** erau atestate toponimele: dealurile „Adzirna“, Calișca Chicera, Hrebeniște, Na Ploșca, Palenchi, Palenciuc Grun, Poa Demen, Sehlovata, „Susyeca“, Ușirichi Potok, Vijenca, „Woloschi Grun“ (Grunul Moldovenesc), Za Plosca, Za pod Borheni Bahna; munți: Budin, Comarnic, Crasnâi Din, Hreben, Lozova, Minte, Rosișnei, Senna Lozova, Stivioara, „Wiwszinska“ (Vipcina). (*Ibidem*, p. 391). În 1912 **Harta Ocolului Silvic** Seletin atesta la **Plosca** pădurea **Ropocel**, pâraiele Cozarivscă, Iavoresla, Mezechicerame, Ropocel, Ropocivscă, dealurile Hundichivscă Chicera, Oboci, Ropocivscă, locul Cibuc. (*Ibidem*, p. 391). În 1939 la **Plosca** erau atestate cătunele Comarnic, Crasnodil, Holece, Ialovicioara, Lustun, Minte, Rosișnei, Vipcina (Opcina), țarinile Hreben și Stevioara, pâraiele Berheni, Comarnic, Demen, Lustun, Minte, Stevioara, râul Putila, dealurile Chicera, Holi Gruno, Hrebeniș, Losova, Minte, Sena, Staica, Stevioara, Vipcina, munții Budin, Comarnic, Crasnodil, Hrebin, Plosca. (*Ibidem*, p. 391). În 1989 în localitate erau atestați **370 de ucraineni (huțani)** **3 ruși** și **1 de altă etnie (români sau moldoveni nu au fost atestați)**.
- 35 **Sat nou.** La 1939 era atestat cătunul **Lustun al satului Plosca**. În 1989 în localitate erau atestați numai **238 de ucraineni (huțani)**.

- 36 În secolul al XVII-lea satul **Răstoace** s-a numit și **Tisovarovna** (în traducere **Balta Tisei**): „**Restoace** sau **Tesova Rovena** in territorio Russice Kimpulunga iacentem” (vezi Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. II, p. 414).
- La **1647, Vasile Lupu stabilește dijma locuitorilor din Câmpulungul Rusesc, Putila și Răstoace** pentru munții: Bistrița, Iarovița, Lucina, Molda, Pod Izvoarele, Pogăniș, Seletin, Tomnatic, Țapul și „alți munți din ocolul Câmpulungului, cari sânt în stăpânirea mănăstirii Putna”. (Vezi Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. I, p.211.)
- La **1680** satul a fost atestat ca „**satul Răspopi pre Ceremuș**”, unde avuse loc „**o învoială de împărțeală a satului**”, care la **1704 „a fost nimicită, fiind strâmbă**”, însă în loc de **Răspopi** deja apare satul **Răstoace**, care la **1783 „se hotăra cu Putila, Petrășeni, Lucavățul, Vijnița și Galiția**”, iar în **Harta cadastrală** apar deja toponimele: Ceremușul, Mejbrod, Opcina, „Iantscholova” (Iankusch), Opcina „Kinischka”, Pârăul „Lekatschi”, Pârăul „russisch Roschen, moldauisch Frigare”, Pârăul „Smuhary”, Pârăul Tovarnița, Pârăul Vijenca, Poiana Lubocului, Poiana Ocolena, Poiana Sagnisa, „Wasserfall”. (Șipot) (*Ibidem*).
- La **1774**, după harta cu anexe a maiorului **Mieg**, în localitate era semnalată existența a **28** de case la „**Rosstoky**” și **33** la „**Rosstoky Woloski**” (**Răstoacele Valahe**) (vezi Mugar Andronic, *op.cit.*, p. 35).
- La **1785** Marele Stat Major austriac atesta localitatea „Rostoky Voloskz” (Răstoacele Moldovenești). (Apud, Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. II, p. 414.)
- La **1787 Harta cadastrală** atesta părțile de hotar Cereșniu, Chicera (munte), Grun, Lisina, La Tovarnița, Pârăul Tovarnița, Poiana Trepit, Pricioloc, Smilovata, Târnicioara, Țircovna (munte). Mai erau atestate pădurea „Wloha” (Moldoveanului), Pârăul „Nimiecky”, Pârăul Tovarnița (apud Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. II, p. 415).
- Sergiu Șuțu** în studiul său *Monografia județului Vijnița* ne comunica, bazându-se pe surse originale, că în trecut majoritatea satului era formată din români și până în **1868 a fost aici școală românească**.
- Până la „pojarul” din 1918 la marginea satului a existat un schit vechi cu acte și cărți românești**. (Apud Mircea Grigoroviță, *Învățămintul...* p. 17).
- În **1939 la Răstoace** erau atestate cătunele și părțile satului: Beghiiu, Bocichiu, Bosna, Borciu, Cereșniu, Chinașca, Harovei, Iame, Iancelova, Mălinești, Mejbrode, Nimcici, Ocolena, Radului, Roșișnei, Sadhiucic, Sadnesta, Siruc, Smuhăr, Tovarnița, Zachin, Zolotnei; potecile Borciu, Gru, Harovei, Plai, Roșișnei, Sadnesta, Uloha; pâraiele Smuhăr și Tovarnița; dealurile Beghiiu, Cereșniu și Ocolenași („Ocoalele noastre”); munții Bereza, Bocichiu, Bosna, Iancelova, Nimcici. (*Ibidem*).
- În **1989** în localitate erau atestați **1 350 de ucraineni (huțani), 1 român, 4 moldoveni, 7 ruși, 4 poloni și 2 persoane aparținând altor etnii**.
- 37 **Sat nou. La 1939** era atestat cătunul **Ocolena** al satului **Răstoace** (apud Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. I-II, p. 415.)
- Azi satul **Okolena** face parte din primăria satului **Roztoki**.
- În **1989** în localitate erau atestați **98 de ucraineni (huțani) și o persoană aparținând altei etnii (români sau moldoveni nu au fost atestați)**.
- 38 **Sat nou. La 1939** era atestat cătunul **Tovarnița** al satului **Răstoace** (apud Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. I-II, p. 415).
- Azi satul **Tovarnița** face parte din primăria satului **Roztoki**.
- În **1989** în localitate erau atestați doar **267 de ucraineni (huțani) – români sau moldoveni nu au fost atestați**.
- 39 **Sat nou. La 1939** era atestat cătunul **Iame** al satului **Răstoace** (vezi Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. I-II, p. 415).
- Azi satul **Iamy** face parte din primăria satului **Roztoki**.
- În **1989** în localitate erau atestați **231 de ucraineni (huțani), 1 moldovean și 1 rus**.
- 40 La **1647, Vasile Lupu stabilește dijma locuitorilor din Câmpulungul Rusesc, Putila și Răstoace** pentru munții Bistrița, Iarovița, Lucina, Molda, Pod Izvoarele, Pogăniș, Seletin, Tomnatic, Țapul și „alți munți din ocolul Câmpulungului, cari sânt în stăpânirea mănăstirii Putna”. (Apud Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. I, p. 211.)

La 1774, după harta cu anexe a maiorului **Mieg**, în **Seletin** era semnalată existența a 10 case (vezi Mugur Andronic, *op.cit.*, p. 35).

Apud D.Werenca, la 1774 în localitate (împreună cu Gura Putilei, Iablonița, Coniatin, Nisipitu, Răstoace cu Sadău) era semnalată existența a 34 de familii, iar la 1779 – 46 (vezi Mugur Andronic, *op.cit.*, p. 36).

La 1787 e amintit „pareul Dichtenitz oder **Szeletine**“, iar în localitate era atestat **Părăul Ropocel** și partea de hotar **Rusca**.

La 1924 în **Hărțile ocoalelor silvice Seletin și Brodina** erau atestate pâraiele Chiselița, Cobeleta, Cozarca, Cozațchi, Harasimschi, Lubcin, Nisipitul, Novoselița, Părăul Crasnei, Părăul Lung, Părăul Pietros, Pohanicioara, Pohanista, Ropocel, Rozișnei, Rusca, Sadău, Scoruș, Tinosul, Țonchi Mare, Ulma, Vasilivac; pădurile Alexandruc, Calineț, Chiselița, Ilemschi, Lupcin, Măgura, Mlaca, Năsipitul, Osorodoc, Ostra, Părăul Lung, Pohanicioara, Rozișnei, Rusca, Sacalești, Sadău, Scoruș, Smidestei, Solovan, Stevioara, Tinosul, Ulma; poienile Bucovăț, Calineț, Cornu, Năsipitul, Salomești, Săcălești, Solovan, Strimca; alte numiri: Arsura Lungului, Cornul (deal), Culmea Lungului, Erești (rariște), Lungul Nou, Lungul Vechi, Zalomesta (deal) (vezi Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. II, p. 437–438).

La **Seletin** în 1927 mai funcționa încă *Casa națională românească* (vezi Mircea Grigoroviță, *Din istoria...* p. 137).

În 1939 la **Seletin** erau atestate cătunele Costeleva, Crasnodil, Cununsi, Fuște, Lupcin, Măgura, Minte, Plosca, Pohanicioara, Ropocel, Rusca, Salași, Smidestei, Tinosul, Ulma, pâraiele Bucovinești, Chicera, Chiselița, Gornei Hundia, Elemschi, Elemschi Mare, Halițuica, Iavorește, Jujivsi, Lungul, Ostra, Ropocel, Rozișnei, Rusca, Smidelschi, Tinosul, Ulmul Mare, Ulmul Mic, Vlasiniuvca, Zubrin, Zubrineț; dealurile Bucovinești, Camenețeche, Cerlenei, Chicera, Demen, Elemschi, Fuște, Gruni, Hențareștie, Iavorșce, Lupcin, Măgura, Morțunovca, Opal nec, Ostra, Plosca, Smidestei, Tonchei, Vipcina, Zabriu, munții Corjeni, Costeleva, Ehreștie, Lupsin, Măgura, Minte, Plosca, Poiana Mare, Rotundul, Salaș (apud Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. II, p. 438).

La mijlocul anilor '90 ai sec. XX la Școala internat din Seletin pentru copii din cătunele și satele depărtate ale huțanilor și românilor locali la cerința părinților fusese introdusă predarea facultativă a limbii române.

În 1989 în **Seletin** erau atestați 1 101 de ucraineni (huțani), 7 români, 7 moldoveni, 27 ruși, 1 polon și 2 persoane aparținând la alte etnii.

41 **Sat nou.** La 1939 în **Seletin** era atestat doar toponimul **Halițuica** (părău). (Apud Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. II, p. 438).

Azi satul **Halițivka** face parte din primăria satului **Seletin**.

În 1989 în **Halițivka** erau atestați 402 de ucraineni (huțani), 1 român, 3 ruși și 4 persoane aparținând altor etnii.

42 La 1774, după harta cu anexe a maiorului **Mieg**, în localitatea **Rusca** era semnalată existența a 4 case (vezi Mugur Andronic, *op. cit.*, p. 35).

La 1939 în **Seletin** era atestat cătunul **Rusca**. (Apud Nicolae Grămadă, *Toponimia...*, vol. II, p. 438.)

Azi satul **Rusca** face parte din primăria satului **Seletin**.

În 1989 în **Rusca** erau atestați 519 de ucraineni (huțani), 2 români, 4 moldoveni, 41 ruși, 1 polon și 6 persoane aparținând altor etnii.

43 Posibil, că **Serhii** de azi sunt un loc de pe moșia satului dispărut **Ropocel** (atestat la sfârșitul sec. XVIII) între **Plosca și Putila** (azi doar în direcția spre Plosca mai este o pădure **Ropocel**).

În sec. XIX în **Hărțile cadastrale de la Inspectoratul cadastral regional Cernăuți** în **Sărghieni** erau atestate părțile de hotar Borhenia, Foșchi, Hreben, Lozov, Pilipcova, Pleșnișce, Plosca, Pohar, Prestup, Rija, Ripien, Torhovna, Vancen, Vipcina, pâraiele Cecen, Lopușna, Lostun, Opcina, Putilovca, Ripien, Stejca, Slatineț (apud Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. I-II, p. 433).

În 1939 la Sărghieni erau atestate cătunele: Crasnidil, Foșchi, Lostun, Pleșa, Pohar, Ripen, Stejca, Slatineț, Tesneța, Torhovna, Vipcena; pâraiele Cecin (numit și Vengre), Lăpușna, Lostun, Porculeni Mare, Porculeni Mic, Țibena, râul Putila, pădurile Bolohaniovcă (de la rom. Bolohan), Borhenia, Ivantreno, Iesena, Losova, Pădurea Lăpușnei, Pleșa, Surdun, Vacarhe, Vanțin, dealurile Borhenis, Bunduruvsche, Crasnodil, Hrebin, Perehrestei, Prislop, Rija, Tisneța, Țibena, munți Borhenia, Losova, Pelepsciv, Pleșa, Rija, Smidovatei, Vanțin, Vermischa Checera, Vipcina. (*Ibidem*).

În 1989 în satul Serhii erau atestați 884 de ucraineni (huțani), 6 români, 1 moldovean și 2 ruși.

- 44 **Sat nou.** La 1939 în Sărghieni era atestat cătunul Vipcena. (Apud Nicolae Grămadă, *op. cit.*, Vol. II, p. 433).

Azi satul Vypcina face parte din primăria satului Serhii.

În 1989 în Vypcina erau atestați 84 de ucraineni (huțani), alte etnii erau absente.

- 45 **Sat nou.** La 1939 era atestat cătunul Ripen (apud Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. II, p. 433).

Azi satul Rypen' face parte din primăria satului Serhii.

În 1989 în Râpeni erau atestați 424 de ucraineni (huțani) și 2 ruși.

- 46 **Sat nou.** La 1939 era atestat cătunul Tesneța. (Apud Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. II, p. 433).

Azi satul Tysnyț'ka face parte din primăria satului Serhii.

În 1989 în Tysnyț'ka erau atestați 176 de ucraineni (huțani) și 1 român.

- 47 **Sat nou.** La 1939 era atestat cătunul Foșchi. (Apud Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. II, p. 433).

Azi satul Foșky face parte din primăria satului Serhii.

În 1989 în Foșky erau atestați 365 de ucraineni (huțani), 1 rus, 1 moldovean și 1 român.

- 48 La 1774, după harta cu anexe a maiorului Mieg, la Gura-Putilei era semnalată existența a 28 de case (vezi Mugur Andronic, *op. cit.*, p. 35).

La 1788 harta cadastrală atesta cătunele și părțile de hotar ale Gurii Putilei: Biscău, Bucovina, Camenița, Heciu („Hzcza"), Ilena, „Kizie Woloszenitsa" (Hecia Moldovenească), Mareniceni („Mareniczana), Medveje, Rosoi, Sulovan, au mai fost atestate și alte toponime: Pârăul Banilei, Pârăul Biscău, Pârăul Rosoș, Pârăul Tovarnița („Tovarnica"), râul Putila și muntele Zhar (apud Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. I-II, p. 292).

În sec. XIX în Hărțile cadastrale de la Inspectoratul cadastral regional Cernăuți la Gura Putilei erau atestate toponimele Hliboca (pădure), Pârăul Biscăul Mare, Pârăul Biscăul Mic, Pârăul Ceremuș, Pohar (parte de hotar), Prislop (parte de hotar), Revna (parte de hotar). (*Ibidem*).

În 1939 în Gura Putilei erau atestate cătunele Biscău, Manciukeni, Pelipcove, Revna, Roșișnei, părțile de sat Cerepanca, Chizi, Hliboca, Horbe, Pohar, Riji, Toloaca, părțile de hotar Bucovăț, Costișinca, Heciu, Hâncul, Hliboca, Pahar, pâraiele Biscău, Cerepanca, Chizi, Putila, pădurile Chiezie, Heciu, Hâncul, Hliboca, dealurile „Afeneț" (Afiniș), Chicera, Dealul lui Vasile, Târnicioara, munții Chizi, Heciu, Pohar, Riji, Roșișnei. (*Ibidem*, p. 293).

În 1989 în Ust'-Putila erau atestați 556 de ucraineni (huțani), 1 rus, 1 român, 1 moldovean și o persoană de altă naționalitate.

- 49 **Sat nou.** La 1939 în Gura Putilei era atestat cătunul Biscău (apud Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. II, p. 292.)

Azi satul Biskiv face parte din primăria satului Ust'-Putila.

În 1989 în Biskiv erau atestați 227 de ucraineni (huțani), alte etnii erau absente.

- 50 La sfârșitul sec. al XVIII-lea se numea Speceni și ținea, din punct de vedere al organizării administrative, de Gura Putilei („Speczeny, concentrat în ustie Putilla", 1785).

Harta cadastrală de la **1785 arăta hotărnicia satului: Stegne, Gura Putilei și Galiția.** (Apud Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. II, p. 449).

La **1790** era amintit satul „**Specceni, lângă Moreniceni**”. (*Ibidem*).

Satul **Spetchi** se numea în trecut **Sălășeni** („**Spetchi, früher Selišeni genannt**”, 1906). (*Ibidem*).

Azi satul **Șpetky** face parte din primăria satului **Ust'-Putila**.

În **1989** în **Șpetky** erau atestați **145 de ucraineni (huțani) și un rus**.

- 51 **Șipot** la început era o moșie ținând de moșia Izvor, din fostul ținut Rădăuți. (Apud Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. II, p. 477).

La **1774**, după harta cu anexe a maiorului **Mieg**, în localitate era semnalată existența a **4 case** (vezi Mugur Andronic. *op. cit.*, p. 35).

La **1785** Harta cadastrală atesta la **Șipotete-pe-Siret** următoarele toponime: Arșița (toloacă), Arșița Goală, Ascuțița, Ciocâltea Mare (poiană), Ciomârna („Czemirna“), Cornova Mare, Cornova Mică, Cujba („Cusba“, poiană), „Czerminar“, Dognatica Mare (poiană), Fântâna Șipot, „Hlicza Mare“, Lungul Mare (poiană), Măgura, Mocearca (pârâu și poiană), „Pereu din Fontini“, „Pereu Drakului“, Piscul Dognatica, Pârâul Arșița Goală, Pârâul Bursucău, Pârâul „Bukowiniestie“, Pârâul „Cernieș“ („Cernies“), Pârâul Lostunului, Pârâul Lostunul Mare, Pârâul Lostunul Mic, Pârâul „lui Darii“, Pârâul Pătrăuți („Petrovacz“), Pârâul Sub Dognatica, Pârâul Subriniețul / „Subriniecz“, Pârâul Șubrava Mare, Pârâul Șubrava Mică, Pârâul Svaraci, Pleșa, Poarta, Poiana La Cruce, Poiana lui Pelepcu, Prislupul Ciorniaș („Prislup Czornias“, Prislupul lui Chrab, Rotundul Mare (poiana), Rotundul Mic (poiană), Sacaleșu, „Skursurile Bursukeu“, Șivnicovata („Schivnikovata“), Vanțina (apud Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. II, p. 478).

În sec. **XIX** în **Hărțile cadastrale de la Inspectoratul cadastral regional Cernăuți** la **Șipotete-pe-Siret** erau atestate părțile de hotar: Bursucău, Bucova, Bucoviasta sub „Frumtie“, Cermina, Ciocâltea („Chiochelca“), Cornaga, Frumtie, Gruicul Mare, Hlebochii preslep, Lesnița, Lungul, Măgura, Mocearca Mare, Mocearca Mică, Petrovăț, Pleșcea, Rotundul, Stoiște, Terebici, Tomnatec, Travien, Vanțin. Mai erau atestate pâraiele Bursucău, Ciorniș, Zabrineț, Zvarici (*ibidem*).

În **1912** Harta Ocolului Silvic **Straja** atesta în această zonă Poiana Bodnarului, Poiana Menciurul Mare și Poiana Prislup. (*Ibidem*).

În primăvara anului **1919** **Consiliul comunal a cerut transformarea școlii rutene în școală românească** (vezi Petru Rușșindilar, **George Tofan – tribun al românismului în Bucovina**, Suceava, Liga Tineretului Român din Bucovina, Editura Hurmuzachi, 1998, 324 p., p. 286).

În **1939** în **Șipotete-pe-Siret** erau atestate cătunele și părțile de sat Argiu, Bursucău, Izvoraș, Lăpușna, Lăstun, Mejebrodi, Perehenca, Petrovăț, Rivna, Trepitnecovata, Zubraneț, pâraiele Argiu, Bursucău, Ciorneș, Izvoraș, Lăpușna, Lăstun, Prehenca, Petrovăț, Trepitnecovata, Zubraneț, munții și dealurile Așezata, Bolovaniuca, Boul, Bucova, Ciochelca, Ciomârna, Cornava, Lungu, Măgura, Mocearca, Pădurice, Pleșa, Pleșuva, Ploiosul, Pohar, Rotunda, Strimca, Tomnatec, Travien, Vipceanca (apud Nicolae Grămadă, **Toponimia...**, vol. II, p. 478).

În **1989** în **Șepit** erau atestați **631 de ucraineni (huțani), 24 ruși, 5 români și 4 persoane de alte etnii**.

- 52 **Sat nou. La 1939 nu era atestat un asemenea toponim.**

Astăzi satul **Andrektivske** face parte din primăria satului **Șepit**.

În **1989** în **Andrektivske** erau atestați **98 de ucraineni (huțani), alte etnii erau absente**.

- 53 **Sat nou. La 1922 era atestat cătunul satului Plosca – Ialoviciora, și un cătun cu același nume la Șipotete Sucevii, iar cătunul Ialoviciora din Șipotete Sucevii avea și el două cătune – Iarovița și Ialovicioara-de-Jos.** (Apud Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. I, p. 307.)

La 1939 în **Șipotele-pe-Siret** era atestat cătunul **Zubranet**. (*Ibidem*, p.478). Denumirea de **Ialāvăt nu era atestată**.

Azi satul face parte din primăria satului **Șepit**.

În 1989 în **Ialovățul-de-Sus (Verhni-Ialoveț')** erau atestați **206 de ucraineni (huțani), alte etnii erau absente**.

54 **Sat nou**. Azi satul face parte din primăria satului **Șepit**.

În 1989 în **Ialovățul-de-Jos (Nyjni-Ialoveț')** erau atestați **137 de ucraineni (huțani), alte etnii erau absente**.

55 **Sat nou**.

La 1908 la **Șipot** era atestată o târlă cu numele **Sărata**.

Azi satul face parte din primăria satului **Șepit**.

În 1989 în **Sărata** erau atestați **120 de ucraineni (huțani) și 1 român**.

56 La 1774, după harta cu anexe a maiorului **Mieg**, în localitatea cu denumirea „**Iablunitz Woloschi**“ (**Iablunița valahă**) era semnalată existența a 6 case (vezi Mugur Andronic, *op.cit.*, p. 35).

La 1785, în hărțile Marelui Stat Major austriac, era numită **Iablonița românească** (moldovenească) – „**Iabloniz valoski**“ (apud Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. I, p. 303).

În sec. XIX, **Hărțile cadastrale de la Inspectoratul cadastral regional Cernăuți** atesta la **Iablonița** ținările Berdo (Bradul), Dvoret, Hrebenășce, Plaiu, pădurea Lăpușna și poiana Staica. (*Ibidem*).

În 1939 la **Iablonița** erau atestate cătunele Holoșina, Ialovicioara, Plaiu, părțile de sat Holșina, Iablonița, Ogrodele, Plaiu, Staica, pâraiele Ceripanca (Ciobanului), Ciomenchi (Negrișor), Dutca, Lăpușna, Lehei (Cascadei), Marenici, Pauc (Păiangenul), Pârăul Muscalilor, Pârăul Rău, Strejenschi (Pițigoilor), Suhei, râul Ceremuș, luncile Zăvoiu și Lunca Ceremușului, dealurile Cerlenețca (Roșu), Dealul Crevei (Șchiopului), Dealul Lung, Toveț, munții Berdo (Bradul), Hrebenăști, Maximeț, Medveje (Ursului). (*Ibidem*, p. 303–304).

În 1989 în **Iablunyeța** erau atestați **693 de ucraineni (huțani), 2 moldoveni și 3 ruși**.

57 **Sat nou**. La 1939 era atestat cătunul **Holoșina** al satului **Iablonița** (apud Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. I, p. 303).

Azi satul face parte din primăria satului **Iablunyeța**.

În 1989 în **Holoșyna** erau atestați **139 de ucraineni (huțani), alte etnii erau absente**.

58 La 1939 era atestat cătunul **Plaiu** al satului **Iablonița** (apud Nicolae Grămadă, *op. cit.*, vol. I, p. 303). Împreună cu satele Iablonița, Coneatin și Semacova formau comuna Iablonița. (*Ibidem*, p. 386).

În 1939 în satul **Plai** erau atestate cătunele Dutche, Plai, Scheuleneț, Solotvina, Staica, Strejenschi, ținările Buchnesce, Cadobeț, Hrebeneste, Lische, Peței, pâraiele Cadobeț, Cerleneța, Dinesiuca, Dutche, Liscivscce, Lopusna, Marenici, Pârăul Ursului, Pârăul Uscat, Rijeneț, Slatina, Strijenschi, munții și dealurile Berdo-Plai (Bradul Plaiului), Calela, Cosovaniuca, Liniu, Maximeț, Palenei, Stauca. (*Ibidem*, p. 386–387).

Azi satul face parte din primăria satului **Iablunyeța**.

În 1989 în **Plai** erau atestați **239 de ucraineni (huțani), alte etnii erau absente**.

SUMMARY

In Part IV of the analysis of the latest Ukrainian census (2001), the author presents the demographic situation in the Putila district where 25.352 inhabitants were

registered — by 3,3% (837) than in 1989. Only 20 Moldovans (i.e. 20 persons less than in 1989) and 19 Romanians (i.e. 16 less than in 1989) were attested.

The author considers necessary the establishment of an agreement between the two interested parts (Romania and Ukraine) regarding those regions inhabited by huțuli where the language of the neighbouring state should be studied as second foreign language. The result of this would be that Ukrainian would be spoken in more Ukrainian villages (whose population is called hutani) in Southern Bukovina (the Suceava county), while Romanian would be introduced in more localities of Northern Bukovina (the Cernowitz region), the mountainous district of Putila. This would also facilitate the relations across the frontier in the Seletin-Ruska area, and also the use of Romanian language in the region, which is impossible in the present conditions.

SOCIETĂȚILE CULTURALE ALE POLONEZILOR DIN BUCOVINA ISTORICĂ

Daniel Hrenciu

Rădăuți

Societățile culturale poloneze au reprezentat alături de școală și Biserica Romano-Catolică elementele fundamentale pe care s-a articular efortul de păstrare/dezvoltare a identității etnice în spiritul tradițiilor și culturii poloneze fundamentate, îndeosebi pe istorie și limbă. Din acest motiv, eforturile acestora au fost axate în mod esențial pe popularizarea momentelor istorice semnificative din istoria Poloniei, alături de aniversarea celor mai importanți poeți și scriitori.

În același timp, societățile culturale poloneze au cultivat în mod constant arta consensului, a respectului și cunoașterii reciproce, impunând construirea în spațiul multiethnic al Bucovinei istorice a unui dialog interetnic și multiconfesional. Într-o Europă nouă, fundamentată pe temeiul multiculturalității și toleranței, experiența istorică acumulată de societățile culturale poloneze, în cazul nostru, reprezintă un model care se cere neapărat valorificat.

Istoria polonezilor bucovineni are practic, ca punct de plecare, contextul geopolitic din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea – când după anexarea Galiției de către habsburgi¹ (1772) și anexarea părții de nord-vest a Moldovei (1774)² s-au creat premisele economice, sociale și administrative ale alipirii Bucovinei la Galiția³ (1786).

Decizia autorităților habsburgice meticuloase și interesate de valorificarea potențialului economic al Bucovinei a facilitat colonizarea polonezilor în acest spațiu geografic acoperind o paletă generoasă de ocupații și profesii: specialiști în minerit, agricultori, funcționari, învățători, profesori care și-au găsit repede posibilități de afirmare și realizare profesională⁴.

Au apărut numeroase localități rurale conținând majorități etnice poloneze: Cacica, Solonețul Nou⁵, Pleșa, Poiana Micului⁶, Panca⁷, Caliceanca, Tereblecea, Carapciu pe Ceremuș⁸, Laurenca⁹, Sadagura¹⁰, Davideni, Bulai/Moara, Pătrăuții de Sus, Vășcăuți pe Ceremuș¹¹, Coțmani¹². Numărul polonezilor stabiliți în mediul urban Cernăuți, Storojineț, Vijnița¹³, Suceava, Solca, Siret însumau, de asemenea, procente însemnate.

Cernăuțiul a devenit și capitala polonimii bucovinene, aici fiind sediul Radei Narodowa, Koła Polskie, Polski Związek Skolny, al Bisericii Romano-Catolice (numeroși prelați fiind de origine poloneză)¹⁴, al băncilor poloneze, precum și al presei. Amprenta stilului arhitectonic polonez s-a făcut și ea simțită în mediul urban al Bucovinei istorice, acolo unde mozaicul etnic sugera dimensiunile politicii habsburgice în domeniul naționalităților.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, polonezii bucovineni reprezentau deja o comunitate bine structurată economic, social, politic și confesional, dis-

punând de o rețea de școli bine organizată în limba maternă, de presă, societăți culturale care confirmau preocupările majore vizând dezvoltarea individualității etnice, educaționale și spirituale a polonezilor bucovineni.

Primele organizații ale polonezilor bucovineni au apărut în mod normal la Cernăuți – „capitala“ polonimii bucovinene. În 1869 se înființează aici Asociația Poloneză de Lectură și Ajutor Reciproc „Towarzystwo Polskie Bratniej Pomocy w Czernowicach”¹⁵ de către un grup format din preotul Stefan Dembiński, Antoni, baron de Gostowski¹⁶, Aleksander Morgenbesser¹⁷, Kajetan Kamil, preotul dr. Ignacy Kornicki și Karol Bronarski¹⁸.

La 2 mai 1869, activitatea Asociației Poloneze de Lectură și Ajutor Reciproc debuta solemn în sala Primăriei din Cernăuți¹⁹, fiind ales în funcția de președinte Aleksander Morgenbesser, care mărturisea cu acest fericit prilej: „De pe urma strămoșilor noștri ne-a rămas o comoară de mari bogății, iar cea mai valoroasă dintre aceste bogății este onoarea națională.

Oare este conform cu gloria poporului nostru ca frații supuși nenorocirii să întindă mâna și să cerșească ajutor și, în loc de sprijin, să întâlnească uneori reproșurile aduse întregului popor? Ne apasă obligația de a-i ajuta pe cei cu care avem atât sentimente cât și origini comune. Acest țel îl vom atinge, căci în tezaurul național avem o a doua bogăție, iar această bogăție este iubirea...”²⁰.

Activitatea Asociației Poloneze de Lectură și Ajutor Reciproc a fost extinsă la 26 noiembrie 1869 prin înființarea Sălii de lectură (*Towarzystwo Polskie Bratniej Pomocy i Czytelnia Polska w Czernowicach*). Numărul membrilor săi a crescut în timp, motiv pentru care organizația își va stabili activitatea într-un local închiriat intitulat *La mielul de aur*²¹ (*Pod Złotym Jagnięcem*).

Majoritatea membrilor Asociației Poloneze de Lectură și Ajutor Frățesc erau de profesie medici, farmaciști și profesori, funcționari, adică oameni bine educați care aveau un nivel ridicat de cultură. Scopul principal al Asociației îl reprezenta educarea prin cultură a polonezilor bucovineni prin cumpărarea și înființarea unei biblioteci cu un număr foarte mare de cărți în limba poloneză²². Deja, datorită eforturilor membrilor săi: Józef Lukaszewicz, Jan Kasprzycki, Ferdinand Preyer, Albin Kraus și Alojdy Smerekowski, Biblioteca Societății de Lectură și Ajutor Frățesc din Cernăuți dispunea de un număr de 2 600 volume scrise în limba poloneză²³, în special opere literare, dar și din alte domenii de interes. Între timp, numărul membrilor Asociației a crescut treptat prin admiterea unor personalități selectate din rândurile polonezilor cernăuțeni precum Kazimir Bronarski, dr. Władysław Bodyński, Michał Macuski, Franciszek Nitecki și Grzegorz Smolski²⁴.

Conducerea Asociației Poloneze de Lectură și Ajutor Frățesc a fost asigurată de către Aleksander Morgenbesser (1869–1872), respectiv Józef Lukaszewicz (1872–1876) și Julian Mianowski (1876–1884), urmați de către Emanuel Dworski care a stat doar un an, predând conducerea doctorului Jan Dylewski (1885–1887). A urmat profesorul Emil Dworski între anii 1887–1890. Între iulie 1890–1894 funcția de președinte a fost asigurată de către preotul Jan Fischer, înlocuit în urma decesului său cu baronul Jan Capri (1894–1896). Între 1896–1898 s-a aflat la conducerea Asociației Władysław Sóltyński și, ulterior, Józef Wislocki (1898–1901) iar din 1 ianuarie 1901 conducerea a fost asigurată de către Adolf Strzelbicki²⁵ până în 1903. Între 1903–1904 conducerea Asociației a fost preluată (din nou) de către Władysław Sóltyński, iar din ianuarie același an – de către doctorul Tadeusz Mischke²⁶.

Activitatea Asociației de Lectură și de Ajutor Frățesc din Cernăuți a fost deosebit de complexă și de variată, ea încercând să rezolve nevoia de cultură a

polonezilor din capitala Bucovinei, polul de atracție al întregii polonimi bucovinene. Sediul Asociației era acum într-un imobil nou situat pe strada Pańska nr. 40, clădirea fiind achiziționată pentru suma de 65 000 coroane. Proiectul construcției edificiului „Dom Polski“ din Cernăuți a fost gândit de către inginerul polonez Konrad Górecki. Clădirea a fost amenajată în stil Zakopane prin eforturile unor artiști de renume precum Piotr Harasimowicz care a realizat sculpturile de la loje și bănci. Iluminatul clădirii a reprezentat opera polonezului cernăuțean Józef Górecki, proprietarul fabricii de electricitate din Cernăuți²⁷. În fine, în interiorul clădirii au fost construite sobe de teracote de către J. Lewiński din Lvov.

După eforturi consistente, în sfârșit, în zilele de 2–3 decembrie 1905 a fost sfințit localul „Dom Polski“ în cadrul unei ceremonii impresionante la care au participat 1 000 de persoane din întreaga Galiție și bineînțeles Bucovina, inclusiv din Salonețul Nou și Poiana Micului²⁸. „Dom Polski“ (Casa Polonă) reprezenta simbolul spiritual și cultural al polonezului din Bucovina, renovată și amenajată corespunzător nevoilor spirituale ale polonezilor din Cernăuți²⁹.

Nivelul ridicat de cultură al polonezilor din Bucovina reflectat de numărul mare de școli și asigurat de gradul ridicat de urbanizare a membrilor acestei etnii a fost completat și valorificat prin înființarea a numeroase societăți, începutul fiind reprezentat de către Asociația Poloneză de Lectură și Ajutor Frățesc din Cernăuți. Înființarea acestor societăți a fost sprijinită și chiar încurajată de către membrii Asociației cernăuțene.

Studenții polonezi de la Universitatea „Francisc Josef I“ din Cernăuți erau organizați în două societăți academice: Societatea Academică Polonă „Ognisko“, înființată în 1876, și Corporația Academică „Lechia“, întemeiată în 1910. Membrii „Ognisko“³⁰ aveau culorile roșu, auriu, alb, iar cei din „Lechia“³¹ purtau culorile roșu, albastru, alb. Pentru a deveni membru al acestor societăți trebuia să dai examen la istoria și limba poloneză. Locul de desfășurare a activităților acestor societăți era sala „Dom Polski“ din Cernăuți. Membrii „Lechiei“ au format organizațiile sportive „Polonia“ și „Gwiazda“.

Modelul după care erau organizate societățile culturale era preluat din tradiția universitară germană și austriacă. Membrii societăților poloneze studentești erau de tip „conservativ“ și respectau un ritual riguros³². Astfel, era obligatorie purtarea la ocaziile speciale a unei uniforme specifice, șapcă, panglici, săbii, iar chestiunile de onoare se reglementau neapărat prin duel („mensura“)³³.

Semestrul de iarnă se deschidea după un plan bine stabilit, „comers“ baluri, serate dansante etc. Ierarhia în cadrul societății era și ea bine stabilită. Există un „consenior“, adică un maestru de scrimă și un „Fuchsmajor“ care se ocupa de inițierea studenților din anul întâi. Un „Fuchs“ („vulpoi“) putea deveni „Bursche“ („fântate“) numai după terminarea studiilor în cadrul unei ceremonii speciale când i se acorda rangul de „Her“ („domn bătrân“)³⁴.

Înființarea Societății de Lectură și de Ajutor Frățesc (Towarzystwo Bratniej Pomocy i Czytelnię Polską w Suczawie), precum și a „Casei Polone“ din Suceava, a fost propusă încă din 1884 de către ziarul „Gazeta Polska“ din Cernăuți³⁵. Din cauza problemelor de ordin financiar, în primul rând, construcția a trenat, astfel că abia în 1903 inginerul polonez Alojzdy Friedel a elaborat proiectul final; ridicarea „Casei Polone“ din Suceava³⁶ a fost finalizată abia în 1907. În acest timp, au fost procurate banii necesarii construcției inclusiv prin vânzarea unor cărămizi în valoare de 5 și 10 haleri care aveau inscripționate versuri amuzante³⁷. Tinerii polo-

nezi aveau la îndemână Clubul sportiv „Wawel“ sau, după caz, „Asociația Tinerimii Polone“, în timp ce femeile dispuneau de „Asociația Doamnelor Polone“³⁸.

După eforturi consistente care s-au întins în timp, „Casa Polonă“ din Suceava a fost deschisă în mod festiv la 3 mai 1903, cu această ocazie fiind ales un Comitet format din: Edward Sworakowski, Józef Kwiatkowski, Krzysztof Jakubowicz, Józef Zewe, Antoni Stronczyński, Józef Skawronski, Piotr Wlasiczuk, Władisław Kuna, Józef Pilat, Kazimir Gilczewski și Gestaw Honyek³⁹. Pe baza documentației de care dispunem, conducători ai Societății de Lectură și de Ajutor Frățesc din Suceava au fost în ordine succesivă: Józef Kwiatkowski (1907–1919), Józef Cewe (1919–1923), dr. Krzysztof Jakubowicz (1923–1930), Antoni Stronczyński (1930–1931) și Józef Skowroński (1931–1934, 01 1947?)⁴⁰.

Activitățile Societății de Lectură și de Ajutor Frățesc erau orientate spre realizarea câtorva obiective importante pentru comunitatea poloneză din Suceava și anume: propagarea limbii poloneze prin difuzarea cărții, constituirea și sprijinirea activității unor formații artistice teatrale sau de amatori precum grupul „Siberia“ înființat în 1909.

La 9 septembrie 1909 societatea a organizat activități specifice dedicate comemorării lui Juliusz Słowacki⁴¹. Anual, cu ocazia zilei de 3 mai, se organizau spectacole consacrate Zilei Constituției iar la 11 noiembrie se sărbătorea aniversarea Independenței Poloniei. Cu ocazia Crăciunului membrii comunității poloneze se adunau la „opłatek“ și pregăteau Jasełka.⁴²

În 1933 s-au organizat la Suceava festivitățile consacrate împlinirii a 30 de ani de la înființarea Societății de Lectură și de Ajutor Frățesc. Au participat corul bărbătesc „Lutnia“, delegați ai Societăților Poloneze de Lectură din Hliboca, Siret, Ruda/Vicșani, Sadagura și Bulai/Moara, membri ai asociațiilor „Sokol“ și „Gwiazda“. Oficialitățile – în total 100 de persoane – au fost reprezentate de consulul general al Republicii Poloniei la Cernăuți, Marian Uzdowski, reprezentanți ai administrației locale.

O altă societate reprezentativă pentru comunitățile de polonezi bucovineni a fost și Societatea meșteșugărească „Gwiazda“ (Steaua)⁴³ apărută în anul 1892. Era condusă de un Comitet director compus din Dominik Kobusiewicz, Stanisław Siarczyński, Mieczysław Dubicki și Marjan Kukla, evidențiindu-se prin numeroasele activități culturale inițiate și organizate la nivelul Cernăuțului. În cadrul Societății de gimnastică „Sokol“⁴⁴, întemeiată în 1892, activau personalități binecunoscute comunității poloneze cernăuțene precum Wojciech Wejdek, August Amirowicz sau Karol Schwan⁴⁵.

În 1898 a apărut „Polska Kasa Zaliczkowa“ împreună cu „Koło Pan TSL“ (Towarzystwo Szkoły Ludowej), completate în 1902 prin înființarea Koło Mieszane TSL. Casele Polone „Dom Polski“ din localitățile bucovinene au o istorie aparte, încărcată de eforturile și sacrificiile polonezilor pentru construirea acestor simboluri a spiritului și culturii poloneze⁴⁶.

Activitățile societăților culturale poloneze se adresau comunităților etniei, predominanți în nord, unde locuiau mai ales în zona urbană, dar și în sudul Bucovinei, unde majoritatea erau oameni simpli, agricultori, crescători de animale, lucrători la Căile ferate, funcționari ai statului⁴⁷. Societățile culturale organizau seri dansante la „Casa Polonă“ sau închiriau localul pentru a strânge fondurile necesare asigurării cheltuielilor necesare întreținerii⁴⁸.

Interzicerea societăților studențești în 1938 pe fondul exarcerbării curentului naționalist și antisemit la Universitatea din Cernăuți⁴⁹ reprezintă un capitol cultural, educațional și spiritual de o importanță aparte în descifrarea fenomenului toleranței și influențelor interetnice și interconfesionale definitorii pentru capitala politică, culturală și confesională a Bucovinei⁵⁰.

Activitatea societăților culturale poloneze, deosebit de intensă și de consistentă, confirma nevoia de cultură a comunităților poloneze bine încheiate și răspândite pe întreg teritoriul bucovinean. Ele au reprezentat o activitate specifică păstrării identității naționale a fiecărei etnii luate separat, contribuind la cultivarea valorilor naționale, dar și la apropierea dintre etnii, atât de firească pentru Bucovina.

Chiar dacă dezbaterile istoriografice au dovedit-o până acum cu prisosință, realitățile etnice, politice, sociale sau confesionale din Bucovina istorică au căpătat o atenție deosebită, privilegiată, se manifestă tendința unei mitizări a trecutului Bucovinei habsburgice mai ales acum în contextul unor dezbateri europeniste integrate⁵¹.

Departat de a dori acest lucru, prin intermediul articolului de față am recurs la experiența societăților culturale poloneze din Bucovina tocmai pentru a sublinia modul în care aceste organizații culturale au cultivat dialogul și cooperarea interetnică⁵², elemente definitorii într-un spațiu recunoscut drept al toleranței precum cel al Bucovinei istorice⁵³.

Cultivarea valorilor naționale (limbă, tradiții, obiceiuri, aniversarea zilelor importante, cunoașterea și popularizarea poezilor și scriitorilor reprezentativi ai culturii poloneze) s-au desfășurat într-o atmosferă firească afirmării și conservării spiritului național polonez. În fond, activitatea societăților culturale poloneze nu reprezenta decât un capitol din activitățile culturale desfășurate în Bucovina, regăsit la mai toate etniile, îndeosebi în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, supranumit pe bună dreptate „secolul naționalităților“.

În anul 1940, senatorul polonezilor din România, Tytus Czerkawski, afirma că polonezii dispuneau de 30 școli primare, de peste 50 societăți culturale⁵⁴ și de un număr suficient de școli particulare și profesionale. Toate școlile și gimnaziile în limba poloneză aveau dreptul conferit de autoritățile române la publicitate⁵⁵. Din păcate, după instaurarea regimului comunist societățile culturale poloneze, rețeaua învățământului în limba maternă au fost desființate de către regimul comunist. Numărul polonezilor a scăzut și el dramatic mai ales după împărțirea nefirească a Bucovinei între România și Uniunea Sovietică, precum și în urma repatrierii polonezilor în patria-mamă. Această repatriere s-a făcut pe baza unui acord încheiat între România și Polonia la 9 ianuarie 1947 și a dus la plecarea masivă a polonezilor din Bucovina⁵⁶.

În 1953, Societatea de Lectură și de Ajutor Frățesc din Suceava a fost desființată iar clădirea Casei Polone a fost naționalizată de către autoritățile comuniste. Perioada comunistă și-a lăsat o puternică amprentă asupra comunităților etnice în general, nevoite să renunțe la învățământul în limba maternă, frustrate de posibilitatea de a participa la liturghii în limba maternă, de contactul cu patria-mamă sau de aportul societăților culturale. Căsătoriile mixte au contribuit la românizarea polonezilor, fenomen asociat cu rigorile politicii oficiale în domeniul minorităților promovate de către autoritățile comuniste.

După evenimentele din decembrie 1989, odată cu reinventarea democrației în spațiul românesc, s-a înființat Asociația Polonezilor din Suceava, succesoarea de drept a Societății de Lectură și de Ajutor Frățesc din localitate, fondată, cum arătam în paginile anterioare, în perioada antebelică. Clădirea unde funcționase „Casa Polonă”, devenită sediul Ansamblului artistic „Ciprian Porumbescu”, a fost redobândită de către comunitatea poloneză din localitate abia în 1996, în urma unui proces intentat statului român.

La 21 mai 2003 la Suceava au avut loc ample manifestări dedicate împlinirii a o sută de ani de la înființarea Societății de Lectură și de Ajutor Frățesc. Au participat într-o atmosferă impresionantă polonezii din nordul și sudul Bucovinei istorice, alături de confrății lor din Polonia-mamă, alături, bineînțeles, de oficialitățile municipiului Suceava. Astăzi, Asociația Polonezilor din Suceava alături de Casele Polone reînființate în localitățile din județul Suceava (Rădăuți, Siret, Gura-Humorului, Vicșani, Moara, Cacică, Solonețu Nou, Poiana Micului, Păltinoasa) fac eforturi laborioase pentru reînvierea spiritului polonezului bucovinean. Editarea publicației bilingve „Polonus”, organizarea cursurilor de limbă maternă, precum și a simpozionului anual româno-polonez sub genericul „Zilele Culturii Polone” demonstrează din plin intențiile și finalitățile spirituale ale polonezilor din fosta Bucovină istorică (actualmente cea mai mare parte a județului Suceava), coordonați de către Uniunea Polonezilor din România care-și are la Suceava sediul său național.

În concluzie, activitatea societăților culturale poloneze reprezintă un capitol important pentru descifrarea evoluției spirituale a Bucovinei istorice, poate prea puțin investigat de către cercetători. Analiza complexă și laborioasă a fenomenului ar demonstra, fără doar și poate, rolul jucat de societățile culturale poloneze la îmbogățirea spirituală a unui spațiu multiethnic și plurietnic, expresie a toleranței și cunoașterii reciproce.

NOTE

- 1 Pavel Țugui, *Bucovina – istorie și cultură*, București, Editura Albatros, 2002, p. 72–73; Martyn Rady, *Țarii, Rusia, Polonia și Ucraina*, București, Editura All, 2002, p. 139.
- 2 *România–evoluție în timp și spațiu. Album*, Arhivele Naționale ale României, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 94.
- 3 Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita ANIC), București, fond *Dirrecția Generală a Poliției* (în continuare se va cita DGP), dosar nr. 69/1926, f. 22.
- 4 Gotkiewicz Marian, *Ruchy migracyjne górali czadeckich. Część 2*, „Polonus”, (Pismo Związku Polaków w Rumunii, Revista Uniunii Polonezilor din România), Suceava, nr. 2–3(85) 2001, p. 7–9; Krzysztof Nowak, *W czadeckiem i na Bukowinie. Część 1*, „Polonus”, nr. 3(76) 2000, p. 9–10; idem, *W czadeckiem i na Bukowinie. Część 2*, „Polonus”, nr. 5(78) 2000, p. 6–7.
- 5 Tadeusz Dubicki, *Bukowińsko – rumuńskie wątki rodzinne*, în vol. *Polacy w Rumunii mówią o sobie*, ed. F. Mamulski, Lublin – Leszno, 2000, p. 344.
- 6 Stanislava Iachimovschi, Kościół z Poiana Micului, „Polonus”, nr. 6(59) 1998, p. 8; Józef Iriszek, „Dom Polski” – Poiana Micului, „Polonus”, nr. 12 (29) 1995, p. 7.

- 7 Helena Krasowska, *Uwagi o sytuacji językowej w Pance*, în vol. **O Bukowinie. Razem czy oddzielnie?**, red. Kazimierz Feleszko, Pięta – Warszawa, 2000, p. 327–331.
- 8 „Polacy Zagranicą”, Cracovia, VI, nr. 11, 1935, p. 39.
- 9 Emil Biedrzycki, *Historia Polaków na Bukowinie*, Warszawa – Kraków 1973, p. 155.
- 10 Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Arhiva Actelor Noi, Varşovia (în continuare se va cita AAN), fond *Ministerstwo Spraw Zagranicznych w Warszawie* (în continuare se va cita MSZ), dosar nr. 6422, f. 12.
- 11 Emil Biedrzycki, *op.cit.*, p. 152.
- 12 „Polacy Zagranicą”, V, 1934, nr. 6, p. 37.
- 13 AAN, fond *M.S.Z.*, dosar nr. 7301, f. 7–8.
- 14 Jan Bujak, *Książd infułat Wojciech Grabowski – superior Księży Misjonarzy, proboszcz w Kaczyce, i Czerniowcach i wikariusz generalny Bukowiny*, în vol. **Kontakty polsko – rumuńskie na przestrzeni wieków. Materiały z sympozjum**, red. Stanislava Iachimovschi, Elżbieta Wieruszewska, Suceava, 2001, p. 125–130.
- 15 Emil Biedrzycki, *op.cit.*, p. 129–130.
- 16 AAN, fond *Ambasada RP w Bukareszcie*, dosar nr. 321, f. 143.
- 17 Emil Biedrzycki, *op. cit.*, p. 166–167.
- 18 Daniel Hrenciuc, *Reflexe demografice, educaționale, culturale și politice ale minorității poloneze din Bucovina în perioada interbelică*, în vol. **Bliżej siebie relacje polsko-rumuńskie (Mai aproape unii de alții. Relații polono-române)**, Suceava, Uniunea Polonezilor din România, 2003, p. 148.
- 19 „Kurjer Polski w Rumunji”, Cernăuți, V, 315, 31 ianuarie 1937, p. 1.
- 20 AAN, fond *Ambasada RP w Bukareszcie* (Ambasada Republicii Polone la București), dosar nr. 321, f.144; Marius Pietraru, *Viața cultural-artistică a polonezilor din Bucovina*, în vol. **Bliżej siebie relacje polsko-rumuńskie (Mai aproape unii de alții. Relații polono-române)**, Suceava, Uniunea Polonezilor din România, 2003, p. 166.
- 21 *Ibidem.*
- 22 AAN, fond *Ambasada RP w Bukareszcie*, dosar nr. 321, f. 144.
- 23 Daniel Hrenciuc, *Minoritatea polonă din Bucovina*, extras din „Analele Bucovinei”, VII/2000, p. 452.
- 24 *Ibidem.*
- 25 „Polonus”, Wydanie specjalne (număr special), mai 2003, p. 2.
- 26 *Ibidem.*
- 27 ANS, fond Prefectura județului Suceava, dosar 545/1921, fila 32. Tablou asupra societăților din Suceava.
- 28 „Polonus”, Wydanie specjalne (număr special), mai 2003, p. 2.
- 29 *Ibidem.*
- 30 Constantin Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774–1918)*, Chișinău, Editura Civitas, 2003.
- 31 Mircea Grigoriu, *Învățămintul din nordul Bucovinei (1775–1944)*, București, Ed. Didactică și Pedagogică, 1993, p. 170. Autorul datează greșit și înființarea Societății „Ognisko”, apreciind că a fost înființată în 1884 ori, în 1926, aceasta aniversa un secol de existență (1876–1926).
- 32 Florin Pintescu, Daniel Hrenciuc, *Din istoria polonezilor în Bucovina (1774–2002)*, Suceava, Uniunea Polonezilor din România, 2002, *passim*.
- 33 *Ibidem.*
- 34 *Ibidem.*
- 35 DJANS fond *Prefectura județului Suceava*, dosar 545/1921, f. 32. Tablou asupra societăților din Suceava.
- 36 AAN, Fond *Ambasada RP w Bukareszcie*, dosar nr. 321, f. 167.
- 37 Urszula Kaczmarek, *Dom Polski w Suczawie ma 100 lat!* „Polonus”, Wydanie specialne, mai 2003, p. 15.

- 38 Daniel Hrenciuc, *Reflexe demografice, educaționale, culturale și politice ale minorității poloneze din Bucovina în perioada interbelică*, în vol. *Bliżej siebie relacje polsko-rumuńskie. Mai aproape unii de alții*. (Relații polono-române), Suceava, Uniunea Polonezilor din România, 2003, p. 148.
- 39 *Ibidem*.
- 40 Florin Pintescu, Elżbieta Wieruszewska, *Din istoria Societății Polone de Ajutor Frățesc și a Sălii de Lectură precum și a Casei Polone din Suceava*, „Polonus”, Wydanie specjalne, mai 2003, p. 11.
- 41 Urszula Kaczmarek, *op.cit.*, p. 18.
- 42 Mâncăruri tradiționale specifice comunității poloneze din Bucovina, preparate cu ocazia Crăciunului.
- 43 Pentru activitatea Societății Gwiazda în perioada interbelică vezi „Głos Seminarium Zagranicznego”, Cracovia, nr. 2, 1936, p. 33.
- 44 ANIC, Fond DGP, dosar 69/1926, f.22; „Gazeta Polska”, nr. 391, din 12 aprilie, 1926, p. 1.
- 45 Florin Anghel, *Minoritatea polonă din România Mare. Studiu preliminar al evoluției minorității polone din România Mare*, „Revista Istorică”, București, nr. 1–2, tom VIII, ianuarie–februarie 1997, p. 40.
- 46 *Ibidem*.
- 47 Ioan Cocuz, *Partidele politice românești din Bucovina (1862–1914)*, Suceava, Editura Cuvântul nostru, 2003, p. 119.
- 48 Isiu Gronich, *Un album al Cernăuțiului*, 1925, secțiunea dedicată polonezilor, p. 1.
- 49 Mariana Hasleitner, *Die Rumänisierung der Bukowina. Die Durchsetzung des nationalstaatlichen Anspruchs Grossrumäniens 1918–1940*, R.Oldenbourg Verlag München, 2001, p. 310–311.
- 50 În legătură cu ascensiunea fenomenului legionar în Bucovina la Universitatea din Cernăuți vezi DJANS fond *Prefectura Județului Câmpulung*, dosar nr. 122/1938, f. nenumărată.
- 51 Mihai Iacobescu, *30 de zile în „Siberia” căutând Arhivele Bucovinei*, Iași, Editura Junimea, 2003, p. 75.
- 52 Michał Keller, *Polacy i Rumuni w latach międzywojennych*, în vol. *Kontakty polsko – rumuńskie na przestrzeni wieków. Materiały z sympozjum*, red. Stanislava Iachimovschi, Elżbieta Wieruszewska, Suceava 2001, p. 132–137.
- 53 Vezi și lucrarea regretatei Urszula Kaczmarek, *Aktywność kulturalno – oświatowa Polonii w Bułgarii, Czechosłowacji, Niemieckiej Republice Demokratycznej, Rumunii i na Węgrzech w latach 1945 – 1989*, Poznań, 1991.
- 54 ANC, fond DGP, dosar nr. 69/1926, f. 22.
- 55 *Ibidem*.
- 56 ANIC, fond Ministerul Afacerilor Interne, *Diverse*, dosar nr. 3/1949, f. 1–122.

SUMMARY

The cultural activity of the Poles was marked by the existence of numerous cultural societies. Under the Polish Houses (Dom Polski) from Suczawa and Cernivsty, there functioned in Cernivsty „The Association of Polish Youth”, „The Association of Polish Ladies”, the „Polska Macieczka w Scolny w Rumunji” association, „The Society of Polish Schollmaster”. „Polish Reading Room” existed in Storojinety

(Czytelnia Polska), Vijnița, Cozmeni, Zastavna. At Banila on the Ceremush there was a reading House and in Vașcăuți two cultural societies. The Polish students from the University of Cernăuți created two clubs „Ognisko“ (1875–1938) and „Lechia“ (1891–1938). According to the contemporary testimonies, „Ognisko“ club activated during the inter-war period as well and, just like the similar clubs belonging to the Romanians, Jewish, and German students, it was not involved in political activities at all and it limited its activity to social-cultural actions.

COMPOZITORUL ȘI MUZICOLOGUL BUCOVINEAN LIVIU RUSU (III)*

NOTE BIOBIBLIOGRAFICE

Pavel Țugui

București

V. Liviu Rusu, director al revistei „Iconar“

Așa cum am demonstrat în articolele anterioare, revista „Iconar“ apare în luna septembrie 1935, cu sprijinul profesorului Traian Brăileanu și al principalilor săi camarazi, postul de director al publicației fiind încredințat lui Liviu Rusu, profesor la Conservatorul particular din Cernăuți, iar cel de secretar de redacție preluându-l poetul Mircea Streinul, fost consătean și prieten al muzicianului Liviu Rusu.

„Iconar“, nr. 4 (decembrie) 1935¹, cu care începe colecția de la Biblioteca Academiei Române, are motto-ul: „*Cine renunță la mormânt, renunță la înviere. Pentru că, condiția învierii stă în acceptarea prealabilă, neșovăitoare, senină a durerilor și apăsării mormântului*“, iar în prima pagină apare articolul: **Primejdia celor „de pe urmă“** de Nae Ionescu. Ideologul bucureștean consideră **naționalismul** o formă nouă de viață, un nou „ev al istoriei“, cu „oameni noi“. Autorul vedește intransigență doctrinară, în spiritul cunoscut al mișcării legionare.

Vasile I. Posteuca semnează versurile **Colind Nicadorilor**, iar Aron Cotruș poezia **Neam valah, neam al meu!**, aceasta dovedind că Liviu Rusu și Mircea Streinul au stabilit repede legături cu scriitori precum Aron Cotruș, dar și cu ideologi ai extremei drepte românești.

Liviu Rusu semnează eseu: **Cuvânt pentru prieteni** (p. 3) în care vorbește despre o „Rumănie nouă“, ca să se oprească asupra celor trei lucrări, socotite de autor definitorii pentru anul 1935: opera **O noapte furtunoasă** de Paul Constantinescu, **Tarot sau călătoria omului** de Mircea Streinul și lucrarea **Universitatea țărănească** de Leon Topa. În acest text, Liviu Rusu respinge categoric aserțiunile lui N. Bogdan care, în „Porunca vremii“, oficiosul cuziștilor, scrisese că Paul Constantinescu este de „origine iudaică“, în plus, directorul revistei „Iconar“ informează cititorii că „Porunca vremii“ a refuzat să publice actele de stare civilă ale lui Paul Constantinescu care infirmă alegațiunea cuziștilor.

În „Iconar“, Liviu Rusu va susține, în tradiția colaborării sale la „Glasul Bucovinei“, rubrica „Cronici muzicale“, de această dată prezentând cernăuțenilor spectacolele de la Cluj și București, cu o notă de regret că, la Cernăuți, nu se pot realiza spectacole muzicale de operă și concerte „ca în celelalte centre artistice importante din România“.

---

* Continuare, primele două părți au apărut în „Glasul Bucovinei“, nr. 1-2 și 3-4 / 2002.

Să se rețină precizarea făcută de redacție: „*Cărțile, revistele și manuscrisele se vor trimite pe adresa d-lui prof. Liviu Rusu, Cernăuți, str. Eminescu, 15*” (p. 11). Totodată, redacția face încă o precizare: „*Secretariatul de redacție al revistei noastre e făcut de camaradul Mircea Streinu*”. (Redactorii de la „Iconar” nu se adresează cu **domnule**, ci numai cu **camaradul** [cutare], termen utilizat, pe atunci, de membrii mișcării legionare.)

„Iconar”, nr. 5, ianuarie 1936, se deschide cu studiul ideologic al lui Traian Brăileanu, intitulat **Ritmul generațiilor în evoluția artelor** și cu un eseu al lui Emil Cioran, în care se formulează concluzia pesimistă: „*Dacă democrația română ar avea numai genii politice, ea n-ar putea realiza nimic, deoarece sistemul este iremediabil compromis*”.

Totuși, Liviu Rusu nu se angajează în articolele cu caracter politic și ideologic, ci semnează o cronică interesantă despre opera **O noapte furtunoasă** de Paul Constantinescu, amicul său din București. Muzicologul bucovinean afirmă că opera **O noapte furtunoasă** „*pune la noi piatra de hotar pentru recitativul de operă. Alegerea subiectului mahalagesc – continuă Liviu Rusu – se datorește, în parte, marilor posibilități date pentru realizare*” muzicală. În susținerea tezei sale, îi citează pe Vincent D. Judy, pe R. Wagner, Brahms, Jora, Drăgoi și pe criticul muzical german Ernst Büken, cu a lui carte: **Geist und Form im musikalischen Kunstwerk**, 1932. Indiscutabil, muzicologul Liviu Rusu era pasionat de cunoașterea marilor probleme ale creației muzicale europene din prima parte a secolului al XX-lea.

La „Cronici muzicale” remarcă talentul dirijoral al lui Theodor Rogalski, iar considerațiile estetice despre arta lui Rogalski sunt intuiții artistice perene despre viitorul unui talentat compozitor și dirijor român. La aceeași rubrică, semnaleză lucrarea lui Max Săveanu: **Simfonia Nr. 1**. Începând cu nr. 5, ianuarie 1936, revista „Iconar” se tipărește la Tipografia „Mitropolitul Silvestru”, Piața Unirii, nr. 3 (Palatul Național).

Teptat, redacția „Iconar” promovează în paginile revistei eseuri, articole și pamflete cu caracter politico-legionar, se angajează în atacuri, unele de-a dreptul descalificante din punct de vedere literar și ideologic. De pildă, în nr. 6 (februarie) 1936, apare pe pagina 1, ca articol de fond, textul: **Critică oficială și drumul românismului** de George Macrin, militant legionar în paginile publicațiilor extremei drepte din Cernăuți. După ce blamează, fără temeii, redacțiile unor reviste bucureștene, ca „Adevărul literar și artistic”, George Macrin le acuză de promovare a **criticii oficiale**, care este opusă **românismului** etc. În final, autorul articolului declară sentențios că „iconarii” resping orice discuție cu cei de la „Adevărul literar și artistic” și „Cuvântul liber”. Într-un limbaj agresiv și de infatuare ridicolă, George Macrin refuză să ia în seamă și să discute cu cei de la „Adevărul literar și artistic”, adică cu M. Sadoveanu, T. Arghezi, G. Călinescu, Al. Philippide, frații Teodoreanu, Vl. Streinu, Perpessicius, T. Vianu etc. Și intoleranța față de revista „Cuvântul liber”, editată de Tudor Teodorescu-Braniște și Mircea Grigorescu, în paginile căreia se găseau scrierilor de orientare centru-stânga, precum Al. Sahia, Geo Bogza, M. R. Parascchivescu, Eugen Jebeleanu, dar și Șerban Cioculescu, F. Aderca, N. D. Cocea, Al. Philippide, Emil Isac, M. Sorbul, Ion Minulescu, Aron Cotruș, Anton Holban ș. a., n-are nici un temei artistic și reflectă dictatul de tip legionar, promovat adesea cu obstinație de unii colaboratori ai revistei, până la urmă și de redactorii „Iconarului”.

În același număr 6, Liviu Rusu semnează cronică literară: **Tarot sau călătoria omului** de Mircea Streinu. Cartea fusese tipărită la Editura „Iconar”, în anul 1935 și cuprindea poemele scrise înainte de apariția revistei „Iconar”, unele publicate de autor în „Glasul Bucovinei” și „Junimea literară”, deci în publicații de orientare democrat-liberală. În recenzia sa, Liviu Rusu arată că „*La temelia frământ-*

tărilor iconare stăruie năzuința de înălțare creștină, de spiritualizare în spațiul gotic al mănăstirilor bucovinene...“ și afirmă că opera „n-a găsit înțelegere unanimă pentru că ar fi confuză, ca și cum claritatea ar fi în stare să lămurească mai bine taina vieții de dincolo de moarte, dar cu toate acestea rămâne una din cele mai interesante cărți de poezie din câte s-au scris în veacul nostru...“. Până aici observațiile sunt de înțeles, muzicologul semnalează originalitatea liricii lui M. Streinul, noua carte de poezii **Tarot sau călătoria omului** stârnind interesul criticii literare din București. Ceea ce nu poate fi acceptat este concluzia lui Liviu Rusu, în care „trage spuza pe turta“ legionarilor: „Călătoria omului – scrie Liviu Rusu – se ancorează adânc în etnic, iar sbuciumul de transfigurare al generației legionare își găsește înalta lui semnificație de peste moarte, în versuri de cremene“. În realitate, poetul scrisese versurile „ancorate adânc în etnic“, iar „sbuciumul de transfigurare...“ era al generației de tineri poeți bucovineni din cercul liberal-democratic al publicațiilor „Junimea literară“, „Glasul Bucovinei“ și al Editurii „Iconar“, cu toții ancorați în etnic, iar cei mai talentați „explorând“ tainele vieții și ale morții...

În numărul următor, 7 (martie 1936), apare pe prima pagină articolul lui Mircea Streinul, intitulat **Poezia legionară**. Autorul pornește de la ideea că poezia legionară descinde din „Cântecul legionar“, opinie nu numai discutabilă, ci fără vreun suport artistic real. „Poezia legionară“ este o sintagmă neavenită și în afara esteticului, încât teza lui Mircea Streinul trebuie respinsă *ab initio*, pentru că nu există poezie liberală, țărănistă, comunistă, național-socialistă, averesciană, cuzistă etc., doar poezie, cuvânt căruia i se pot augmenta adjective, precum clasică, romantică, parnasiană, simbolistă, modernistă, patriotică, erotică, eminesciană, argheziană, blagiană etc.

Confuzia aberantă îl împinge pe Mircea Streinul să-l amestece în ciorba poeziei zise „legionare“ și pe Eminescu, blasfemie neobservată de cercetătorii care au comentat publicistica lui Mircea Streinul. Curios e faptul că această teză profund eronată și fără nici un suport real a revenit în ultimul deceniu al secolului al XX-lea, într-un articol al lui Ion Negoitescu, în sintagma falsă „Eminescu – protolegionar“.

O inițiativă salutară a redacției este „Ancheta noastră“ la care sunt invitați oameni de cultură să răspundă la trei întrebări: „Care e – sau ar trebui să fie – semnificația poeziei românești actuale?; Poezia poate sta în serviciul unei idei politice?; Ce credeți despre poezia regională?“.

Trecem peste răspunsurile lui Radu Gyr (asistent universitar), I. Valerian ș.a. și rezumăm răspunsurile acad. Sextil Pușcariu. Savantul ardelean îl citează pe Schiller: „Nicht gebieten werd'ich dem Sänger“ (să scrie fiecare așa cum îi dictează conștiința sa de artist) și amintește tinerilor poeți de la revista „Iconar“ că Blaga, la debut, a publicat poezii ce nu făceau aluzie la „sbuciumul vremii...“. La ultima întrebare răspunde că iubirea de țară nu poate fi redusă „la regiune“, răspuns înțeles cu trimitere critică precisă la „infatuarea regională“.

Liviu Rusu semnează recenziile laudative la ultima lucrare meritorie – după el – din anul 1935: **Universitatea țărănească** de Leon Topa (p. 6–7), în continuare „cronici muzicale“ despre concerte din Cernăuți și București.

De data aceasta scrie rânduri elogioase despre pianista Aurelia Cionca, descendentă a familiei lui Ciprian Porumbescu, profesoară de pian la Conservatorul din București, solistă-concertistă cunoscută în țară și în străinătate². Liviu Rusu va păstra relații de stimă pentru Aurelia Cionca, o va revedea în 1953 la Centenarul Ciprian Porumbescu și, după aceea, când muzicologul s-a mutat în București.

În aceeași cronică, directorul revistei „Iconar“ atacă, fără justificare artistică, pe corespondentul ziarului „Dimineața“ din Cernăuți care – scrie Liviu Rusu – „a

umplut Teatrul Național cu jidani”, la concertul dat de Quartetul polonez Dana. Este prima reacție antisemită din publicistica muzicologului bucovinean, semnal public de aderență nedisimulată la unele lozinci politice ale legionarilor.

Într-un alt articol reiterează ideile sale despre muzica bisericească, însă de data aceasta în corelație cu ceea ce numește „revoluția națională”³. Articolul începe printr-un apel patetic adresat noului mitropolit al Bucovinei, Visarion Puiu, ca să aducă un suflu „național” în biserica ortodoxă...

Liviu Rusu apreciază că mulți „din cei cari au încercat să scrie românește au cunoscut bine legile compoziției muzicale apusene, au fost ei înșiși compozitori – cum este azi Enescu –, totuși punându-și problema artei românești n-au reușit (?) să facă mare lucru. Și nu din cauza lipsei de talent, cât mai mult dintr-o neputință a lor de a ajunge la elementar; fapt ce se cere încadrat într-o revoluție spirituală”.

„Trăim o criză a ortodoxiei pe planul artei bisericești, în pictura icoanelor, în arhitectura bisericilor, în stilul muzicii. Dar a trecut vremea speculațiilor sterile ale profesorilor tobă de carte și goi la suflul. Turnul de fildeș trebuie să se sfarme cum s-a sfărâmat, prin mijloc, catapetasma templului. Semnele renașterii românești se reapropie. Unde sunt popii ei?” Atât limbajul, cât și blamarea „profesorilor tobă de carte”, sfărâmarea „turnului de fildeș” și „semnele renașterii românești” ce se apropie au drept sursă idei politice programatice ale unor „iconari”, de o anumită culoare, în final preferată și de mitropolitul Visarion Puiu!

Muzicologul bucovinean merge mai departe și în nr. 9 (mai) al revistei publice pe pagina 1 un articol amplu, intitulat: **Ce este cântecul legionar?**, pe urmele colegului de redacție, Mircea Streinul, dar mult mai nuanțat, astfel că merită să fie comentat.

La început, autorul elogiază reprezentarea, la Paris, a operii **Oedipe** de George Enescu, considerat de Liviu Rusu „...un mare eveniment muzical al timpului nostru”. Apoi, arată că, în România, critica muzicală reproduce doar „aprecierile străine”, pentru că „tuturora ne-a lipsit posibilitatea de contact cu opera lui George Enescu, care se încadrează într-o viață muzicală străină nouă. Aci se pune întrebarea. De ce George Enescu nu și-a reprezentat opera în țară, de ce toată strădania sa de compozitor, de îndrumător, nu și-a închinat-o umilelor nevoi ale muzicii românești?”.

În continuare, arată că unii muzicieni „spun că geniul” lui Enescu aparține umanității și deci n-are legătură organică cu specificul național. La întrebările pe care și le-a pus, Liviu Rusu consemnează următoarele:

„Răspunsul este însă altul. Fenomenul geniu universal nu poate fi încadrat în cultura românească, pentru că țara noastră nu face parte din teatrul pe care se desfășoară evenimentele artistice de importanță mondială. România nu este integrată în teatrul central al desfășurărilor istorice. Consecința pe plan de artă este că geniile noastre, ca să devină universale, trebuie să părăsească țara și să se valorifice aiurea”.

Și continuă: în fața acestei realități „se ridică drepturile și imperatiile unui destin românesc, care trebuie să facă din noi centrul preocupărilor lumii. Și semnele lui se arată”.

Concluzia este stupefiantă și de neînțeles la un muzician umblat prin cărți românești, germane și franceze: fenomenul „interesant” (?) pentru destinul nostru „este cântecul legionar”(?!). Orice comentariu despre asemenea îngustime și degradare ideatică este de prisos!

La obiect și valoroasă, ca informație artistică, este cronica muzicală: **Concertele Filarmonicii din Cernăuți**⁴.

Incitat de politică, Liviu Rusu revine cu articolul **Cultura estetică postulat al educației legionare**⁵. De data aceasta, pornește de la ideile lui Ernst Neumann

din cărțile: *Einführung in die Ästhetik der Gegenwart* și *System der Ästhetik*, ca să ajungă la concluzia:

„Una din marile datorii față de cultura românească este intensificarea preocupărilor cu arta. Statul nostru actual, bazat pe principii de organizare economice, va fi înclinat să poarte grijă mai mare inginerilor decât artiștilor“. Și în acest eseu se insistă în spiritul politic limitativ al „educației legionare“, directorul „Iconarului“ nevădind încredere în sistemul democratic din România acelor ani.

Ultimul număr, nr. 12 (august) 1936⁶, al revistei din Cernăuți conține un articol de o violență irațională, intitulat *Conspirația jidovilor* de Barbu Slușanschi, în care antisemitismul legionarilor i se infuzează sinistrele teorii ale liderului național-socialist – Alfred Rosenberg.

Trecerea „Iconarului“ în anul II de apariție este marcată de un articol de fond, semnat de Liviu Rusu și intitulat *Un an nou pentru căpitan și artă*⁷, care trebuie comentat spre a înțelege corect orientarea revistei „Iconar“ din Cernăuți. Directorul revistei declară:

„Nu eu împreună cu Mircea Streinul, cu Leon Topa, cu George Macrin, ci noi cei ce înbegăm spiritual unitatea unui destin legionar și stăm înșirați în răspântia istoriei românești pregătiți pentru orice. Asta înseamnă că există în această răscruce de timp, în țară, o mișcare de adânc, cu germene proprii, ale cărei năzuinți și drumuri nu mai pot fi străbătute de nimeni... Legiunea va învinge cu orice preț. Lucrurile acestea le-am știut acum un an, când am părăsit o anumită atmosferă de aproximație literară, înscriind gruparea **Iconar** pe linia adevăratelor ei rosturi, și am pornit singuri, fără alt sprijin decât doar contribuțiile modeste ale câtorva abonați acostati în colț de stradă“.

Apoi, face o precizare importantă pentru istoricul literar: „Ziarul «Glasul Bucovinei» și revista «Junimea literară» au crezut atunci că este necesar să fim înjurați și pana unui proroc grăbit și miop ne promitea că nu vom reuși să trecem de numărul al doilea. Am izbutit mai mult“.

În continuare, militează pentru legionarism – după el – concepție națională nouă, „veșnica revoluție împotriva anchilozării în stereotip“ și respinge „ideile liberale“ și „arta raționalistă“. După Liviu Rusu, singura tradiție este „arta populară“, în timp ce „tradiția noastră cultă trebuie schimbată“ (!). Încheierea nu comportă discuții: „Încadrați în legiune, trăim unitatea unei spiritualități românești, prin marea ei întoarcere către începuturi“ (!).

Am reprodus, *in extenso*, tezele ideologice și politice ale lui Liviu Rusu, din septembrie 1936, pornind de la principiul sacrosanct, anume că gândurile oamenilor se exteriorizează prin vorbire și, mai trainic, în cuvintele așternute pe foaia albă... „Iconar“, prin condeiul lui Liviu Rusu, promova teorii etniciste primitive despre tradiția românească și cerea imperativ „schimbarea“ (?) tradiției culte a valorilor spirituale românești, făurite prin sincronizarea cu știința, arta și cultura universală. Asemenea „teorii“ absurde nerealiste, prin însuși conținutul lor, au găsit amatori numai între ideologi și politicieni din grupările extremiste, antidemocratice, de tip totalitar.

Prezintă interes istoric „cronicile muzicale“, susținute, număr de număr. Astfel, în numărul 1 (septembrie) 1936 analizează cărțile de muzicologie ale lui George Breazul și semnalează un început promițător al concertelor din Cernăuți. În nr. 2 (octombrie) 1936, Liviu Rusu elogiază concertele „Societății Filarmonice“ din orașul de pe Prut, insistând, de această dată, asupra calității interpretării compartimentelor orchestrei și a soliștilor, fără să uite valoarea pieselor muzicale cântate și reacția publicului.

Să reținem că, în același număr al revistei, apare, la p. 8, anunțul: „*Adresa lui Mircea Streinul este Cernăuți, str. Dr. Mikúlicz nr. 1, unde se vor trimite cărțile, revistele și manuscrisele pentru «Iconar»*“. Redactorii „Iconarului“ lucrau în condiții neprielnice și imprevizibile, erau constrânși, din pricina lipsurilor financiare, să se mute cu chirie, ba într-o casă, ba în alta, de unde și „revolta“ lor contra stărilor sociale contemporane.

Spiritul de frondă capătă la Mircea Streinul reacții ideologice și politice iraționale și de neînțeles la un scriitor talentat și posesor al unei culturi literare, apreciată de scriitorii români din București. Un exemplu compromițător și infirmat de evoluția literaturii române în deceniile interbelice este pamfletul lui Mircea Streinul **La o răscruce a literaturii românești**⁸, din motive inexplicabile, și așa zice vinovate, ignorat de unii critici și istorici literari contemporani.

Mircea Streinul pornește de la ideea că „o criză s-a ivit în literatura noastră. De ea au profitat mai ales jidanii, cari, strânși în jurul docilului și nevinovatului prunc Eugenius Lovinescu, au reușit să impună prin diferite tertipuri aproape tuturor revistelor din Iași și București. Acești jidani, alăptați la cenacul d-lui Eugenius Lovinescu, au stăpânit mai mult de zece ani întreaga mișcare literară a României“.

O strălucită pagină din istoria literaturii române, din prima jumătate a secolului al XX-lea, este blamată și negată, exclusiv din cauze politice: antisemitismul secretariatului revistei „Iconar“, publicație metamorfozată, an de an, în revistă legionară.

Autorul versurilor **Tarot sau călătoria omului** continuă diatriba politică. Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Cezar Petrescu, Ionel Teodoreanu, A. O. Teodoreanu, Mihail Sorbul ș. a. „au trebuit să fraternizeze, sub lămpile roșii de la Sărindar, cu Froim Aderca și Ilarie Voronca“.

„Odată cu apariția revistei «România literară» (!!!) de sub conducerea șabășgoiului Liviu Rebreanu, jidanii ajung la apogeu“. După aceea, îl defăimează pe Camil Baltazar, Blecher și pe „jidovit, canalial N. D. Cocea“. Dar nu se oprește aici, ci continuă să arunce otravă asupra lui M. Ralea, Al. Rosetti, Petru Comarnescu. Mircea Streinul completează: „Tudor Arghezi și Vladimir Streinu s-au jidovit, ca să nu îndure și ei soarta lui Adrian Maniu. Critici inconstienți, ca Pompiliu Constantinescu și George Călinescu, se extaziază în fața nulității jidovești I. Peltz, ca s-o ironizeze pe-o Marta Rădulescu. Mihail Dragomirescu și N. Iorga sunt scuipați, înjurați, ridicolizați de idiotul constantinesc al «Vremii»“.

În același limbaj de tip legionar îl critică pe Zaharia Stancu și, apoi, pe „fiul de jidoafcă Eugen Jebeleanu la «Adevărul», iar pe-al doilea fiu de jidoafcă, Ștefan Baci, plagiindu-l pe George Drumur...“. Secretarul „Iconarului“ din Cernăuți devine odios, recurgând la josnicii.

În opoziție cu asemenea „peisaj prosemit“ al literaturii române, Mircea Streinul elogiază, fără măsură, mișcarea de la „Iconar“ și declară sentențios că la București „tronează Răcăciunii pistruiți, Ciorneii libidinoși și Doneștii iudaizați“. Printr-o piruetă politică deplorabilă, poetul de la „Iconar“ laudă pe legionarii de la Brașov (Aurel Marin) și din alte centre culturale ale României, iar în încheiere rememorează menirea „iconarilor“:

„Când, în 1935, camaradul Liviu Rusu a înființat revista «Iconar» împreună cu prietenii George Macrin, Ion Turcan, Barbu Șușanschi, Pană Verde, Vasile I. Posteuță, Teofil Lianu, N. Pavel, Leon Topa și cu mine, lupta a devenit și mai unitară. Astăzi, jidanii nu mai înseamnă nimic în literatura românească“.

În subsol include și următoarea notă:

„Numai sub poalele d-lor Camil Petrescu și Radu Cioculescu se mai ascund Baltazarii, Sebastienii și alți păduchi galițieni“.

La aceste fraze impardonabile ale lui Mircea Streinul, se adaugă articolul lui George Macrin *Inscripții pentru cruci legionare din Țara Fagilor*⁹, în care autorul elogiază activitatea lui Codreanu în localitățile bucovinene, în timp ce Mircea Streinul intervine cu o recenzie a cărții căpitanului, din care aflăm: „Nu poți dis-cuta un munte, sau cerul, sau marea. Nu poți vedea, simți, iubi“, continuând cu ample citate din lucrarea lui Corneliu Zelea Codreanu.

Mai circumspect, Liviu Rusu intervine cu două articole: *Dub de înnoire în arta bisericii* și *Cronici muzicale*. În primul articol remarcă în creația muzicală românească a acelor ani „școala lui Mihaıl Jora cu Paul Constanținescu“. Pe autorul operei *O noapte furtunoasă* îl apreciază la superlativ: „*acest extraordinar de talentat deschizător de drumuri...*“. Apoi se oprește la „înnoirile ce se prevestesc în Bucovina“ în muzica bisericească „prin osârdia I.P.S.S. Mitropolitul Visarion“, accentuând că ele poartă „pecetea acestor împrejurări istorice“, dar fără să explice natura lor morală și ideologică.

În „Cronici muzicale“ revine asupra ultimelor creații ale lui Mihail Jora, le elogiază considerându-le o etapă nouă în școala muzicală din România. Comentariul artistic alunecă prudent asupra destinului lui George Enescu, exprimând unele idei și judecăți, la început stranii, decupate din tezele etno-autohtoniste, atât de scumpe celor de la „Iconar“. Își pune niște întrebări și formulează subtile reproșuri:

„Să nu fi cunoscut (Enescu) apusul, din care descinde ca un semizeu. Ci să se plece umilit, cu sufletul ars, în fața unei colinde, și să înțeleagă tragedia Maramureșului. Și în loc de Oedip să fi scris Avram Iancu sau Horia. Poate că fiecare din noi ar face ceea ce a făcut Enescu. Dacă am avea bogăția sufletului său... Sufletul lui G. Enescu e ca o lumină lină. Un echilibru solitar în formă clasică, în care s-au adâncit prea mult ideile universaliste, umanitariste, ca să se mai poată întoarce la glie. Problema istorică a lui George Enescu oglindește tragedia unei înstrăinări naive (!!). Mă tem că rezolvarea ei se va face în detrimentul nemuririi lui“.

Muzicologul bucovinean a formulat un punct de vedere discutabil, care a preocupat pe mulți cercetători din lume, și anume raportul creatorilor de valori spirituale, cu neamul și Țara de obârșie, măsura în care o operă de artă trebuie neapărat să poarte pecetea specificului național ca subiect și mijloace de exprimare. De reținut faptul că directorul „Iconarului“ evită să alunece în plasa sordidă a politicării vieții muzicale românești, încât expunerea este nuanțată și se menține în limitele decenței, autorul cronicii neascunzându-și admirația față de George Enescu, al cărui suflet „e ca o lumină“.

Militantismul politic legionar al revistei bucovinene se remarcă, înainte de toate, într-un articol și niște versuri de Vasile I. Posteuca și Mircea Streinul.

„Iconar“ nr. 4 (decembrie) 1936 se deschide cu articolul *Sub cerul destinelor românești* de Vasile Posteuca, un soi de rezumat al programului politic al partidului „Totul pentru țară“. Autorul declară: „*Victoria fascismului în Italia deschide o nouă epocă în istoria lumii: lupta pe viață și pe moarte, între jidovime și celelalte neamuri, între comunismul jidovesc și naționalism. Italiei i-a urmat Germania*“. În continuare, Vasile Posteuca proslăvește lupta lui Franco, ajutat de Hitler, în Spania, atacând violent „otrava jidovească“ și politica externă a României alături de Franța, aflată „...pe marginea prăpastiei“. După V. Posteuca există o luptă mondială între „lumea creștină și jidovime...“ etc. Formulează critici brutale, demolatoare, despre regimul democratic, parlamentar din România și elogiază, până la sațietate, Legiunea, Căpitanul și „lupta contra jidovimii comuniste“.

În paginile următoare se tipăresc poeziile lui Mircea Streinul și Vasile I. Postecă, dedicate legionarilor și Căpitanului, terminate cu lozincă „Trăiască Legiunea și Căpitanul!”.

Interesante pentru definirea profilului intelectual și moral al muzicologului bucovinean, director al revistei „Iconar”, sunt comentariile lui din „Cronici muzicale” („Iconar”, II, nr. 5 [ianuarie] 1937). Revenind asupra creațiilor lui Mihail Jora și Paul Constantinescu, Liviu Rusu respinge, cu indignare, afirmațiile din oficiosul cuzist „Porunca vremii”, după care mama lui Paul Constantinescu ar fi fost evreică. „Paul Constantinescu – scrie L. Rusu – nu e nici jidan și nici mason, și a ajuns acolo unde este muncind cinstit. Criteriile de a-l găsi pe cineva naționalist sunt pe linia faptelor. Contează ce produce omul efectiv. O poezie legionară nu este bună dacă nu corespunde legilor ce întruchipează structura oricărei opere de artă. În aceasta rezidă adâncimea mișcării legionare. Ea promovează, pe orice plan, valorile creștine”. Indiscutabil, observația muzicologului avea în vedere versurile lozincarde, lipsite de orice valoare artistică, apărute în paginile „Iconarului”.

L. Rusu înscrie compozițiile muzicale ale lui M. Jora și P. Constantinescu în seria „valorilor creștine” de autentică valoare artistică. Copleșit de atmosfera politică creată de marea majoritate a colaboratorilor „Iconarului”, Liviu Rusu revine cu o luare de poziție ideologică mai fermă, în eseu **Rostul culturii noastre artistice**¹⁰. El împărtășește, pe deplin, concepțiile și interpretările date de Nae Ionescu sintagmei „autohtonism folcloric și creștin”, ele fiind premisele demersului despre rostul culturii artistice. „În răsăritul Europei – scrie Liviu Rusu – pământul cu cea mai autentică artă populară, spiritualitatea legionară, se conturează din reacțiunea ivită spontan împotriva tendințelor de înăbușire a elementelor fundamentale de viață, de stil, de pervertire din germene a concepției noastre originale despre lume. Lupta legionară primește aspectul unei adânci reacțiuni spirituale care ridică națiunea într-o sforțare disperată de apărare”.

Argumentația preia idei și din scrierile lui Traian Brăileanu și ale altor ideologi ai Gărzii de Fier, concluzia muzicologului relevând că legionarismul creează „spiritualitatea unui om nou într-un ev viitor”. Prin urmare, Liviu Rusu împărtășește integral și fără șovăire ideologia și practica politică a partidului legionarilor „Totul pentru țară”.

Dovada acestei opțiuni o constituie și articolul elogios¹¹ despre revista „Însemnări sociologice”, editată de Traian Brăileanu, considerată de Liviu Rusu „...un îndreptar, așa cum a fost, acum doi ani, momentul hotărâtor pentru drumul bun pe care l-am apucat”.

La „Cronici muzicale” analizează valoarea noilor creații ale lui Paul Constantinescu – **Liturgia în stil clasic** (1935), relevând importanța artistică a compoziției corale pentru muzica bisericească românească. De asemenea, remarcă prezența în viața muzicală bucovineană a profesorului Alex. Zavulovici și a unor interpreți, între care Cionca Pipos.

Numărul 7 (martie, 1937) conține, la pagina 8: „Redacționale” „*Comaradul Mircea Streinul a plecat la București, ca să-și caute cu talentul lui o ocupație. Bucovina, care hrănește atâtea lichele, nu are nici un loc în care acest copil al ei – și nu unul din cei mai răi – să-și poată agonisi pâinea. Notăm aceasta pentru istoria literară... Rămâne mai departe director la «Iconar» unde va scrie regulat*”. Rândurile acestea sunt scrise, evident, de Liviu Rusu. Apoi se precizează că „secretariatul de redacție al revistei noastre este preluat de camarazii Ion Negură și George Drumur. Pentru o mai bună conducere, redacția și administrația se mută de la 1 Mai în Piața Unirii Nr. 3, unde se vor trimite cărțile, revistele, manuscrisele etc. pentru «Iconar»”.

Am reprodus informația pentru că ea arată în ce condiții dificile se desfășura activitatea redacției, mutată de la o adresă la alta.

Mircea Streinul plecase, deci, la București, unde a fost angajat redactor la publicația „Buna Vestire”¹². N. Havriliuc remarcă faptul, puțin cunoscut, de cercetătorii vieții lui M. Streinul, anume că, în timpul șederii la București, poetul bucovinean colaborează și la publicația „Vremea”, al cărui director era Vladimir Al. Donescu, pe care îl vituperase în „Iconar”: „Doneștii iudaizați”, iar pe Pompiliu Constantinescu, „...idiotul constantinesc al «Vremii»”. Evident, Vl. Al. Donescu și Pompiliu Constantinescu vădesc eleganță și generoasă uitare și publică, în aceeași revistă „Vremea”, o cronică elogioasă despre plachetele de versuri ale nechibzuitului fost secretar al revistei „Iconar”¹³. Bucureștenii ofereau celor de la „Iconar” o lecție severă de etică și relații civilizate între scriitori și publiciști!

Începând cu nr. 7 (martie) 1937, revista „Iconar” are directori pe Liviu Rusu și Mircea Streinul, ultimul plecat la București, la începutul lui februarie 1937. Redacția – de fapt, Liviu Rusu – atrage noi colaboratori, unii tineri, precum Ion Negură, Claudiu Usatiuc, dar și militanți legionari cunoscuți, ca: Gh. Șt. Clime, Mihail Polihroniade, Alexandru Constant și Traian Brăileanu.

Directorul și unicul editor al revistei „Iconar” găsește, totuși, timp pentru studiile sale de muzicologie, urmărește cu energie publicațiile de specialitate românești și din Germania și publică cronici muzicale valoroase din punct de vedere istoric. Astfel, articolul: **Un cuvânt pentru o mare reformă**¹⁴ reia vechile sale preocupări pentru muzica bisericească și analizează lucrările muzicologului Ioan D. Petrescu (1884–1970) – **Cântarea corală în Biserica ortodoxă românească**, din „Predania”, București, nr. 1 și nr. 2, 1937, și **Transcrierea muzicii psaltice în Biserica ortodoxă românească** în revista „Biserica Ortodoxă Română”, București, nr. 1–2, 1937. Liviu Rusu arată că I. D. Petrescu propune „o reformă structurală a muzicii bisericești” de la noi, iar considerațiile sale, teoretice și de istoria muzicii bisericești românești, merită atenția specialiștilor. Aceasta, cu atât mai mult, cu cât, în anii 1958–1959, L. Rusu va stabili relații personale cu Ioan D. Petrescu și va susține editarea lucrărilor acestuia de paleografie muzicală bizantină comparată.

Din păcate, revista „Iconar”, nr. 9 (mai), are pe prima pagină articolul dedicat în întregime legionarilor. În același număr, apare la rubrica „Cărți” o prezentare a lucrării lui I. E. Torouțiu: **Pagini de istorie și critică literară**, recenzie semnată de Vasile I. Posteuca. Recenzentul se oprește, aproape exclusiv, la atacurile lui Torouțiu contra cărții lui G. Călinescu – **Viața lui Mihai Eminescu**. Recenzentul susține că G. Călinescu prezentându-l astfel pe Eminescu, „a greșit față de neamul românesc, căruia aparține acum întreaga spiritualitate eminesciană... Măcar Eminescu – zice Posteuca – trebuia cruțat de oficinele zoioase ale «Dimineții» și «Adevărului» (!?)”. Apoi, adaugă: „Acum avem de stat în închisori, de suportat cu seninătate noul 33 deslănțuit asupra noastră (legionarilor) de către dușmanii neamului... când vom reuși..., vom spulbera nisipul străinismului..., veți apare și dvs.” (adresare lui Torouțiu). Articolul este prilej de răfuială cu ordinea democratică a statului român și cu intelectualii români, care refuză orice pactizare cu legionarii, în cazul de față G. Călinescu.

Numărul următor al revistei se deschide cu articolul – **Legiunea Arhanghelului Mihail** (1927–1930) de Traian Brăileanu, urmat de o amplă prezentare a studiilor și cărților universitarului cernăuțean. Pentru „echilibrarea” sumarului, L. Rusu semnează eseu: **Pentru un fenomen cultural al Bucovinei**¹⁵.

Autorul începe printr-o critică, la obiect, a guvernelor României care, după încheierea războiului și după Unire, nu au prețuit, cum se cuvine, Bucovina. Pome-

nește numele fostului ministru țărănist, profesorul Petre Andrei, a cărui activitate politică și științifică o opune, fără nici o justificare faptică, lui Traian Brăileanu, apreciat de L. Rusu ca un „adevărat român...”. Apoi, generalizează și formulează verdictul: statul român distruge cultura Bucovinei, muzicologul subînțelegeând, probabil, chestiunea Conservatorului de Artă și Teatrul Național din Cernăuți. Aceste premise discutabile îi îngăduie să afirme în încheiere: „*Cu toate acestea, Bucovina de azi prezintă un spirit de luptă împotriva înstrăinării ca și înainte de război, ceea ce-i dovedește autenticitatea spirituală*”. Fără să evoce pe legionari, remarcă apariția generației tinere, care militează pentru spiritualitatea românească în Bucovina.

Unul dintre cele mai interesante eseuri, publicat de Liviu Rusu în revista „Iconar”, comentat de cercetătorii contemporani, este intitulat: **Elemente gotice în cultura Bucovinei**¹⁶. Autorul renunță la tezele doctrinare ale legionarilor și ridică o problemă de estetică și ideologie artistică de interes național, circumscrisă în istoria artelor europene. Porneste de la cartea lui Simion Reli: **Călăuza monumentelor religioase istorice din eparhia Bucovinei** (1936) și de la studiul lui Oreste Luția: **Legenda Sf. Ioan cel Nou de la Suceava și frescurile din Voroneț**, lucrare ce apăruse în revista „Codrul Cosminului”, 1/1924. În studiul lui Oreste Luția, muzicologul bucovinean găsește sintagma de „gotic moldovenesc”. Mai târziu această chestiune artistică, extrem de importantă pentru înțelegerea locului artelor românești în contextul european, este reluată de G. M. Cantacuzino în eseu: **Influența gotică în Moldova**, Conferință la Radio, text publicat în ziarul „Mișcarea”, București, nr. 326, marți 22 decembrie 1931, p. 1-2.

Pentru Liviu Rusu, gotic înseamnă „o spiritualitate generală”. În susținerea acestei idei apelează la lucrările lui Heinrich Bessler despre muzica Evului Mediu și la cercetările lui Ernst Kurth asupra „contrapunctului linear la Bach” și ajunge la concluzia: „*Aș înclina să urmăresc existența unui principiu gotic moldovenesc în arta cultă a Bucovinei, oricât ar părea ca absurdă pentru unii o astfel de încercare*”.

Spre deosebire de colegul său Mircea Streinul, Liviu Rusu amintește cu respect de ideea lui Perpessicius, despre ceea ce subtilul critic bucureștean numea „o nouă” a poeziei „Iconarilor”, în ce privește limbajul modern și „îndrăzneală” în exprimarea ideilor poetice. Pornind de la judecățile de valoare ale lui Perpessicius, directorul „Iconarului” propune o interpretare – zice el – „mai adâncă” și explică: „*La temelie frământărilor iconare stăruia o năzuință de înălțare creștină, de spiritualizare, în spațiul gotic al mănăstirilor bucovinene*”. În susținerea ideii, citează din poeziile lui Ion Roșca și Mircea Streinul – **Tarot sau călătoria omului**. Apoi adaugă că se pot face comparații „cu mistica legată de pământ a lui Tudor Arghezi care, cu toate pornografiile, rămâne un poet mare”, citând versuri celebre din **Cuvinte potrivite**. Liviu Rusu vorbește despre necesitatea de a distruge în cultura română „mai multe orizonturi” spațiale, pentru că „*niciodată creațiunea nu ocolește principiul variațiunii, prin care omul însuși devine nou în fața lui Dumnezeu... Acesta este semnul sub care hălăduiește goticul în sufletele noastre*”. Prin acest eseu, revista „Iconar” se distanțează de numeroasele articole de ideologie legionară și de militanțismul politic strident, încercând să revină la rosturile ei de publicație literar-artistică...

Ideile lui Liviu Rusu n-au avut nici un ecou în rândurile tinerilor bucovineni, colaboratori statornici în paginile „Iconarului”, ba, dimpotrivă, numerele următoare ale revistei sunt inundate de publicistică legionară: **Tineretul și politica externă** de Mihail Polihroniade („*Mișcarea legionară a luptat și luptă împotriva iudaismului, împotriva bolșevismului, împotriva democrației masonice, pentru cruce, pentru popor, pentru un stat nou și puternic românesc*”, alături de „*aliații noștri – Germania lui*

Hitler“, contra „Franței masonice“); **Reportaj german** de Barbu Slușanschi (în care se elogiază „stilul și spiritul hitlerist“ și se prezintă un tablou idealizat al societății germane sub conducerea național-socialismului hitlerist)¹⁷; **Antinomia Stat-democrație** de Alexandru Constant; **Misiunea Legiunii** de Leon Topa¹⁸ etc.

Din păcate, directorul revistei „Iconar“ se integrează, de bună voie, comandamentului politic stabilit de sistemul de organizare al legiunii din Cernăuți și publică însemnarea: **În pragul unui nou an**, dedicată trecerii revistei în anul III al apariției, – septembrie 1937. Liviu Rusu afirmă că redacția n-a primit subvenții și că a fost tipărită cu sprijinul colaboratorilor, înfruntând nenumărate greutăți. Declară solemn că ideologia publicației a fost și este legionară. „Nici unul din cei care au pornit acum doi ani – scrie Liviu Rusu – în luptă pentru căpitan nu a avut trădători (...). Pentru viitor nu avem decât un singur gând: Realizarea deplină a renașterii legionare“ (s. L. R.) și încheie cu lozincă bine cunoscută a redactorilor de la „Iconar“: „Trăiască Legiunea și Căpitanul!“ („Iconar“, III, nr. 1 [septembrie] 1937, p. 8).

În numărul următor (2 octombrie) apare, la pagina 1, ca articol de fond: **Societatea pentru cultură, inima Bucovinei** de Liviu Rusu, articol lipsit de conotații politice. Autorul rememorează rolul Societății pentru Cultura și Literatura Română din Bucovina, în cei 75 de ani de existență și remarcă contribuția, din ultimii ani, a profesorului Grigore Nandriș, la revigorarea activității publice a Societății. În același număr al revistei, Ion Negură semnează un studiu valoros despre pictorul Epaminonda Bucevschi, iar la „Cronici muzicale“, Liviu Rusu elogiază studiul lui George Breazu din volumul omagial dedicat profesorului și demnitarului de stat Constantin Kiriteșcu.

De interes general, continuă să fie „cronicile muzicale“ din „Iconar“, nr. 3 (noiembrie) 1937, p. 7. Liviu Rusu elogiază decernarea premiului național de compoziție lui Mihail Jora și analizează competent creația muzicală românească din epocă, noile tendințe din muzica simfonică, de operă și balet ca, în final, să anunțe: „George Enescu a cântat din nou la Cernăuți“. Apreciind în mod deosebit concertele Maestrului, Liviu Rusu formulează unele observații regretabile, neavenite, despre „organizarea concertelor“, ce fusese asigurată „de evreul Cohen“. Pornind de la resentimentele lui față de evrei, muzicologul bucovinean scrie indecent că „rolul acestui evreu în viața maestrului trece de orice închipuire“ (?). Apoi se lansează în aprecieri ireverențioase, susținând că organizatorul concertelor ar fi împiedicat „pe tineri“ să se întâlnească cu Maestrul, în schimb „niște jidănași“ i-ar fi „ținut tovarășie tot timpul“. Dar Liviu Rusu nu se oprește aici cu perfidele sale insinuări, ci debitează alte reproșuri lui George Enescu. Fără un minim respect față de un mare artist și educator, Liviu Rusu scrie: „Înțelegem de ce printre descoperirile de talente ale lui Enescu se numără *Jebudy Menuhin și nu vr-un copil de mocan rătăcit în vr'o școală normală, cu sufletul curat ca o colindă*“. Fraza cu final cacofonic este descalficantă atât în ce privește viața socială și națională, cât și istoria artelor și științei. Asemenea poziție, infirmată de istorie, arată uriașa primejdie ce a reprezentat-o și o reprezintă pentru societatea omenească, pentru știință și cultură, ideologia rasistă, **anti-**: antisemitismul, antislavismul, antiromânismul, antimaghiarismul etc., etc.

Directorul revistei „Iconar“ revine, în numărul următor, cu un nou eseu, intitulat: **Despre locul nostru în istoria muzicii**¹⁹. Este un studiu privind momente din istoria muzicii din Germania și Italia secolului al XIX-lea. Meritul autorului constă în formularea unor judecăți interesante despre creația muzicală europeană din secolul al XX-lea, cu deosebire, sublinierea rolului lui Béla Bartók și al lui Igor Stravinski, ultimul definit ca „afirmare aspră (?) a muzicii rusești“. Béla Bartók este

elogiat pentru „folosirea melosului popular românesc“ din Transilvania și Banat, creația lui având, ca și cea a lui Stravinski, o influență decisivă asupra muzicii universale. În această scurtă istorie a muzicii universale moderne, Liviu Rusu include și creațiile muzicale ale compozitorilor români Sabin Drăgoi, Mihail Jora, Paul Constantinescu, dar este inexplicabilă uitarea (bineînțeles vinovată!) a operelor lui George Enescu, cel mai reprezentativ muzician român al secolului al XX-lea, fondatorul Școlii de muzică românească modernă de valoare universală. Și de această dată, muzicologul împinge considerațiile de natură strict artistică în molozul politicianist.

„Există un fel de «Sturm und Drang» – mă gândesc la întreaga noastră elită de gânditori, literați, muzicanți și pictori, – scrie Liviu Rusu –, fenomen paralel mișcării de renaștere politică a generației de la 1922. Ambele curente tind azi să se unească în râul energiilor legionare (?). Se apropie timpul când cultura românească trebuie să intre în istorie“.

Ultimul număr al revistei „Iconar“, an. III, nr. 5 (ianuarie) 1938 are ca directori pe Liviu Rusu și Mircea Streinul. Articolul de fond – **Ziua marelui jertfe legionare**, semnat de Traian Brăileanu, e urmat de eseul lui Mircea Eliade intitulat: **Libertatea**.

„În clipa când s-a hotărât să fie liber, toate spaimile și toate complexele de inferioritate dispar ca prin farmec – scrie autorul romanului **Huliganii**. – Cel care intră în Legiune îmbracă pentru totdeauna cămașa morții. Asta înseamnă, legionarul se simte atât de liber, încât nici moartea nu-l mai înspăimântă... Dacă ești gata să mori, nu te mai poate robi nici o frică, nici o slăbiciune, nici o timiditate. Împăcându-te cu gândul morții, atingi cea mai totală libertate care îți este îngăduită omului pe pământ“.

Urmează articolul – **Poezii și moartea** de Barbu Slușanschi, iar Liviu Rusu publică la „Cronici muzicale“ o amplă recenzie despre lucrarea lui George Breazu și N. Saxu – **Cărțile de cântece pentru copii**, Editura „Scrisul Românesc“, între alte note remarcându-se prezentarea valoroaselor cronici muzicale, publicate de Cella Delavrancea în cotidianul politic „Cuvântul“. Odată cu instaurarea dictaturii regale, revista „Iconar“ își încetează apariția, fiind interzisă printr-o hotărâre guvernamentală. Investigațiile noastre arată că Liviu Rusu n-a colaborat la cotidianul „Buna Vestire“. Singurul text din acest ziar a apărut în nr. 25 din decembrie 1937 – **Ce este cântecul legionar** – reprodus de „Iconar“.

*
* *

Studierea atentă a materialelor din sumarul revistei „Iconar“ (septembrie 1935 – ianuarie 1938) arată că redactorii ei Liviu Rusu și Mircea Streinul au orientat publicația spre ideologia de extremă dreapta, a mișcării legionare din Bucovina, condusă de profesorul Traian Brăileanu și colaboratorii săi apropiați, George Macrin, Barbu Slușanschi, Vasile I. Posteuca, Pavel Costin Deleanu, Leon Topa, Claudiu Usatiuc etc., dar și colaboratori de la București, preferați, precum Nae Ionescu, Mihail Polihroniade, Gh. Șt. Clime, Alexandru Constant, Radu Gyr, Mircea Eliade etc. Naționalismul de la revista „Iconar“ este întemeiat pe un etnicism pur, un „românism“ al „începuturilor“ daco-romane și creștine. Mesianismul național și creștin capătă formele aberante ale unui antisemitism agresiv, ce penetrează și în concepțiile redactorilor de la „Iconar“, față de mișcarea literară și artistică românească din deceniul al IV-lea al secolului al XX-lea.

Viziunea lui Liviu Rusu și Mircea Streinul asupra direcțiilor dezvoltării literaturii și artei românești este profund contradictorie. „Estetica – scrie cu îndreptățire

Mircea A. Diaconu – devine o etică, iar opera de artă înfăptuire, încercându-se împlinirea unor mutații în ființa umană, care să devină structurate și decisive pentru împlinirea unei «renașteri» și a unui «nou destin»²⁰.

Pornind de la ideile articolelor din „Iconar“, ar fi fost necesară precizarea că redactorii revistei vorbesc explicit: „Pentru viitor – scrie Liviu Rusu – nu avem decât un singur gând: realizarea deplină a renașterii legionare“ („Iconar“, III, 1, [sept.] 1937, p. 8). Mai ancorat în realitatea politică a epocii este M. Polihroniade, care declară ritos: „Mișcarea legionară a luptat și luptă împotriva bolșevismului, împotriva democrației masonice, pentru cruce, pentru popor, pentru un stat nou și puternic românesc“, aliat cu Germania hitleristă și contra Franței masonice („Iconar“, nr. 12 [august] 1937, p. 1).

Cercetătorul român este obligat de etica profesiei alese să comunice, cu luciditate și acribie, faptele istorice reale, chiar dacă ele nu convin unuia sau altuia dintre noi. Interesează adevărul integral pentru înțelegerea corectă a fenomenelor ideologice, politice și culturale, în cazul de față a unei mișcări culturale care s-a format sub ocrotirea liberalismului democrat bucovinean, iar în 1935 s-a scindat, parte din actorii mișcării „Iconar“ optând, la început timid, apoi deschis, pentru un militantism excesiv, pentru comandamentele politice ale legionarilor, ale partidului „Totul pentru Țară“. Este obligația cercetătorului român, ca instituție națională, să comunice cititorilor contemporani realitățile istorice netrucate, nefardate, să renunțe la tehnica reprobabilă de eludare a faptelor concrete.

Cei mai mulți colaboratori ai revistei „Iconar“, în frunte cu directorii ei, Liviu Rusu și Mircea Streinul, au practicat o publicistică preponderent extraliterară, extraartistică, ideile estetice fiind sufocate, adesea terorizate de sistemul ideologic și politic al Gărzii de Fier. Nu putem ascunde faptul că Mircea Streinul publică articolul absurd **Poezia legionară**, urmat, mai târziu, de foiletonul: **La o răscruce a literaturii românești**, în care activitatea literară a unor scriitori ca Sadoveanu, Rebreanu, Lovinescu, Călinescu, Arghezi, Ionel Teodoreanu, Ralea, Pompiliu Constantinescu ș.a. este vituperată de pe poziția unui antisemitism irațional, ideologie malefică preferată de cei de la „Iconar“.

Liviu Rusu încearcă o justificare artistică a „cântecului legionar“ și nu ezită să exprime observații, după noi, indecente, reprobabile, asupra persoanelor din jurul Maestrului George Enescu, pornind de la același păgubos antisemitism. Într-o manieră contradictorie, muzicologul bucovinean nutrește anumite rezerve față de arta modernă a popoarelor europene, în același timp tratând cu maximă înțelegere și elogiind creația compozitorilor români din deceniile interbelice, preocupați de sincronizarea muzicii culte românești, cu cele mai noi experiențe ale lumii muzicale universale. Muzicologul de la „Iconar“ elogiază și activitatea artistică a unor dirijori și instrumentiști români, în timp remarcându-se ca artiști de valoare națională.

În sfera concepțiilor despre literatură și artă, a esteticii propriu-zise, cei doi directori ai „Iconarului“ pendulează între modernitate și conservatorism etnico-popular, între expresionism și romantism și realism și baroc, între creștinism (mitul Crist) și o mistică păgână a începuturilor..., astfel că au sfârșit – cum scrie cu temei Mircea A. Diaconu – „... prin a-și forma cu o naivitate care nu se înspăimântă de eclecticism, dacă nu o estetică proprie, măcar o viziune proprie asupra artei, în conformitate cu cerințele spiritului modern...“ (*op. cit.*, p. 11). Paradoxal, Liviu Rusu și Mircea Streinul militează pentru înnoirea literaturii și muzicii românești, concret, asimilează teoretic și în creație experiențele unor literați și muzicieni europeni moderniști, de la R. M. Rilke și Trakl, la Robert Musil și Franz Werfel, de la Béla Bartók la Igor Stravinski, dar în unele articole și eseuri din

„Iconar“ resping programatic, ori eludează, cu bună știință, necesitatea sincronizării artei și literaturii noastre cu experiențele insolite din străinătate, cantonându-se nu o dată, în limitele creației populare și ale valorilor creștine autohtone.

Totuși, nu trebuie să uităm ideea estetică originală a bucovinenilor, în frunte cu Liviu Rusu, ce a stârnit interesul criticilor literari și de artă, precum și al unor muzicologi români, anume definirea goticului moldovenesc (bucovinean) și care ar merita să fie reluat și aprofundat de istoricii contemporani ai culturii românești, de pe aria Moldovei istorice și a Transilvaniei.

*
* *

Redacția „Iconar“ a cultivat poezia, cele mai multe versuri din paginile revistei din Cernăuți constituind un tezaur artistic peren, ce îndreptățește înscrierea publicației bucovinene în istoria literaturii române. De la început, subliniem că au colaborat cu versuri în paginile revistei din Cernăuți **numai poeți „iconari“**: Mircea Streinul, George Drumur, Teofil Lianu, George Antonovici, Nicolai Roșca, Vasile I. Posteuca, iar cu o singură poezie – George Stratoiu (*Însomnărata*) și George Nimigeanu (*Codrii*). Numele vechilor „iconariști“ – Iulian Vesper, Traian Chelariu, E. Ar. Zaharia, Aspasia Munte (*Munteanu*), Ghedeon Coca, Ionel Crețeanu – nu apar, sub nici o formă, în paginile revistei „Iconar“. Altă constatare: sumarul colecției revistei nu cuprinde proze de valoare (schițe, fragmente de nuvele, ori de romane).

De aceea, partea artistică consistentă, atât sub raport cantitativ, cât, mai cu seamă, al valorii intrinseci, o reprezintă poezia. Unele observații asupra versurilor și implicării lor în promovarea sloganurilor politice pot fi de folos oricărui cercetător de istorie literară și culturală.

Mircea Streinul semnează vreo opt poeme, definitorii pentru evoluția liricii sale: *Moartea baiducului*, *Ciobanul spunea*, apoi *Întâiul cuvânt al fericitului Francisc din Assisi*, *Lângă umerii toamnei*, *dragoste*, *Al șaptelea cuvânt*, *Șapte poeme inedite pentru prieteni și câteva tristeți*, mai înainte *Armata de mâine*, *Din călătoria omului*. Consecvent în compromisiurile sale politice, poetul publică și versificații ale unor lozinci și idei politice nedigerate artistic, stridente prin declamatorismul lor, încât sunt articole politice versificate: *Răsună pământul legionar*, odă Legiunii și Căpitanului, ce se încheie cu „Trăiască Legiunea și Căpitanul“; *Din „Rumânească“* și *Radu Gyr la noi*, tot un elogiu politic versificat. Un poem în care vizionarismul social și național, mesajul liric sunt doar sugerate în imagini poetice se intitulează: *Din muzica înaltă a luminii*: „Dar va veni ziua,/ în care, din toate adâncurile,/ se vor aduna/ luminile și va isbucni un singur cântec/ un cântec de victorie totală“. (Sintagma „victorie totală“ însă nu amplifică imaginea viitorului, ci devine o glisare în stereotipie.)

Colaborator harnic cu versuri, unele cu virtuți artistice reale, apreciate de critica literară, a fost George Drumur. Poemele lui, *Echinox*, *Unde ni-s drumurile*, *Bucurie*, *Răscruci*, *Vecii*, *Întoarcere*, *Toamna* ș.a. se mențin exclusiv în sfera liricii moderniste, specifică grupării „Iconar“, fără nici o conotație ideologico-politică.

Aceeași poziție independentă față de ideile și lozincile politice, cultivate de redactorii „Iconarului“, o are și Teofil Lianu. Pe lângă ciclul intitulat sugestiv *Curcubeu peste țară*, Teofil Lianu semnează versurile: *Cuvântul căzut în limpezimi*, *Popasul mâinilor pe brazdă*, *Înviere în mit alb*, *Cuvântul crește în inimă*, *Brazdă scrisă în April*, *Gravură în lemn*, *Amintire în abecedar* ș.a. La fel ca

George Drumur, Teofil Lianu n-are vocația liricii militante pe teme sociale sau politice, ci cultivă, cu îndemânare și, uneori, cu talent, cântecul naturii, al iubirii de pământul strămoșesc, credința, lirica erotică, fără intensitatea dramatică a marilor poeți români, situându-se astfel în galeria bogată a poezilor minori. În aceeași serie istorică se situează și versurile lui George Antonovici (*Poem, Ceas de rugăciune, Litanii în câmp, Vecernie în Arboroasa*). Acesta publică însă și versurile – *Psalmodie*, dedicată „rumânilor legionari”. În schimb, Nicolai Roșca colaborează la „Iconar” doar cu versurile *Sângeriu* și *Apoteoză*.

Paginile revistei „Iconar” au fost larg deschise poetului și publicistului Vasile I. Posteucă. El preferă să versifice cu osârdie lozincile și ideile politice ale mișcării legionare, în vreo șapte compuneri: *Chemare* („Un verde destin legionar...”), *Cântec de țară* [...], *Căpitan, nădejde nouă...*, *Primăvară verde, 13, Testament, Răfuiala* („Răzbunare! Răzbunare!! Răzbunare!!!”), *Colind, Rugăciune*. În același timp, semnalăm câteva poezii ce atestă vocație lirică, sensibilitate autentică: *Înlăcrimări (1)* și *Înlăcrimări (2)*, *Cântec de domniță* și *Comentarii la Poeme într-un vers* de Ion Pillat. Și Barbu Slușanschi versifică lozinci legionare în *Solie*.

Un colaborator important al revistei cernăuțene a fost Radu Gyr, după cum s-a văzut cultivat insistent de Mircea Streinul și Liviu Rusu. Trebuie să reținem câteva poeme, al căror autor este un adevărat poet: *Scrijelări, Rugă de nevrednic, Ucenic, Aniversare* și *Poetul*. Din păcate, și în „Iconar” Radu Gyr semnează versuri conformiste, ce oglindesc militantismul său legionar nedisimulat: *Cântec* și *Maramureș*.

Reiterăm informația că în „Iconar”, nr. 4/1935, redacția a reușit să aibă colaborarea poetului Aron Cotruș cu poemul: *Neam valah, neam al meu*, dar, în mod inexplicabil, numele scriitorului ardelean n-a mai revenit în paginile „Iconarului”. Colaborează cu versuri în paginile revistei din Cernăuți Theodor Murășanu, Pavel P. Belu, nume înregistrate în dicționarele literare și unele antologii.

Cercetătorii au trecut cu vederea o realitate frapantă în ce privește colaboratorii întru poezie ai revistei din Cernăuți. În paginile „Iconarului” întâlnim zeci de nume ce semnează versuri, fără ca vreunul să-și fi „croit drum sigur” în literatura română. Pe lângă Aurel Marin, angajat în mișcarea legionară în Transilvania și evocat de Mircea Streinul, sau Yvonne Rossignon, colaboratoare cu versuri în paginile cotidianului „Buna Vestire”, semnează versuri în „Iconar”: Paul Pătrașcu, Niculae Pavel, Octav Sargețiu, George Stratulat, George Chlopina, E. A. Stoenescu-Putna, Aurel Holirca, Tudor Nicodem, Grigore Bugarin, Al. Alexianu, Preda Savu, Pavel Nedelcu, Ștefan T. Oprea, Ștefan Bucevschi, Ciril Vărnăv, Virgil Baciuc, C. Pârlea, George Anton, Cezar Viorel, C. Ștefăniu, Ion I. Oprea, D. Loghin, Ștefan Balaci, Niculae Rusu, Liviu Lut, Silviu Roda, Zoni Tolescu-Văleni și Valeriu Cârdu.

Dintre aceștia sunt înregistrați de Mihail Straje în *Dicționar de pseudonime, alonime, anagrame...* ale scriitorilor români, Editura Minerva, 1973, următorii: Pavel Nedelcu, fost colaborator la „Adevărul literar și artistic”, „Bilete de papagal” etc.; Tudor Nicodem (Aurel Fediuc) (n. 1919), bucovinean, colaborator și în paginile altor publicații din Cernăuți; Octav Sargețiu (n. 1908), poet (M. Straje indică și colaborarea lui în „Iconar”); Constantin Pârlea (n. 1917), poet, colaborator la A. L. A. și alte publicații; Nicolae Rusu (n. 1911), publicist bucovinean, colaborator la „Muguri”, „Lumea” etc.; Silviu Roda (1916–1939), poet, colaborator la „Familia” etc., și Valeriu Cârdu (n. 1911), ziarist și publicist.

În paginile ziarului condus de Dragoș Protopopescu, Mircea Streinul publică eseul: *Încercări despre poezia legionară*, mai târziu reproduce din „Iconar” poezia lui Teofil Lianu: *Popasul mâinilor pe brazdă* și versurile inedite *Semme* de George Drumur.

Investigațiile colecției ziarului „Buna Vestire“ relevă o situație ce merită să fie consemnată. Mircea Streinul, angajat din luna februarie 1937 ca redactor al ziarului, condus de Dragoș Protopopescu și Toma Vlădescu, a îndemnat pe Valeriu Cârdu, Ștefan Balaci, Yvonne Rossignon, Al. Alexianu, Alex. Constant, C. Ștefăniu, cu toții colaboratori în paginile ziarului „Buna Vestire“, să publice versuri sau articole politice și în revista „Iconar“ de la Cernăuți.

Valeriu Cârdu era militant legionar cunoscut, figurând pe listele grupării „Totul pentru Țară“ la alegerile din noiembrie 1937 și a publicat o culegere de versuri intitulată: **Cuiburi de lumină**, elogiată de Horia Stamatu și alți colaboratori ai ziarului „Buna Vestire“. Și Mircea Streinul scrie o recenzie elogioasă despre versurile proaspătului său coleg de redacție, intitulată, nici mai mult, nici mai puțin, decât: **Un poet al eroismului**²¹. Valeriu Cârdu expediază versuri la Cernăuți, astfel că prima compunere îi apare în „Iconar“, nr. 12 (august) 1937, iar a doua, o versificare de lozinci legionare, este inclusă în sumarul „Iconarului“, nr. 1 (septembrie) 1937.

Surprinzătoare și, totodată, decepționantă, ni se pare constatarea reală, ce nu poate fi trecută cu vederea de istoria literară: „Revista «Iconar», în cei peste doi ani de apariție în Bucovina anilor 1935–1938, nu a beneficiat de colaborarea vreunui tânăr talentat care, în timpul istoric dat, să se consacre prin opere, să devină, apoi, un scriitor autentic, căruia istoria literară românească să-i ofere o pagină onorabilă“²². Această constatare este cu atât mai de neînțeles, cu cât în anii 1922–1926 „Junimea literară“, „Glasul Bucovinei“, revista „Muguri“ de la Rădăuți au impus generația poezilor și prozatorilor „iconari“, iar după 1938 publicațiile bucovinene au impus câteva nume noi, scriitori și istorici literari de vocație, precum Petru Rezuș, Traian Cantemir, Eugen Frunză, Nicolae Tăutu, Dragoș Vicol, George Sidorovici, Dim. Păcurariu, Dim. Vatamaniuc, dar și pe tânărul evreu, scăpat din ghearele lagărelor naziste, poet de limbă germană, celebrul Paul Celan.

NOTE

- 1 Revista „Iconar“ se numerotează, începând cu septembrie 1935: „I, nr. 1, 1935“. Anul I continuând până la nr. 12 din august 1936, apoi urmează anul II etc. Deoarece redacția nu a tipărit luna de apariție a fiecărui număr, cercetătorii trebuie să înscrie luna fiecărui număr, în ordinea – septembrie 1935, inclusiv august 1936 (nr.-ele 1–12); anul II – septembrie 1936 – inclusiv august 1937; anul III – septembrie 1937 – ianuarie 1938 (ultimul număr). Din neatenție, colecția de la Biblioteca Academiei Române conține mențiuni greșite în ce privește lunile fiecărui număr al revistei.
- 2 Pagini bibliografice complete despre activitatea artistică a Aureliei Cionca publica dl. Viorel Cosma, în primul lexicon românesc **Interpreți din România. Dirijori – cântăreți – instrumentiști – regizori**, vol. I (A–F), Editura Galaxia, București, 1996, p. 150–151.
- 3 Liviu Rusu, **Muzica bisericii și revoluția națională**, „Iconar“, I, nr. 8 (aprilie) 1936, p. 4.
- 4 Liviu Rusu, „Cronici muzicale“ – **Concertele Filarmonicii din Cernăuți**, „Iconar“, I, nr. 10 (iunie) 1936, p. 7.
- 5 „Iconar“, I, nr. 11 (iulie) 1936, p. 3–4.

- 6 În „Iconar“, I, nr. 12 (august) 1936, p. 8, citim anunțul: „Începând cu 1 septembrie 1936, redacția și administrația «Iconarului» se mută în strada Dragoș Vodă No. 9, în Cernăuți, la d. prof. Liviu Rusu. Secretariatul de redacție al revistei noastre e făcut de camaradul Mircea Streinul“.
- 7 „Iconar“, II, nr. 1 (septembrie) 1936, p. 1.
- 8 **Idem**, II, nr. 3 (noiembrie) 1936, p. 1.
- 9 **Idem**, II, nr. 3 (noiembrie) 1936, p. 3 și p. 5–6.
- 10 **Idem**, II, nr. 6 (februarie) 1937, p. 1.
- 11 **Idem**, nr. 7 (martie) 1937, p. 1 și p. 7.
- 12 Date concrete despre colaborarea lui M Streinul în paginile „Bunei Vestiri“ prezintă Nicolae Havriliuc în teza de doctorat: **Mircea Streinul. Omul și opera**, București, 2003–2004, p. 75 și urm. (*Un timp la București*).
- 13 Pompiliu Constantinescu, „Cronică literară“, **Mircea Streinul**, „*Divertisment*“, „*Zece cuvinte ale fericitului Francisc din Assisi*“, „*Vremea*“, nr. 474, 7 februarie 1937, p. 10.
- 14 „Iconar“, II, nr. 8 (aprilie) 1937, p. 5. Despre Ioan D. Petrescu, în cartea: Viorel Cosma, **Muzicienii români. Compozitori și muzicologi. Lexicon**, Editura Muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1970, p. 354–355.
- 15 „Iconar“, II, nr. 10 (iunie) 1937, p. 4.
- 16 **Idem**, II, nr. 11 (iulie) 1937, p. 3.
- 17 „Buna Vestire“, ziar liber de luptă și cultură românească, București, nr. 144 din 1937.
- 18 **Idem**, II, nr. 12 (august) 1937, p. 1 și p. 4–5.
- 19 **Idem**, III, nr. 1 (septembrie) 1937, p. 1–4 și p. 5–6.
- 20 **Idem**, III, nr. 4 (decembrie) 1937, p. 4–5.
- 21 Mircea A. Diaconu, **Mișcarea „Iconar“**. *Literatură și politică în Bucovina anilor '30*, Editura Timpul, Iași, 1999, p. 117.
- 22 Cf. „Buna Vestire“, ziar liber de luptă și doctrină românească, București, directori: Dragoș Protopopescu și Toma Vlădescu, nr. 88 din 12 iunie 1937.

SUMMARY

Professor Pavel Țugui is right to assert that the Romanian researcher is obliged by the ethics of his profession to communicate lucidly and precisely the real historical facts, even if they do not suit one or the other of the involved parts. What interests is the truth in full in order to correctly understand ideological, political and cultural phenomena — in this case, a cultural movement that appeared under the protection of the Bukovinean democratic liberalism. In 1935 it split up. Part of the „Iconar“ „painter of icons“ movement chose an excessive militancy, for the political commandments of the legionnaires, of the party „Everything for the country“.

The activity of the musicologist Liviu Rusu is thoroughly analyzed in this text. He was a careful chronicler of the concerts of the Cernowitz Philharmonic Orchestra. He was also a passionate connoisseur of the European music of the first half of the twentieth century. It is worth mentioning that the head of „Iconar“ avoids to politicize the Romanian musical life, his discourse being varied and contained within the limits of decency.

MIRCEA STREINUL SAU VOLUPTATEA MISTICĂ A SUFERINȚEI*

Mircea A. Diaconu

Suceava

Cum cărțile îi erau trecute la fondul secret al bibliotecilor publice, Mircea Streinul (1910–1945) a fost vreme de câteva decenii total ignorat. Invocarea sa de către istoricii literari, în contexte în general justițiare, privea legăturile sale cu iraționalismul și misticismul grupărilor interbelice de extremă dreapta, fapt care, ce-i drept, stârnea nu o dată cel puțin curiozitatea, dacă nu și o undă de simpatie necondiționată. Evident că aproape nimeni, nici măcar specialiștii, nu-i mai citeau opera. Cert este că, mort la doar treizeci și cinci de ani, după ce publicase peste douăzeci de cărți și dinamitase anumite inerții de gândire, scriitorul acesta, născut lângă Cernăuți, a provocat în vremea interdicției sale, pe lângă aversiunea, poate dictată, a unei părți a criticii, admirația unora dintre scriitorii cei mai diverși, de la Virgil Ierunca la Miron Radu Paraschivescu sau Nicolae Steinhardt. Un teribilism juvenil și sfârșitul tragic al autorului, la care s-au adăugat un veleitarism pe măsură și complicațiile biografice inerente, cu opțiuni legionare și practici homosexuale, au stârnit de-a lungul vremii opinii dintre cele mai controversate. Cu toate acestea, după ce se impusese ca poet și ca mentor al „grupării iconariste” (a se vedea în acest sens volumul nostru *Mișcarea „Iconar”. Literatură și politică în Bucovina anilor '30*, Editura Timpul, Iași, 1999), Pompiliu Constantinescu, unul dintre criticii cei mai exigenți, îl situa printre prozatorii tineri cu personalitate din timpul celui de-al doilea război mondial. De altfel, lui Mircea Streinul îi fuseseră apreciate încă de la debut fragmentele epice și n-a fost tocmai o surpriză să constatăm că, în 1988, la una din întrebările lui Zaharia Sângeorzan, referitoare la Alexandru Philippide, Nicolae Steinhardt credea că ar trebui restituite „conștiinței estetice de azi” nu numai opera acestuia, ci și proza lui Mircea Streinul sau a lui Const. Fântâneru. Asta după ce Valeriu Râpeanu i-ar fi repus în circulație pe C. Antoniaide, A. Dumitriu, P. P. Negulescu.

La drept vorbind, în celebra colecție „Restituiri”, a Editurii Dacia, Mircea Zăciu încercase prin anii '80, dar fără succes, reeditarea unuia dintre romanele lui Mircea Streinul. Așa încât, după câteva decenii de tăcere, odată cu revoluția din 1989, numele scriitorului bucovinean a revenit, ca să zic așa, în actualitate, „cazul” său fiind pus în discuție în câteva ocazii. Este vorba de două reeditări (*Ion Aluion*, ediție, prefață și dosarul unei existențe de Ion Simuț, Editura Cogito, Oradea, 1995, și *Lupul din Țara Huțurilor*, postfață de Liviu Papuc, Editura Ro Bucovina–Basarabia, Rădăuți, 1996), de apariția unei monografii, pe care noi înșine am sem-

---

* Textul reprezintă prefața la romanul lui Mircea Streinul, *Drama Casei Timoteu* (Editura Timpul, Iași, 2001), ediție îngrijită de Mircea A. Diaconu.

nat-o (**Mircea Streinul, Viața și opera**, prefață de Constantin Ciopraga, Editura Institutului Bucovina-Basarabia, Rădăuți, 1998), de o teză de doctorat care s-ar fi susținut, de curând, la Universitatea din București, în fine, de prezența numelui acestui scriitor în jurnalul lui Miron Radu Paraschivescu, în memoriile lui Ștefan Baciu, în alte volume, unul dintre ele semnat de Arșavir Acterian. De asemenea, nu trebuie uitate aici eforturile lui Nicolae Florescu, care i-a închinat lui Mircea Streinul un număr special al revistei „Jurnalul literar“ (nr. 13-16, aprilie-mai 1995), și multe articole semnate de Nicolae Havriliuc. Cu toate acestea, dorința „monahului de la Rohia“ privind repunerea în circulație a acestui scriitor, dacă nu valoros în sine, cel puțin reprezentativ pentru un anumit moment al perioadei interbelice, mi se pare încă un deziderat. Dacă nu va fi unul în perpetuitate, cum se întâmplă cu acei scriitori care, dorind cu disperare să impună un topos inconfundabil, trec peste convențiile literare, pe care le subminează, consumându-se într-o incandescentă de scurtă durată. „Era într-o permanentă ardere, iar scrisul său era fumul, cenușa combustiei sale interne“, spunea Mihai Cazacu, un apropiat al scriitorului bucovinean.

După aproape șaiszeci de ani de interdicție, cu ocazia primei reeditări a unui volum aparținând scriitorului bucovinean, Ion Simuț spunea: „Am convingerea că despre Mircea Streinul se va vorbi de acum încolo mai mult. Va trebui să restituim actualității acea parte a operei lui care s-a dovedit mai realizată artistic și mai rezistentă. Opera lui Mircea Streinul – susceptibilă de controverse politice și literare – merită o reeditare selectivă și o cercetare critică mai amplă a «cazului» pe care îl reprezintă“. Cuvintele ar trebui repetate astăzi, chiar dacă Mircea Streinul este prezent în **Dicționarul esențial al scriitorilor români** – fapt care echivalează cu o consacrare –, și chiar dacă, între timp, despre reeditările din Mircea Streinul sau despre monografia închinată lui au scris, în reviste de prestigiu, nume dintre cele mai diferite, de la Zigu Ornea la Gheorghe Grigurcu, sau de la Dumitru Micu, Ion Bălu și Teodor Vărgolici la Dan Mănuță, Cristian Livescu și Cornel Munteanu.

Reeditarea de față se înscrie tocmai în „programul“ invocat ceva mai devreme, preconizat de Ion Simuț. După **Ion Aluion** (1995) și **Lupul din Țara Huțurilor** (1996), **Drama Casei Timoteu** ar putea oferi o imagine mai complexă asupra scrisului și obsesiilor lui Mircea Streinul. De fapt, una dintre întrebările legate de proza sa are în vedere stabilirea aceluși text reprezentativ, care să dea măsura și a talentului său, și a anvergurii și noutății problematicii sale. În ce ne privește, dimpreună cu Nae Antonescu, preocupat și el să scoată la lumină opera bucovineanului (articolul său, **Mircea Streinul**, apărarea în „Solstițiu“, an. I, nr. 2, încă pe 18 ianuarie 1990), credem că romanul cu adevărat relevant pentru structura de adâncime a scriitorului bucovinean este tocmai **Drama Casei Timoteu**. Cu toate carențele care, de pe diferite poziții, ar putea fi – și aici – constatate.

Mai mult decât la alți scriitori români, epica lui Mircea Streinul este, într-un fel de existențialism fără artă, răsfrângerea puțin transfigurată a eului său cel mai profund, inaccesibil nici lui însuși, revărsându-se gălgâitor peste orice intenție artistică. Povestirile și romanele sale oferă sugestii – dacă nu cumva, supuse unei maxime subiectivizării, chiar date documentare – pentru fixarea unor detalii din biografia scriitorului. Dincolo, însă, de astfel de date, prinse în cadrele mai largi ale fabulației și ficțiunii, opera oferă un suflu existențial care se constituie într-un prilej de identificare a tumultului interior al prozatorului. Pot fi invocate fără rezerve cuvintele lui François Mauriac, citat de Philippe Lejeune, în **Le pacte autobiographique**, care spunea: „Romanele noastre exprimă esențialul despre noi înșine. Numai ficțiunea nu minte: ea întredeschide în viața unui om o poartă ascunsă, pe unde alunecă, în afara oricărui control, sufletul său necunoscut“. Firește, nu ne

interesează aici biografia scriitorului – și nu facem din operă, indiferent că e vorba de poezie, de reportaj sau de proză, o bază de date documentare. De altfel, o *viață* a lui Mircea Streinul apare în monografia pe care i-am închinat-o, părându-ni-se nerelevant să reluăm aici datele „consemnate“ acolo. Nu ne interesează acum decât *identitatea de adâncime* a scriitorului, și pentru această mărturie stau cărțile sale. Căci, scriind o „monografie“ epopeică a Bucovinei, scriitorul își dezvăluie inaccesibila amprență a sinelui. *Goticul moldovenesc*, concept invocat deseori în legătură cu creația tinerilor bucovineni din anii '30, nu se poate circumscrie decât prin opera aceasta, manifestată într-o descătușare de energii situată dincolo de orice rațiune de construcție. *Credință, moarte, universalism*, iată triada creației în concepția lui Mircea Streinul. Or, în acest context, Cernăuții, „orașul dintre cețuri“, cu câteva spații predilecte – Prutul, Gara, parcurile – bine individualizate în direcția terifiantului și negurosului, Cuciurul Mare, devenit un spațiu original, alte locuri transformate în mit sunt imagini care substituie datele reale, impregnând concretului o succulență a imaginației aproape maladivă, măcinată de angoase, tulburată de spaime. În fine, sunt locuri care alcătuiesc un *univers poetic*, în care fantomaticul e motivat deseori de inocența organică a percepției, de situarea în primordial, de întoarcerea în elementar. De aici, de fapt, refuzul oricărei încălcări psihologice în problematica și individualitatea personajelor, fapt care poate foarte ușor să dea, pe lângă manierismul descrierilor, senzația de artificiu și de inconsistență. În plus, cu toate că povestirile și romanele lui Mircea Streinul n-au aparent nici o legătură între ele, există, înainte de alte constante stilistice și de viziune, anumite personaje și fapte care trec dintr-un text în altul, instituind adevărul și contiguitatea unei lumi care contează, astfel, ca spațiu autonom și autentic. Mai mult, însă, decât atât, toate scrierile epice ale lui Mircea Streinul, peste care plutește un spirit teluric, instituie dimensiunea fantasmatică și demonică a spațiului bucovinean și disperarea căutării valorilor prime: iubirea, moartea, adevărul.

Drama Casei Timoteu ni se pare romanul cel mai reprezentativ pentru sensibilitatea ulcerată a lui Mircea Streinul și pentru dimensiunile problematicii pe care o articulează epica sa. Citindu-l, ai în față nu numai o lume, ci și un cod de lectură care refuză verosimilul, socialul, determinismele de tot felul, în favoarea unei teme care este moartea. Misterul morții sau, cum zicea Cioran la un moment dat, *măreția* ei. Devenită valoare în sine, jertfa, dispariția, sfâșierea amintesc de bacante și de serbările dionisiace. Cărțile sale devin un îndreptar asupra exuberanței dionisiace care le racordează pe multe din personajele sale la un suflu cosmic, dezintegrator și dezindividualizant, dar completitudinar. Acesta este miezul epicii lui Mircea Streinul, indiferent dacă la suprafață atenția pare atrasă, de exemplu, de problematica națională (ca în *Ion Aluion* sau ca în *Prăvălia diavolului*), de cea a pământului ori a destinului (ca în *Drama Casei Timoteu*). Ceea ce contează în toate aceste cazuri, ca și în altele, neinvocate, este patima morții, devenită eveniment halucinant, care vrăjește și atrage și care dă o notă mistică personajelor ce se sinucid sau mor cu senzația ciudată că împlinesc un adevăr pe care nu-l stăpânesc. Este la mijloc o adevărată vocație a lui Mircea Streinul, care îmbină această voluptate a morții și a suferinței nemotivate cu tumultul interior insolubil, vocație concretizată în neliniști ce stârnesc viziuni halucinante și un fel de mortificare în transă.

Fără îndoială că Mircea Streinul nu este un romancier al țărânimii, așa cum nu este unul al lumii citadine. Intenția mai mult decât declarată este de a fixa reperle unei monografii a spațiului bucovinean, văzut însă nu în aspectele sale exterioare, ci într-o viziune tragică, de adâncime. Există un duh al locurilor, o demonie a eroilor, o atmosferă halucinantă, care metamorfozează continuu peisaje

și ființe. Fără de toate acestea, romanele lui Mircea Streinul ar fi rămas simple contururi înfățișând obiectiv, pe cât de obiectiv ar fi putut să fie manierismul lui, date etnografice, specificul locului, figuri și locuri. Obiectivitatea aceasta nu este, însă, pentru Mircea Streinul nici măcar un deziderat. Iată-l pe Virgil Ierunca definind cât nu se poate mai clar problematica obsesivă a scriitorului bucovinean: „Rareori în istoria literaturilor spațiul original devine, ca la Mircea Streinul, un fel de veșnică reîntoarcere, în care personajele – unele se cheamă Stan Nimeni sau Isachie Lume – se regăsesc cu fața spre marile limite: prietenie, tăcere și moarte. Ceva din misterul poemului hōlderlinian *Heimkunft*, din acele mistere ce fascinează pe Heidegger, comentându-le liric, când afirmă «apropiată este blânda încântare a lucrurilor bine cunoscute și a corespondențelor simple», – stăruie parcă în satul bucovinean al lui Mircea Streinul. Oamenii trăiesc, bineînțeles, în durata obișnuită – există o epică vie a satului – însă dincolo de zarea întâia, apare lumea aievea care dă cărții accente fantastice, de basm, de parabolă și de mit“.

Este limpede că Mircea Streinul ar putea include și romanele sale în categoria *goticului moldovenesc*, iar această demonie, recurentă până la obsesie în scrierile sale, este, în propria-i intenție, un dat fundamental al spiritului locului, o particularitate, cea esențială, a provinciei bucovinene. Când continuăm să vorbim despre dimensiune monografică a scrisului lui Mircea Streinul, trebuie să avem în vedere principala dimensiune a acestui spațiu, una exclusiv subiectivă, demonia, mirajul morții, voluptatea suferinței. Dacă despre Bucovina nu se vorbește în termenii lui Mircea Streinul, lucrul acesta se datorează simplului fapt că opera sa n-a avut circulația necesară, că Cernăuții, cu atmosfera lor misterioasă, nu prea mai interesează pe nimeni, că orașul acesta a devenit pentru noi, istoric vorbind, un loc fără repere și fără identitate. Altfel, ni s-ar fi confirmat, o dată în plus, că imaginarul se construiește exclusiv prin cuvinte și că adevărul rezidă în forța ficțiunii și a subiectivității de a impune semnificații, deci orizonturi de sensibilitate. În *Soarele răsare noaptea*, personajul principal, un alter-ego al autorului, spune: „– *Ai văzut vreodată reproducere din Bruegel Bătrânul? Căderea lui Icar... sau cele două maimuțe din turnul de deasupra porturilor, care ne privesc atât de trist...? Romanele mele sunt ca monștrii lui Bruegel, măi Culai. Pasiuni groaznice. Moarte și nebunie...“.*

Nu există cuvinte mai potrivite pentru a defini succint romanele lui Mircea Streinul, cu atât mai mult *Drama Casei Timoteu*.

Deși cu o articulație cam laxă, romanul reeditat acum a atras atenția, încă de la prima ediție, unor voci autoritare, care merg de la Virgil Carianopol și Miron Radu Paraschivescu la Pompiliu Constantinescu, Perpessicius sau I. Negoïtescu, vorbindu-se, fără excepție, despre aerul de fatalitate și despre actualizarea mitului oedipian. Într-adevăr, o *saga* fiind, romanul urmărește destinul a trei generații care stau sub semnul eredității blestemate a unui paricid, dar, mai ales, fapt neobservat, al unui incest. Inochentie Timoteu își ucide tatăl și este condamnat la moarte cu puțin înainte ca vara sa, purtând același nume de familie, să-l nască pe Maței, cel care va fi personajul principal al romanului. În intriga aceasta, cu aspectele ei oedipiene, stă, de fapt, substanța întregului roman, care devine, însă, doar premisa misterioasă, bizară, niciodată clarificată, a destinului celor trei generații de posedați, de căutători, fără voie, ai mântuirii neamului și ai ispășirii păcatului. Inochentie acceptă cu greu să spună pentru ce și-a ucis tatăl, dar răspunsul său este, de fapt, acela al unui oracol, căci gura sa transmite un mesaj străin, neînțeles, formulat criptic, ca în transă: „*L-am ucis fiindcă am luptat cu diavolul*“ – și, mai târziu: „*Da. Iată, v-am spus taina. Și, de-aici, începe o altă taină, pe care n-o pot spune, fiindcă n-o știu. Fiindcă nimeni nu poate s-o știe. Nimeni... Numai Dumnezeu!*“. Să

fie vorba, în aceasta a doua parte a răspunsului, de taina ispășirii păcatului, taină care marchează întregul destin al neamului?!

Oricum, sublimul, pe care generațiile ulterioare par să-l instituie, ține de forța sau de slăbiciunea personajelor, care nu aparține, însă, liberului arbitru, ci destinului. Maței, fiul care se naște din incest, începe ca argat, dar, prin adulter, prin moartea provocată hangului care-l primise, prinuciderea (de altfel, inutilă) a lui Trifon, fratele logodnicei sale, el ajunge în scurt timp soțul Varvarei și stăpânul unei mari averi. Conflictul, așa cum se conturează până acum, nu posedă, cum s-ar putea crede, inflexiuni rebreniene, căci Maței are doar patima pământului, nu și pe cea a iubirii, pe care, nu numai că o percepe drept o slăbiciune, dar, înșelându-se, o crede străină neamului său puternic. Oricum, patima pământului, așa cum se va întâmpla mai târziu cu aceea a iubirii, transcende personajul, care nu este decât *adăpostul* unor energii necontrolate. În plus, crima și adulterul sunt ca și ineficiente în planul semnificației, din moment ce generațiile ulterioare ar trebui să plătească pentru păcatul, rămas ascuns, al strămoșului vinovat. Ce este mai ciudat este că acest personaj, construit parcă dincolo de bine și de rău, are o oarecare măreție, dată nu de mirajul răului pe care îl provoacă, ci de forța sa, asociată fenomenelor naturale, nealterate de sensibilitate.

În fine, în generația următoare, Anton, copilul său și al logodnicei trădate, devine om de acțiune, o putere financiară a Cernăuților, în timp ce Paul, fiul altor doi argați – Vasile Combra și Veronia –, a căror prezență e motivată poate de nevoia unui contramodel, ori pentru a sugera că destinul poate fi și hazard, devine profesor universitar. Dar rolul celei de-a doua generații este doar de transmitător al păcatului. Maței mărturisește permanent că abia în nepot vede el adevărata împlinire a neamului. O împlinire care înseamnă moarte. „*Tatăl tău – zice Maței – e doar o simplă întâmplare în familia noastră. Rolul lui a fost să-ți dea viață. El nu poartă semnul Timoteilor pe frunte*”. Dar în timp ce bunicii, Maței și Veronia, aceasta din urmă un fel de Cassandra, care este și martor, și raisonneur, supraviețuiesc tuturor evenimentelor, călțiți parcă de timp, și Filip, și Bob, nepotul Veroniei, sfârșesc dramatic. Semnificația pare să se fi mutat în planul fragilității unei lumi ajunse într-un moment de declin, decadența biologică însemnând neputința de a supraviețui tinereții. În urma unei crize pasionale adolescente, Bob se sinucide, iar Filip, ajuns doctor în arheologie, cu perspectiva unei cariere științifice deosebite și a unei căsătorii care să-i asigure intrarea în aristocrația de sânge a locului, se îndrăgostește de logodnica potcovarului Gheorghe Iuridovi (personaj și în alte romane), Lalea, pe care nu o va putea convinge să-i cedeze nici chiar atunci când, înșelată în noaptea nunții în așteptările ei sexuale, se va prostitua cu voluptate.

Ca alte personaje, Lalea e un animal flămând, însetat după dragoste, cu ochii în căutare de trupuri tinere și virile, în fața căreia bărbații se prosternază, se umilesc, se roagă în genunchi și plâng, atunci când nu-și sfășie sufletul și nu se sinucid. Fragila devenită o vulgară inaccesibilă, care nu poate fi nici măcar violentată, pare să vină din romanele dostoievskiene. Ca și alte scene: prieteni îmbrățișându-se în lacrimi și ucigându-se apoi, figuri aspre și barbare cu ochi blânzi, cu suflet moale, rivali în dragoste confesându-se și compătimentându-se, în fine, bărbați bolnavi de narcisism, contemplându-și posibila moarte sau posibila dragoste. În ce-o privește pe Lalea, din cauza unor supralicitări de asemenea factură, ea însăși – feminitatea care inhibă, înspăimântă, umilește și se prostituează – pare demonizată și măcinată de un destin negru. Din ce motive, însă? Iat-o spunând: „*Mi-ești drag, Gheorghe, însă la noapte voi ieși iarăși în oraș și iarăși m-oi tăvăli în glod. Nu pot altfel... Tu înțelegei ceva din lucrul acesta. Filip Timoteu și-ar da viața pentru mine, iar eu fug de el... Tu suferi și îți tai în fiecare zi o rană tot mai adâncă în inimă... La ce m-am*

născut? La ce?". Iar mai târziu, lui Maței, venit s-o cumpere: „Pe Gheorghe îl iubesc, cu toate că-s o ticăloasă și mă târâi cu alții. Poate că-i un blestem purtarea mea; un blestem pentru mine și pentru alții”.

Chiar dacă orașul, cu tot ce presupune el, tehnicism, alienare etc., suportă în romanele lui Mircea Streinul un adevărat rechizitoriu, femeia este aceea care provoacă moartea, și nu neapărat ca manifestare a destinului. De altfel, ne-am putea întreba care este păcatul inițial al lui Inochentie, al neamului său, ca să atragă după sine incestul? De asemenea, care este vina lui Bob? Nu cumva femeia este, în această viziune, elementul dezintegrator esențial, care, ca și orașul și civilizația, interzice nu numai regresivitatea în spații primordiale, dar, mai ales, identificarea cu arhetipul original al androgenului, al sexualității?! Căci bărbații caută permanent această condiție... Înainte de căsătorie, Iuridovi spune: „Vom fi amândoi un singur trup și numai moartea ne va despărți”, iar Filip, atunci când stă o noapte întreagă lângă Lalea, mărturisește: „Am stat toată noaptea alături, măi Andrii. A fost ca un fel de moarte”. Femeia care ucide este tema povestirii **Era și primăvara de vină sau întâmplarea cu un prieten al lui Bob Combra**, care însoțește romanul cu un aer explicitant evident

Poate nu e lipsit de importanță să amintim că, întors în țarina care aparține bunicului, Filip privește o scenă de dragoste – reală sau imaginară, nu mai are importanță – care afirmă vitalitatea și puterea demiurgică a erosului, de care el nu mai este în stare: „Necunoscutul cercetă zările. Undeva, pe-un bat, ochii ageri descoperiră o fată. Imediat, străinul se repezi ca un hultan într-acolo. Fata se-nălță speriată, însă stăpânul îi vorbi ceva și Filip putu să vadă cum ea se lăsă cu totul în voia brațelor arămii, care dădeau într-un fel de aur ciudat. Amândoi se răsturnară-n holdă. Valurile de grâu îi acoperiră ca valurile unei mări. O pace fără margini se lăsă peste toate. Marele Pan! – spuse tare Filip. Marele Pan și Gee! Acum începe o nouă lume. Marele Pan, însămânțând cu stele pe Gee!”. Acolo, deci, dragostea e încă un gest ritualic de renaștere a universului, iar scena poartă semnele unui eveniment cosmic și mitic, la care poate fi raportată Lalea. Nu citadinismul, cum s-ar crede, face imposibilă o asemenea reiterare a genezei, nici blestemul sau „subțierea” sângelui, cum lasă să se creadă acest roman, ci o lunecare spre mortificare a bărbaților. Bărbați îmbrățișați, savurându-și durerea comună, plângând și sinucigându-se cu o ascunsă satisfacție, refuzând să trăiască, toate acestea reprezintă o compensație a androgenului inaccesibil, sugerând, niciodată conștientizată de eroi, ideea chiar a homosexualității.

Poate în felul acesta se descifrează – cum ne-o spune chiar sugestia inocenței din numele eroului – și ceva din păcatul lui Inochentie. De o blândețe efeminată, devitalizat, el își ucide tatăl, chiar dacă prin vene par să-i curgă lacrimi, nu sânge. Nu cumva paricidul, ca și acceptarea senină a spânzurării, este gestul de autonegare, prin care eroul prim își pedepsește incestul provocat de aspirația spre sine însuși, spre armonia androgenă? Oricum, bărbații sunt ființe emasculate, care își contemplă cu voluptate suferința.

Toate aceste fapte ne determină să vorbim fără rezerve de o criză de identitate a eroilor lui Mircea Streinul, reflex, în fond, al traumelor și condițiilor biografice ale autorului, criză de identitate urmată de anumite încercări de restaurare a eului original. Pornind de la Jacques le Rider, ni s-a părut că putem descoperi în cazul scriitorului bucovinean situații similare cu acelea trăite de scriitorii evrei din Viena la sfârșitul secolului al XIX-lea. *Antifeminismul*, prezent în surdina, *cultivarea narcisistă a sinei nealterat*, *misticismul* și chiar *antisemitismul* aparțineau tocmai unei astfel de strategii de restaurare. Așa se explică amețeaua atotputerniciei, beatitudinea virilității întoarse spre ea însăși, depășind, cu orgoliu și cu nebunie, îngră-

dirile impuse de viață. Așa se explică și prezența atâtor morți sfâșietoare în proza bucovineanului și așa se motivează ideea, nejustificată de nimic altceva, a jertfei asumate ca în transă. Să nu se uite că până și romanul *Ion Aluion* a fost numit de autor, la cea de-a doua ediție, *Semnul negru*, titlu care poate părea cu totul nejustificat dacă nu ținem cont de această obsesie a romanelor lui Mircea Streinul.

Cum se justifică această criză de identitate?! Mircea Streinul nu lasă niciodată să se înțeleagă că ar disprețui bucovinismul; el chiar dorește, cu superbie, să restaureze spiritul românesc tocmai prin întoarcerea la spiritul provinciei; în schimb, își va manifesta deschis spiritul negator față de această masculinitate mereu în criză, pe care o neagă, și are nostalgia feminității, care îi repugnă. Tocmai de aceea, el urăște ceea ce dorește cu fervoare, rămânându-i inaccesibil, și agreează violența, iubind însă, dintr-un fel de umanitarism utopic disperat, lacrimile și suferința. Iubirea de sine și ura de sine sunt una.

În cazul acesta, să fie plecările lui Mircea Streinul la București încercarea disperată de a fugi de identitatea sa bucovineană? Să fie antisemitismul și violențele de limbaj o formă de a se autoflagela? Să fie alcoolismul și pederastia – care țin locul unei crize mistice prin care ființa transcende pipăibilul – o negare până la desființare a identității proprii? Sunt explicații mai mult decât verosimile, care fac din Mircea Streinul, așa cum mulți au spus, cazul cel mai reprezentativ pentru dramaticile întrebări pe care și le puneau intelectualii din Cernăuți în perioada interbelică, într-un fel de *Sturm und Drang* local. Sunt explicații, de asemenea, care fac din acest autor unul dintre puținii damnați ai literaturii române. Sigur e faptul că iubirea față de Bucovina se manifestă aici pătimaș, că evreii sunt prezentați aici cu un fel de simpatie ascunsă, că femeia apare ca un miraj. De asemenea, sigur e faptul că Mircea Streinul a dat consistență existențială acestor întrebări, transferându-le din planul dămării sale în acela al instituirii unei lumi imaginare. Citim la un moment dat în *Prăvălia diavolului*: „*Cele ce urmează poate că nu sunt romanul unor oameni, ci romanul unui singur om. Filo Taină, Largo Luria, Petruș, Isachie Lume, Dominichie Hupca, Mitruță Liopca și toți ceilalți* (s-ar putea adăuga numele tuturor personajelor din proza lui Mircea Streinul, fără îndoială) *sunt doar unul: eu sau oricare din cei care-mi citesc lucrarea de față. Rămâne, deci, stabilit: cartea are un singur personajiu. I-am putea spune: Omul. În fața lui se ridică calitatea cea mare: Cineva*”.

Finalul romanului propune, mai mult, o nouă lectură, de data aceasta nu psihanalitică, ci simbolică. Orbit la moartea nepotului, Maței își contemplă cu detașare propria existență: „*Doamne, prin câte-am trecut! Frumos e la capătul vieții, femeie!*”, iar cuvintele sunt adresate celeilalte supraviețuitoare, Veroniei, care-l însoțise ca o umbră de-a lungul întregii vieți, așteptând sau poate provocând împlinirea destinului. Oricum, parcă fără nici un fel de logică, aceasta exclamă: „*Filip și Bob au pus capăt unor neamuri crunte*”. Cum moartea urmașilor stârnește astfel de accente admirative, ne-am situa în plin nonsens, dacă n-am ști opinia lui Mircea Streinul despre moartea care împlinește. De altfel, în ultimele rânduri ale romanului, bătrânul se întoarce în Camena, la pământurile din tinerețe, și brusc își recapătă vederea, ca și cum, o dată păcatul ispășit, viața ar putea-o lua de la capăt. „*Cu o imagine de circumstanță* – spune Perpersicius –, *e ca și cum la capătul atâtor suferințe în decorul idilic de la Colonos, Oedip și-ar recăpăta vederea*”.

I se pot reproșa romanului, dincolo de obiecțiile din planul verosimilității – inadecvate, credem –, anumite carențe compoziționale și stilistice, alte *imagini de circumstanță*, cum tocmai am văzut. Scos din propriul context de interpretare, firește că stilul poate părea diluat, prea subiectivizat, construit cumva artificial. *Drama Casei Timoteu* debutează cu o construcție mai riguroasă a frazelor și cu o

viziune mai obiectivă. Nae Antonescu, primul dintre istoricii literari care a adus în discuție opera lui Mircea Streinul după 1989, vorbește, pe bună dreptate, totuși, de o rigoare epică, de o atmosferă fatalistă, de o propensiune înspre semnificații tragice caracteristice începutului. De altfel, Nae Antonescu crede că aceasta este capodopera lui Mircea Streinul, afirmație la care subscriem întru totul. Treptat, însă, perioade mari de timp sunt rezumate, acțiunea pare neconvingătoare, evenimentele par minate de o slabă contextualizare, personajele însele par locuite de un duh care le este străin.

De fapt, tot ce ține de această *de-realizare* se datorează unei locuiri în fantasmatic și teluric, notei de fatalitate care proiectează evenimentele ca într-un vis. Nedorita senzație de creație insuficient cizelată și artificioasă se poate justifica în cele mai multe cazuri în felul acesta. Nu chiar în toate. Dar romanul acestei familii rezistă în fond tocmai prin încercarea autorului de a *vedea*, dincolo de formele aleatorii, esențialul și de a-l impune, în cele din urmă, prin obsesie. Pentru Mircea Streinul, arta este „sinteză între eros, logos și ethnos“, „act de iubire, confesiune și ritual“. Acestea ar trebui să fie reperele care să contextualizeze o judecată a operei sale. Dar orice judecată, chiar și aceea critică, nu se poate face decât cu cărțile pe masă.

SUMMARY

Mircea Diaconu's article represents the foreword to Mircea Streinul's roman *The Drama of the House of Tomoteiu*. The author's study of the history of the Bukovinean Romanian Literature aims at reevaluating literary works less known because of the political context of a controversial historical period. Commenting on the fate of the Bukovinean writer's work, the author points out: „As the writings of Mircea Streinul (1910—1945) were destined solely to the secret fond of the public libraries, the writer was ignored for decades. When mentioned by literary historians, generally in reparative contexts, it was due to his links with the irrationalism and mysticism of the extreme right inter-war groups, which used to rouse curiosity, even an unquestioning sympathy. It goes without saying that almost nobody, not even exegetes read his work. After having published more than 20 books and dynamited a certain inertness of thought, Mircea Streinul died early, when he was only 35. This writer, born near Cernowitz, caused, while banned both the aversion of some critics, and the admiration of writers such as Virgil Ierunca, Miron Radu Paraschivescu or Nicolae Steinhardt.

MĂRCI ALE RAPORTULUI DE COORDONARE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Felicia Vrânceanu

Cernăuți

Opoziția *marcat/nemarcata* (la care, în mod obligatoriu, se adaugă *marca* Ø¹) s-a dezvoltat inițial în fonologie, dar ulterior s-a extins și la alte domenii, în lexicologie, morfologie, sintaxă, stilistică. La nivelul gramaticii, termenul *marcă* denumește orice particularitate din planul expresiei care este asociată în mod constant cu o anumită semnificație gramaticală și care servește la recunoașterea acesteia². Definirea conceptului de *raport sintactic* nu este posibilă fără raportarea la conceptul de *marcă*. Fiind elementul de structurare a unui enunț, raportul sintactic este „purtător de informație, întrucât aceleași cuvinte, încadrate de relații diferite, conduc la comunicări diferite”³. Raportul sintactic este relația lingvistică prin intermediul căreia se activează informația semantică (pasivă) a fiecărei unități lexicale utilizate în comunicare. Așadar, raportul sintactic înseamnă informație semantică activată de o informație gramaticală (a se vedea în acest sens distincția hjelmsleviană *materie/substanță/formă* și afirmația că „substanța este manifestarea formei în materie”⁴). Conținutul raporturilor sintactice vizează planurile în care se află unitățile sintactice care contractează raportul și importanța lor (a unităților sintactice) în planul căruia îi aparțin. Forma raporturilor sintactice reprezintă „*mărcile* prin care se deosebesc între ele conținuturile raportuale”⁵.

În planul expresiei, forma se materializează într-o serie de elemente de natură fonetică (pauza, intonația, accentul în context obligatoriu), de natură morfologică (flexiunea) și de natură sintactică (acordul, joncțiunea, juxtapunerea, topica)⁶. O altă clasificare a mărcilor unui raport sintactic⁷ identifică două tipuri de „mijloace de actualizare” a unui raport sintactic: *explicite* (prepoziții, locuțiuni prepoziționale, conjuncții, locuțiuni conjuncționale, pronume și adverbe relative etc.) și *implicite* (juxtapunerea, elipsa).

Frecvent în limba română un raport sintactic este marcat în mod redundant, adică se identifică prezența a cel puțin două mărci ale informației gramaticale respective. Astfel, pauza și intonația se asociază cu juxtapunerea, iar flexiunea se asociază cu acordul. În puține cazuri forma reprezintă un criteriu sigur de identificare a unui raport sintactic, existând situații în care aceeași marcă apare la mai multe tipuri de raporturi sintactice. Identificarea și definirea unui raport trebuie să aibă în vedere atât conținutul, cât și forma acestuia.

La nivelul formei, raportul de coordonare poate fi marcat prin:

1. *pauză, intonație* asociate în cadrul *juxtapunerii* (când se coordonează mai mult de două unități sintactice, de obicei primele se juxtapun, iar ultimele se joncționează);
2. *flexiune* (când se coordonează mai multe părți de propoziție de același fel care apar la aceleași forme flexionare);

3. *joncțiune* (când se realizează prin conjuncții coordonatoare).

Numeroase controverse sunt generate de existența unui număr foarte mare de jonctive care apar și la alte raporturi sintactice sau care pot avea și alte valori morfologice (**deci**, **așadar**, **prin urmare** – conjuncții [locuțiune conjuncțională]/adverbe [locuțiune adverbială]; **și cu** – îmbinare liberă [conjuncție + prepoziție]/locuțiune conjuncțională; **cu** – prepoziție/conjuncție; **împreună cu** – locuțiune prepozițională/locuțiune conjuncțională; **și** – conjuncție/adverb).

Numai pașa-mi rămânea,

Cu barba de chiciură

Și cu *chica de omăt (Balade...)* (îmbinare liberă: conjuncție + prepoziție)

Moșul și cu strungarii țineau pă Bălul, care, zărindu-și dușmanul înaintea, își încorda gâtul.(I. Agârbiceanu) (îmbinare stabilă)

*Deși cu tânărul care se suise la Costești vorbise mai puțin și nici nu i se recomandase, arendașul chibzui că la despărțire trebuie să știi cu cine ai călătorit și **deci** îi zise încrezător:*

– Îmi dai voie, domnule, sunt Ilie Rogojinaru. Mi-a părut bine că am venit împreună cu toate că nu ne-am prea lovit în păreri. (L. Rebreanu) (adverb)

– Iată zidul meu!

Aici aleg eu

Loc de monastire

Și de pomenire,

Deci *voi, meșteri mari,*

Calfe și zidari,

Curând vă siliți

Lucrul de-l porniți.

(Monastirea Argeșului)

(conjuncție coordonatoare)

Se consideră că acordul reprezintă cel mai important criteriu de realizare a distincției între diferitele funcții ale elementelor de relație. În textele populare acordul nu mai reprezintă un criteriu foarte sigur, fiind frecvente structuri de tipul:

Atunci moș Adam

Și cu *moașa Iova,*

Unde-l auzea,

Rău că le părea,

Soarelui zicea ... (Balade...)

Și cu are rol de jonctiv coordonator (cu valoare asociativă), deși acordul nu se mai realizează. Este evident însă că cele două nume proprii denumesc persoane care se asociază în efectuarea acțiunii denumite de verbele-predicat (*moș Adam, moașa Iova*).

Flexiunea (în sensul identității de formă a unităților care contractează raportul) nu reprezintă întotdeauna o marcă a coordonării. În continuare vom analiza câteva exemple elocvente în acest sens:

A fost mai întâi regăsit, către sfârșitul deceniului VII, un Blaga al celor mulți, folcloric și întru totul autohton... (Șt. Afloroaie)

Cei trei termeni se subordonează aceluiași regent, deși sunt caracterizați de flexiuni diferite, așa cum se vede și din reprezentarea grafică de mai jos.

*
* * *

a) *Necum* – «adverb cu valoare de conjuncție» copulativă?

În *Gramatica Academiei* se identifică un tip de coordonare copulativă între părți de propoziție negative care are ca marcă un „adverb cu valoare de conjuncție” – *necum*. Exemplul oferit este *D-sa nu poate înghiți scrierile mediocre, necum pe cele proaste și insipide*.

Dacă acceptăm că structura în cauză este formată prin coordonare copulativă, ar trebui să identificăm unități sintactice care se asociază (vezi definiția coordonării copulative). Termenii în cauză denumesc însă grade diferite de intensitate a unei caracteristici, iar asocierea lor conduce la o exprimare pleonastică: *D-sa nu poate înghiți scrierile mediocre și pe cele proaste și insipide*. Ca urmare, este mai convenabil să considerăm că raportul stabilit este de coordonare disjunctivă, marcată prin juxtapunere, adverbul *necum* având rolul de a exprima, emfatic, negația.

Un alt argument care ne determină să considerăm structura dată ca fiind construită pe baza raportului de coordonare adversativă este ideea de opoziție care nu presupune excluderea.

*
* * *

b) *Minus, plus* – elemente de relație?

În *Gramatica Academiei*¹¹ sunt încadrate în seria jonctivelor coordonatoare copulative și adverbele *minus* și *plus* „cu valoare conjuncțională”. Din exemplele oferite în lucrarea citată, am ales două pe care le vom analiza în continuare:

D. Angbelache își plătește consumația plus un pahar, care trebuie să vie. (Caragiale, O., II, 61)

Găsești aici toată colecția „Vieții Rumânești”, minus două numere, ce nu se mai gădesc. (Caragiale, O., VII, 152)

Adverbul *plus* ar fi marca unui raport de coordonare copulativă între două părți de propoziție pozitive, în timp ce *minus* s-ar constitui în marca raportului de coordonare copulativă între părți de propoziție negative. Un prim inconvenient al acestei opinii este terminologia – „părți de propoziție afirmative” și „părți de propoziție negative”. Considerăm inconvenientă afirmația că adverbul *minus* se constituie în marcă a categoriei logice a negației, deoarece nu se poate pune semnul echivalenței între negație și absență/reducere/excludere; de asemenea, nici în primul exemplu nu avem nici un indiciu care să ne determine să identificăm opoziția afirmativ/negativ, nici la nivel formal, nici la nivel semantic (afirmație/prezență/adunare/cumul). Un al doilea inconvenient este acela că doar în primul caz adverbul *plus* poate fi înlocuit cu un jonctiv coordonator copulativ *și*: *D. Angbelache își plătește consumația și un pahar, care trebuie să vie*. În al doilea exemplu înlocuirea nu este posibilă atât din punctul de vedere al formei (prezența virgulei nu permite și prezența conjuncției copulative *și*), cât și din punctul de vedere al conținutului, rezultatul nefiind conform cu intenția comunicativă a vorbitorului: *Găsești aici toată colecția „Vieții Rumânești”, și două numere, ce nu se mai gădesc*.

O posibilă soluție este cea a luării în calcul a adverbelor substitute¹². În aceste condiții putem să considerăm că cele două adverbe – *plus* și *minus* – substituie o propoziție (neexprimată de către vorbitor din motive subiective: evitarea repetiției, „economia” comunicării, dar și dorința de a accentua un anumit segment

al mesajului). Reconstituind cele două enunțuri, am putea obține următoarele structuri:

D. Anghelache își plătește consumația, dar plătește și un pabar, care trebuie să vie.

Găsești aici toată colecția „Vieții Rumânești“, dar nu găsești două numere, ce nu se mai găsesc.

O altă variantă este cea a identificării unui raport de subordonare și a unei funcții de circumstanțial cumulativ (pentru primul exemplu) și a unei funcții de circumstanțial de excepție (pentru al doilea exemplu):

D. Anghelache își plătește consumația și, plus de asta /pe lângă asta / în afară de asta, un pabar, care trebuie să vie.

Găsești aici toată colecția „Vieții Rumânești“, mai puțin / în afară de / cu excepția a / exceptând două numere, ce nu se mai găsesc.

Se observă totuși o diferență între cele două enunțuri obținute: în primul, circumstanțialul cumulativ înlocuiește adverbul *plus*, în timp ce în al doilea enunț circumstanțialul de excepție păstrează în structura sa o parte din mesajul inițial (*mai puțin / în afară de / cu excepția a / exceptând două numere*).

Concluzionând, putem afirma că în exemplele oferite de **Gramatica Academiei** adverbele *plus* și *minus* nu sunt utilizate cu valoare conjuncțională, ci ca **adverbe substitute** ale unor verbe.

În limba română sunt identificate contexte în care cele două adverbe apar combinate: *Cutia cântărește un kilogram **plus-minus** zece grame.* În astfel de situații structura dată se concretizează într-o funcție cu dublă subordonare: *cântărește **plus-minus** zece grame / un kilogram **plus-minus** zece grame.*

*
* *

c) nu numai..., ci și; și..., dar și – între ideea de asociere și ideea de cumul

În **Gramatica Academiei** se afirmă că raportul de coordonare copulativă este marcat și de locuțiuni conjuncționale, printre care *nu numai ..., ci (și), și..., dar și*. Referitor la aceste elemente de relație, vom face următoarele precizări:

1. prezența elementelor de relație specifice coordonării adversative (*ci, dar*) ne indică faptul că acest tip de coordonare se apropie foarte mult de subtipul adversativ prin ideea de opoziție ce nu presupune excluderea unuia dintre termeni; în același timp, prezența lui *și* ne determină să încadrăm structurile respective în cadrul coordonării copulative;

2. nu se poate pune semnul egalității între cele două tipuri de jonctive: *nu numai ..., ci (și)* conduce la ideea de asociere, în timp ce *și..., dar și* – la ideea de cumul.

Concluzionând, putem afirma că în cadrul coordonării copulative este necesară distingerea unor subtipuri. Structurile cu *nu numai ..., ci (și)* se încadrează în varianta «clasică» (= asociere), în timp ce structurile cu *și..., dar și* – la varianta cumulativă (= adăugare).

*
* *

d) nici – o problemă a sintaxei românești?

În literatura de specialitate, cuvântul *nici* este încadrat fie în categoria adverbilor, fie în categoria conjuncțiilor coordonatoare (ba chiar uneori, în aceeași

lucrare, este prezentat și ca adverb, dar și ca jonctiv coordonator). Ne vom opri în continuare asupra unui exemplu oferit de **Gramatica Academiei**:

Câteva tablouri ... pe care niciodată și cu nici un preț n-a vrut să le vândă. (Alexandru Vlahuță, *Pictorul N. I. Grigorescu*, Craiova, 1963, p. 63, apud **Gramatica Academiei**, p. 212)

Considerând că în cazul dat raportul de coordonare copulativă se realizează între un circumstanțial de timp și unul de mod, ajungem la concluzia că la nivelul formei, doar conjuncția și se constituie în marcă a coordonării, al doilea element al raportului fiind locuțiunea adverbială *cu nici un preț* (= *nicicum, nicidecum*). Faptul că adverbul *nici* face corp comun cu termenul pe care îl „neagă” este demonstrat și de adverbele sau pronumele compuse în structura cărora intră: *nicidecum, nicicum, nicidecând, niciodată, nicidecât, nicidecât, nici unul, nici una, nici de unele* etc. Așadar, *nici* nu poate fi separat de termenul pe care îl însotțește, de aceea într-un exemplu ca cel de mai sus (*Câteva tablouri ... pe care niciodată și cu nici un preț n-a vrut să le vândă.*) coordonarea este marcată doar de conjuncția copulativă și. În gramaticile limbii latine¹³ *neque* și *nec* sunt considerate conjuncții copulative. Exemplele oferite motivează însă evoluția acestor forme în limba română:

Caput dolet, neque audio, nec oculis prospicio satis. (Plt., *Amph.*, 1059, apud Pârlog, 2001, p. 180) (= Mă doare capul, nici nu aud, nici nu văd atât de bine.)

Horae cedunt et dies et menses et anni nec praeteritum tempus unquam revertitur. (Cicero, *De sen.*, 19, apud Pârlog, 2001, p. 180) (= Trec ceasurile, și zilele, și lunile, și anii, și timpul trecut nu se mai întoarce niciodată.)

Este evident că în aceste enunțuri *neque* (*nec*) apare exclusiv pe lângă verbe: *neque audio, nec prospicio, nec revertitur*, constituindu-se în marcă a caracterului negativ al acelor verbe. În limba română aceste adverbe pot „nega” și alte părți de vorbire, dublând adverbul de negație *nu*: substantive (*Nu are nici cărți, nici caiete.*), adjective (*Nu este nici harnic și nici isteț.*), pronume (*Nu l-a văzut nici pe acesta și nici pe acela.*), numerale (*Nu l-a văzut nici pe primul și nici pe al doilea.*), adverbe (*Nu a vorbit nici mult și nici urât.*), interjecții (*Nu merge nici tipa-tipa, nici teleap-teleap.*).

Valoarea adverbială a lui *nici* este evidentă și în următorul exemplu, în care dublează (în mod emfatic) negația exprimată de forma negativă a auxiliarului:

Unirea celor trei țări românești este realizată de principele transilvan doar în expresia sa pur juridică, nefiind recunoscută nici de Poartă, nici de polonezi și nici de români. (Gh. Platon)

*
* * *

e) *nici...*, *nici / ba ...*, *ba*

În structuri de tipul *Nici nu vine, nici nu stă* nu putem identifica un raport alternativ *nici* în cadrul coordonării copulative, *nici* în cadrul coordonării disjunctive. La nivel logic, termenii nu pot exista *nici* în simultaneitate, *nici* în alternanță, pentru că ei nu ... există deloc. Prezența adverbului de negație *nu* (deci nu un adverb semioțional nehotărît – „adverb pronominal” sau „adverb substituit de «nume/adverbe»”) modifică datele problemei prin intervenția opoziției afirmativ/negativ. În aceste condiții este mai convenabil să considerăm că structura este construită pe baza raportului de coordonare copulativă (în accepția tradițională, care presupune asocierea termenilor care contractează raportul). Deși este construită tot cu un adverb de negație (*ba*), o structură de tipul *Ba nu vine, ba nu stă* va fi încadrată la raportul de coordonare disjunctivă alternativă, deoarece cele

două „conținuturi“ sunt posibile în alternanță. Diferențele dintre cele două structuri sunt demonstrate și de proba înlocuirii cu jonctive disjunctive.

Enunțul *Nici nu vine, nici nu stă* nu permite înlocuirea cu *sau*; în limba română este reperabil enunțul *Sau nu vine sau nu stă*, însă, în aceste condiții, intenția comunicativă a vorbitorului este alta. Această intenție este redată cu ajutorul adverbului de negație *ba* în enunțul *Ba nu vine, ba nu stă* (care permite, așadar, înlocuirea cu jonctivul coordonator disjunctiv).

*
* *

f) iar „copulativ“

Tot în *Gramatica Academiei*, 1966, se precizează că *iar* poate avea nu numai valoare adversativă, ci și valoare copulativă. Situația este exemplificată cu *Mare de inimă, iar de gură și mai mare*. Pentru a vedea exact tipul de coordonare din acest exemplu, se cuvine o corectă identificare a unităților care contractează raportul; plasarea în vecinătate a substantivelor (... *de inimă, iar de gură* ...) nu este o dovadă a coordonării lor, în realitate coordonate fiind două locuțiuni adjectivale: *mare de inimă* (= *darnic*) și (*mai*) *mare de gură* (= *vorbăreț*). Se observă însă că adjectivalele din structura celor două locuțiuni exprimă grade diferite ale aceleiași însușiri (*mare – mai mare*), ceea ce ne determină să identificăm o opoziție între ele și, implicit, un raport de coordonare adversativă (chiar dacă opoziția este minimă).

*
* *

g) aici..., aici (aci..., aci); acum..., acum; ba..., ba; când..., când; mai..., mai

În unele lucrări, în sistemul de mărci joncționale coordonatoare sunt încadrate și *aici...*, *aici (aci..., aci)*; *acum...*, *acum*; *ba...*, *ba*; *când...*, *când*; *mai...*, *mai* (popular și *cât...*, *cât*; *mai...*, *mai*; *unde...*, *unde*). În opinia unor specialiști ele apar în cadrul coordonării disjunctive (*Gramatica Academiei*), în cadrul coordonării copulative¹⁴, în timp ce alte lucrări propun chiar un nou tip de coordonare – coordonarea alternativă (Dumitru Irimia, Mioara Avram).

Referitor la această problemă, avem următoarele obiecții:

1. conținutul raportului de coordonare disjunctivă presupune plasarea în opoziție a elementelor ce contractează raportul și, în același timp, excluderea unuia/unora dintre acestea; într-un exemplu de tipul *Fetița își ridică genele, lunecându-și căutătura ei de-o dulce și nevinovată sfială, când pe chipul liniștit al stareții, când pe șiragul de mătâniei, ..când pe rasa largă de mobair* (*Gramatica Academiei*, p. 222), unitățile coordonate disjunctiv nu pot coexista în simultaneitate, dar pot coexista în alternanță (acțiunea respectivă este reluată, în mod succesiv, în trei circumstanțe diferite ce alternează în același context lingvistic);

2. nu sunt suficiente elemente pentru a identifica un nou tip de raport de coordonare (cel alternativ), întrucât, la nivelul conținutului, ceea ce unii specialiști identifică a fi coordonare alternativă, se suprapune peste conținutul raportului de coordonare disjunctivă;

3. unitățile care contractează acest tip de raport de coordonare nu se asociază, deci nu pot fi încadrate la coordonarea copulativă.

Luând în considerație aceste obiecții, considerăm mai convenabil ca în cadrul coordonării disjunctive să identificăm următoarele subtipuri:

1. disjuncție maximă: *Vii sau pleci* (marca – jonctivul **sau**);

2. disjuncție medie (alternativă): *Când vii, când pleci* (marca – pauza asociată cu intonația în cadrul juxtapunerii);

3. disjuncție minimă: a) *a variantelor* (*Există fraze cu patru sau cu cinci propoziții*, Dimitriu, *Tratat*, II, 1173); b) *sinonimică* (*Asemenea înjghebbări sau improvizări...*, Irimia, *Gramatica*, 498).

Dacă disjuncția maximă sau cea minimă nu pun probleme în identificarea mărcilor, în cazul disjuncției alternative apar o serie de probleme generate, în principal, de prezența adverbilor înaintea termenilor ce contractează raportul. Este evident, însă, că aceste adverbe – *aici (aci), acum (acu), când, unde* – nu mai au valoarea lor de bază (de a arăta o circumstanță). Putem face o paralelă între acest tip de enunțuri (cu „adverbe pronominale”¹⁵/„adverbe substitute de «nume»/adverbe”¹⁶) și structuri cu pronume relative de tipul: *Care vine, care pleacă*. În acest exemplu este evident că pronumele relativ *care* are mai degrabă valoare nehotărâtă (*Unii vin, alții pleacă*). Din acest motiv, considerăm că în enunțurile încadrabile la coordonarea disjunctivă alternativă *aici (aci), acum (acu), când, unde* sunt de fapt adverbe seminoționale (ele nu sunt în totalitate desemantizate), nehotărâte (fie că le considerăm „adverbe pronominale” sau „adverbe substitute de «nume»/adverbe”).

Faptul că aceste adverbe au valoare nehotărâtă este demonstrat și de utilizarea cu valoare temporală a unor adverbe care, în principiu, arată o circumstanță locativă:

Domnul se plimbă de colo până colo pe peron, trăgând cu ochiul aci către partea de unde vin pasagerii, aci către geamul în care stă în picioare omul cu sacul... (I. L. Caragiale, apud Irimia, *Gramatica*, p. 500)

Asociate cu pauza și intonația și repetate pe lângă termenii coordonați, aceste adverbe se constituie în mărci ale coordonării disjunctive de tip alternativ (care se poate identifica atât la nivelul propoziției, cât și la nivelul frazei).

Pe când soacra borăia, dormind dusă, blajina noră migăia prin casă; acuși la strujit pene, acuși îmbăla tortul, acuși pisa mălaiul și-l vântura de buc. (I. Creangă)

Se deteră spre odihnă; dar pândea când unul, când altul. (Tinerețe fără bătrânețe...)

*
* * *

h) deși..., dar, cu toate că..., însă, deși..., însă, de (dacă)...și: coordonare sau subordonare?

Una dintre problemele controversate (și căreia i s-au oferit diverse soluții¹⁷) este cea a „ordonării” între o propoziție principală regentă și subordonata sa. Astfel de structuri – formate dintr-o subordonată concesivă antepusă și regenta acesteia, o propoziție principală – începe cu *și, dar, însă*. Al. Graur oferă următoarele exemple:

Cu toate că el se nevoiește ... ca să îl iubesc, însă eu din zi în zi îl urăsc mai mult. (Gorjan, H., II, 123)

Deși ești diavol, dar îți-e tigva goală. (Pann, P.V., I, 54)

Căruța lui, deși era ferecată cu teie, cu curmeie, însă era o căruță bună. (Creangă, P., 106)

Considerăm că nu este convenabil să admitem că în astfel de structuri cele două propoziții (de importanță diferită) se află, simultan, în raport de coordonare adversativă și de subordonare concesivă. Conjunțiile adversative de la începutul regentei sunt utilizate ca valoare emfatică, ele accentuând ideea de opoziție identificabilă la nivel semantic între cele două unități sintactice contractante ale raportului, motiv pentru care vom încadra formele respective în categoria „pseudoad-verbelor emfaticе”¹⁸.

Deși pot fi înlocuite cu *totuși*, cuvintele *dar* și *însă* din exemplele de mai sus nu pot fi considerate adverbe noționale (ca în cazul lui *iar* care s-a impus în limbă și cu această valoare morfologică). Rolul lor este acela de a crea un „continuum discursiv”¹⁹, fiind preponderente în varianta orală a limbii sau în texte scrise al căror caracter oral este evident. Cu această valoare este utilizat în textele vechi și *iar*:

[...] *în loc de a ne asculta slujbele și a ne ruga lui D<u>mn<e>zeu, să ne iarte păcatele, iar noi vorbim și râdem și facem cu ochiul [...]*. (Antim Ivireanul, *La Duminica Vameșului, cuvânt de învățătură*, în *Predici*, Editura Academiei, București, 1962, p. 91–97.)

Din cele prezentate mai sus, observăm că sistemul mărcilor raportului de coordonare (în special cel al jonctivelor) reprezintă o problemă controversată a lingvisticii românești. Numărul mare al jonctivelor identificate în diverse gramatici de-a lungul timpului demonstrează că acest raport este departe de a fi o problemă rezolvată. Principala cauză o constituie faptul că multe dintre aceste jonctive se regăsesc doar în structurile orale a căror principală caracteristică este preponderența raportului de coordonare. Interesează în acest sens și prezența unor construcții aflate la limita dintre coordonare și subordonare, caracterizate prin neconcordanță între raporturile semantice și expresia lor gramaticală.

NOTE

- 1 Utilizarea conceptului de *marcă Ø* este pe deplin motivată, deoarece nu putem vorbi despre marca (segmentală sau suprasegmentală) a unei informații gramaticale (morfologice sau sintactice) prin raportarea la *nemarcate*. Informația gramaticală se materializează în virtutea unor opoziții de tipul *stea-Ø/ste-le* (pentru categoria gramaticală a numărului), *bun-Ø/bun-ă* (pentru categoria gramaticală a genului) etc.
- 2 *Dicționar general de științe*, Editura Științifică, București, 1997, p. 284–285.
- 3 Valeria Guțu-Romalo, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, EDP, București, 1973, p.36.
- 4 L. Hjelmslev, *Prolegomènes a une théorie du langage*, Les Édition de Minuit, 1971, p. 64–79.
- 5 C. Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române*, II, *Sintaxa*, Institutul European, p. 1134.
- 6 În funcție de criteriul utilizat în clasificarea lor, mărcile raportuale pot fi împărțite și în *segmentale* (joncțiunea, juxtapunerea etc.)/*suprasegmentale* (accentul, accentul în context obligatoriu); *mărci vide semantic/mărci cu informație semantică*.
- 7 Ion Diaconescu, *Sintaxa limbii române*, Editura Enciclopedică, București, 1995, p. 250.
- 8 Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, *Conversația: structuri și strategii. Sugestii pentru o pragmatică a românei vorbite*, București, Editura ALL, 1995, p.11.

- 9 Problema respectivă este abordată într-o serie de lucrări din lingvistică românească, dintre care amintim: Sabina Teiuș, *Coordonarea în vorbirea populară românească*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980; Magdalena Vulpe, *Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980.
- 10 Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, *op. cit.*, p. 11–12.
- 11 *Gramatica limbii române*, vol. II, ediția a II-a, Editura Academiei, București, 1966, p. 214.
- 12 În unele lucrări mai noi se propune termenul de adverbe *substituite afirmative/negative expresive* (Corneliu Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Morfologia*, I, Institutul European, Iași, 1999, p. 722–724).
- 13 Maria Pârlog, *Gramatica limbii latine*, Editura ALL, București, 2001, p. 179–181.
- 14 Unii lingviști identifică mai multe tipuri de „raporturi” în interiorul coordonării copulative, inclusiv un „raport alternativ” (Ion Diaconescu, *op. cit.*; Aurelia Merlan, *Sintaxa limbii române*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2001).
- 15 *Gramatica Academiei*, vol. II, p. 304–306; Dumitru Irimia, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iași, 1997, p. 291–292.
- 16 Corneliu Dimitriu, *op. cit.*, p. 723–726.
- 17 Al. Graur, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, SG, I, 1956, p. 130; *Gramatica Academiei*, vol II, p. 232, 249, 263, 329, 337; Gheorghe Trandafir, *Probleme controversate de gramatică a limbii române actuale*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1982, p. 117–118; A. Merlan, *op. cit.*, p. 180–183.
- 18 C. Dimitriu, *op. cit.*, p. 726–730. Aceste adverbe au fost definite și denumite în diferite feluri în literatura de specialitate: „cuvinte modale” (Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*, Editura Ministerului Învățământului, București, 1956, p. 268) „semiadverbe” (Georgeta Ciompec, *Încercare de definire contextuală a adverbului românesc*, SCL; XV, 1974, nr. 1, p. 33–34), „adverbe particulare” (Dumitru Nica, *Teoria părților de vorbire. Aplicații la adverb*, Editura Junimea, Iași, 1988 p. 44 sqq.), „adverbe de modalizare emfatică” (D. Irimia, *op. cit.*, p. 295–296).
- 19 Elena Dragoș, *Elemente de sintaxă istorică românească*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1995, p. 136.

SUMMARY

The system of marks of the relation of co-ordination (especially the junctives) represents a controversial problem in the Romanian linguistics. This is mainly due to the fact that many junctives is the fact that certain constructions can be used either as coordinating or subordinating elements, which also explains the lack of concordance between the semantic relations and their grammatical expression.

IN MEMORIAM

GRIGORE C. BOSTAN

(1940–2004)

Grigore C. Bostan.

E și așa destul de trist în lumea asta.

Mai trebuia oare să te duci și dumneata, bădiță Grigore, pe drumul cel fără de întoarcere? Atât de repede și atât de neașteptat. La numai 64 de ani. Când mai erau încă atâtea lucruri de făcut. Atâtea proiecte de dus la bun sfârșit. Atâtea poezii de scris, atâtea cărți de citit și comentat.

Și, principalul, încă atâta și atâta zbatere dureroasă pentru justa promovare a valorilor culturii naționale în fostele ei spații, pentru apărarea limbii române în strâmoșestile ei teritorii, pentru afirmarea drepturilor noastre în lumea aceasta aflată în perpetuă confruntare.

Fără de tine am rămas mai puțini (că și așa nu suntem mulți), mai neajuto-rați, mai dezbinați de cum ne-ai știut și ne-ai cunoscut prea bine, căci ai fost unul

dintre noi, așa-zișii români de acasă sau de pretutindeni. Și nu ai fost unul oarecare.

Erai, ai fost, dar vai! de acum înainte nu mai putem spune că ești cel cu care ne-am putut prezenta oriunde, cuvântul tău trăgând de fiecare dată, așa cum știm cu toții, enorm de mult la cântar. Pentru că aveai ce spune. Pentru că atunci când era cazul aveai și bărbăția să spui lucrurilor pe nume, ceea ce alții nu îndrăzneau nici să gândească.

Dar noi, câți am mai rămas vitregiți în țara asta, mai aveam nevoie încă de cuvântul Domniei tale, de puterea dumitale de convingere, de capacitatea de pătrundere a lucrurilor în ansamblu și în esență, de autoritatea Domniei tale în marea bătălie pentru limba și cultura noastră.

Îți mulțumim, bădiță Grigore, că ai fost așa cum te-am știut. Când plin de gravitatea necesară diverselor situații ale vieții, când plin de umor, mânuind cu eleganță și spontanietate florea epigramei usturătoare, trezind zâmbete amare sau chiar hohote de râs dătătoare de bine.

Să-ți fie țărâna ușoară peste trupul pătimit, împăcat și luminos sufletul acolo, în înalțurile cerești, de unde știm că ne vei veghea în continuare pașii pe calea spre adevărata mântuire a neamului nostru, cale pe care suntem datori să mergem până la capăt.

VASILE TĂRĂȚEANU

GRIGORE C. BOSTAN

Versuri din volumul integral

Ultima revenire

(rămas în manuscris)

URME DE PLECARE

acolo
între cerul de brazi și cimitir
luceferi saltă peste bolți căzute.
O, cât de sclipitor
a câta noapte
alunecă
și crapă piatra pe morminte
când bate-un deget de lumină-udă.
Și tu, măi frate, săgetat de cetini
ți-ai sfărâmat la umeri
bulzul de tăcere?
Nepăsător precum e vecinicia
te-ai prins în horă de copaci și stele
să nu te mai oprească nici un strigăt
pe nume
de feciori sau de nepoți
acolo peste brazi
a câta noapte
îngenunchează drumuri ostenite?
sub crucile-nverzite mai zăbovesc bătrânii
iar tinerii își scot veșmintele de iarbă
și goi ca luna-înoată prin amurguri
și tu, măi frate, scuturat de spuză
te-ai prins de mâini cu umbrele-nălbite
în primul cerc
precum în cel din urmă
nu-i loc ascuns
    pentru popas de frunză
doar între brazi
    o casă părăsită
și urme împietrite
    de plecare

*
* *

ZIC UN VERS

iarăși clipa-n piatră zace
și nici mortului nu-i place
să coboare-n hăuri macii –
zic un vers, ce mai pot face

noaptea-n ierburi se desface
și spre flăcări fug copacii
lumea-n cifre doarme-n pace –
zic un vers, ce mai pot face

intră steaua în găoace
și-n cărbune se preface
se afundă-n scrum toți macii
și nici mortului nu-i place –

zic un vers, ce mai pot face...

(7 august 2004)

*
* *

ne mai rămâne loc pentru nemoarte
peste seninul ars,
peste lumini?

De somnul veșniciei ne desparte
cărarea de la poale de grădini...

*
* *

cu degetele goale-am adunat
țărâna de pe șapte continente
și-am rotunjit în lutul frământat
un glob cu riduri, gropi și epicentre

pe arca părăsită, a lui Noe,
se mai jucau atâția licurici
noi am luat în rezervoare ploaie
și-am înnodat al fulgerului bici

am încrustat un zâmbet de femeie
alunecat pe marmură-n azur
iar dincolo a-nflorit Casiopeia
se scutură petale împrejur.

(1975)

*
* *

afară se mai tânguie o viță
sălbatică
în gheață tremurând
pe un colț de cer
păstorul Mioriței
își paște-n tihnă turma
fluierând

un trunchi de noapte
abia de se-ntrevede
prin visuri
ninse lin la căpătâi

sau poate nebuloasa Andromedei
întroienește drumul cel dintâi?

(1975)

*
* *

ce straniu curg nisipurile-n cer
în căutarea zilei, pe revers.
Pământul joacă pe ecran stingher –
grăunte încolțit în univers.

Ce straniu urcă noaptea spre izvor
și râuri albe curg în ocean.
Pământul–strop de rouă sclipitor
se scutură alături de ecran.

Ce straniu doarme liniștea în stele
cu ochii mari, deschiși în infinit.
Pământul – undă scurtă printre ele
ne caută prin secolii, ostenit.

(1975)

...alaiul nunții a pornit pe creste
de gheață
lunecate printre nori.

În casa mare
ard pe la ferestre
luceferi
de cu seară până-n zori...

CLAUDIA PARTOLE

Născută în anul 1955 în satul Cotova, fostul județ Soroca, Republica Moldova. Studii în domeniul ziaristicii, Universitatea de Stat din Chișinău (1972–1977). Membru al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova și al Uniunii Scriitorilor din România. Dramaturg, poet și prozator.

După absolvirea facultății activează ca ziarist la radio-televiziune, colaborează la revistele „Învățământul public” (actuala „Făclie”), publicație a pedagogilor din Republica Moldova; „Alunelul”, „Universul Credenței”, „La Creangă” – reviste pentru copii; la ziarele „Patria tânără”, „Moldova suverană”. Actualmente este redactor-șef al revistei „Univers muzical”. Din 1994 – e moderator la Cenaclul literar *La Creangă*, care activează în cadrul Bibliotecii Naționale pentru Copii (Chișinău).

Volume:

Păsări sântem când ne naștem, versuri (1992).

Psalmii Mariei Magdalena, poeme (1995).

O clipă, eseuri (1999).

Unde ești, Iren? (2004), dramaturgie.

Cărți pentru copii:

Mabalaua veselă, proze (1982).

În așteptarea mamei, proze (1989).

Are mama fată mare, versuri (1992).

Un mare calendar pentru tine, mic ștrengar, versuri, proze (1995).

Cea mai așteptată întâlnire (1998).

Claudia Partole.

Contribuie la apariția cărții **Revenirea acasă** (2001) – despre destinul dramatic al artistului plastic român Ioan Papazoglu.

Îngrijește culegerile de proză și poezie din creația copiilor: **Avere văzută și nevăzută** (2001), **Izvorul care ne așteaptă** (2001).

Este coautoare la cartea de publicistică **Femeile în labirintul istoriei**, (2003).

Premii și mențiuni:

Premiul Bibliotecii Naționale pentru Copii „Ion Creangă”, *Cea mai bună carte a anului – 1992*, pentru volumul **Are mama fată mare**.

Premiul Salonului Internațional de Carte de la Iași, ediția 1995, pentru volumul **Un mare calendar pentru tine, mic ștregar**.

Premiul Salonului Internațional de Carte pentru Copii – Chișinău, 2002 (Cartea cognitivă): **Grăbește-te încet**.

Concursul de Dramaturgie Națională – pentru piesele:

Păziți copiii, sufletul și animalele (1994).

Unde ești, Iren? (2001).

Ochiul care se uită în lume sau: **Cine l-a răpit pe Tonto?** (2002).

Când zorii s-au trezit (2003).

Vorba aleasă la locul cuvenit este caracteristica stihului poetesei...

(Acad. Nicolae Corlăteanu)

Claudia Partole nu ambiționează să ne impună un stil care s-o singularizeze, ci să aștearnă gânduri și simțiri curate care spală zgura, alungă neliniștea și te împacă cu viața, iar tinerilor, la răscruce de vreme, cartea ei poate fi aducătoare de sănătate morală.

(Acad. Emilia Șt. Milicescu, scriitoare)

Muzicalitatea surprinzătoare a versului, din primele și până în ultimele pagini, este unul din componentele de bază ale poeziei Claudiei Partole.

...La lectura versurilor se creează, la un moment dat, impresia că autoatrea trece cuvintele prin vrăji știute numai de dânsa, pentru a le înnobila cu infinite bogății spirituale. Din ele, din aceste cuvinte, poeta clădește mesaje înscrise, situații psihologice neordinare.

(Gheorghe Gheorghiu, scriitor)

VERSURI PENTRU COPII

CINE-I OMUL...

– Cândva a fost pom!?
– Poate fluture?!
– Floare!
– Și dacă e fiară?
– E lupul de mare...
– Omul?! E om!
– E frumos
– Și cuminte...
Vorbeau două flori
C-o păstaie de linte.
– Într-o zi ne-a stropit,
Când eram însetate.
– Când vântul m-a frânt,
Mi-a pus sprjin la spate...

Cum sfātuiau,
Uite Omul că vine.
Nu le-auzi –
El n-aude prea bine!
Dar florile-i plac
Și le rupe când vrea.
Păstaia o taie
Când o vede că-i grea.
– Acesta-i?!
– E bun!?
– Și fălos!
– Vai! E rău...
Chemați-l mai iute
Pe Dumnezeu!
– Pe Dumnezeu?
– Da! Să-mi facă dreptate –
E grădinar
Peste om, peste toate...
– Și Omul?
El cine e?
– Cine e?

Cine e?

Cine e?

E urgent!

Să-l chem pe domnul Soare.

L-ai văzut cumva în calea ta?

Uite-l văd!

Și prinde a tuna.

– Lasă-l, frate,

este în vacanță!

Alții trândăvesc întreaga

viață...

– Cred, dar știi că ploile-au

lucrat

Zi și noapte

și s-au săturat?

Vor la mare!

Chiar s-au și pornit.

Eu așa degeaba n-am venit!

Soarele nu așteptă poftire –

Se-nălță cu chip senin

de mire.

Într-o clipă a uitat

și de vacanță!

Se-nclină cu zâmbetul pe față:

– Sărut mâna, scumpă Doamnă Mare,

Eu vă las de nu-i cu supărare...

Pescărușii peste val schiază,

Iar pe plajă stropii nuzi

dansează.

Și luată cu asalt de ploi

Mării nu-i mai pasă

nici de noi.

Se cufundă-n gândul ei de mare

Meditând la clipele cu Soare.

BERBECUȚII

VAI, CÂȚI BERBECUȚI!

Dar au fost mai mulți...

S-au pierdut în ape,

Duși să se adape.

Ce i-a speriat
De s-au despuiat?
Și acuma, iată,
Marea e buclată –
Toată-n cârlionți –
Prinși de val în moț.

Turme-mprăștiate
Pe cărări sărate-n
Leagăn suspendat
Peste-un hău înalt.

Stâna e-n adânc
Strunga-i pe pământ –
Baciu-i mână-n sus,
Când se uită – nu-s!
Se întorc la mal –
Travestiți în val.

Au imășu-n zare –
Pasc lacrimi cu sare.
Uneori, tăcuți –
Oare-s berbecuți?

Alteori se joacă –
Parcă-s pe toloacă!
Când se-avântă – a zbor,
Cornuleți-i dor
Și purtați de val
Dau cu fruntea-n mal.

Zbor zulufi pe mare
Parcă-i la tunsoare.
Eu în brațe-i prind
Și-i alint în gând.

EI FAC NOPTILE SENINE

Apropo de licurici –
Pentru că-s așa pitici,
Se spun multe și mărunte.
Ba că au stelute-n frunte,
Ba că scot scânteii pe nas
Și le-aprind la orice pas,
Iar umblând mereu în turmă
Nu le scapă nici o urmă.

Dacă te gândești mai bine,
Ei fac nopțile senine!
Mici, cum sunt –
Trudesc din greu,
I-ajută lui Dumnezeu!
În lucrarea cea mai fină –
Dăruiesc Lumii lumină!

PAPAGALUL

Poți afla pe plajă totul!
Lumea umple litoralul.
Noutățile le-mparte
Papagalul.

Mai întâi ascultă, află,
Trage cu urechea-i fină.
Până-n seară toată lumea
De secrete mari e plină.

Cele, cele mai ascunse,
Cele, cele mai discrete...
A promis să nu le spună!
Nu și să nu le repete.

Afli că s-a logodit
Struța c-un arici de mare
Sau că șerpii vând pe-ascuns
Marfa lor otrăvitoare!...

Că uitate au ajuns
Păsările cântătoare.
Corbii le-au luat ce-aveau
Și acum sunt călătoare...

Într-o zi a anunțat
Papagalul indiscret
Că pe plajă strânge râme
Un tâlhar numit poet.

N-ascultase pân-la capăt
Era vorba chiar de mine
Travestit într-un pirat
Culegeam din mare... rime!

DANS

Saltă de pe-un val pe altul
Pescărușul jucăuș
Și se lasă dus de valul
Deghizat în derdeluș.

Un schior fără patine!
Zboară și ușor planează,
Urmărind cât de perfect
Apele tangou dansează.

De pe mal privesc
                          frapate
Două vrăbii călătoare.
S-ar porni în zbor
                          departe,
Dar sunt mici,
                          iar marea-i mare.

PRIETENII

De-a lungul falezei
Se plimbă încet
Doi pescăruși visători.
Se uită la ape,
Mai stau și contemplă
Cum trece o stea printre nori.
– *E bine că-i lună!*
– *Se vede pe mare...*
– *Furtunile dorm în adânc?!*
– *Ce bine-i să fii pescăruș!*
– *Și să zbori...*
– *Cu soare pe aripi,*
– *Cu marea în gând!*

Vorbesc, mediteză,
În vis se cufundă –
Se înțeleg de minune!
Și în tăcere li-e bine
                          alături,
De parcă sunt singuri pe lume.
Își spun ce-au trăit,
Ce-au văzut,

Iar ziua de mâine
Îi cheamă, îi strigă
S-o ia, că-i așteaptă
Demult!

– *Ce bine-i că este!*
– *E bine că este*
Și ziua, și noapte
Pe lume?!
– *Altfel ai zbura,*
Dar fără s-auzi
Inima care
Îți spune...
– *Ce-ți spune?*

De-a lungul falezei
Se plimbă încet
Doi pescăruși,
Urmăriți de-un poet...

CÂNTEC

Când pe plajă nu e nimeni
Și se scaldă noaptea-n mare,
Se aude-un cor sublim
Fără de asemănare.

Glasul mării de soprană
Îl admiră stele, lună,
Iar când vine uraganul
Voce de tenor răsună.

Cântec fără de cuvinte!
Scoicile îl iau cu sine.
Când le-ascuți ele-ți șoptesc:
Ce mi-e drag eu port cu mine.

PÂNĂ NUMERI VALURILE

Până numeri valurile
Se dărâmă malurile

Și cum stai așa cuminte
Apa tălpile-ți înghite.

Iar nisipul fuge, fuge,
Însă valul îl ajunge
Și-l înghite ca o vidră.

Curge ca într-o clepsidră –
Lins de mare tot nisipul!

Cam așa aleargă timpul –
Dar mai iute decât vântul!
Zboară să întreacă

gândul,
Deghizat în val de mare –
Fără trup, fără picioare.

Se dărâmă malurile
Până numeri valurile...

DARURI DE LA MAMA-MARE

Se iau norii după Soare:
Care este mai de care?

Când sunt ei mai înainte –
Nu stai pe-un cuptor fierbinte
Și o briză călătoare
Se revarsă dinspre mare.

Dacă soarele domină
Plaja-i mare de lumină.

Bine-i să te-arunci în val
Ori s-aduni scoici lângă mal,
Melci și iepurași de Soare –
Daruri de la mama-mare!

DELFINII

Ca să nu se plictisească
Copilașii lor,
Delfinii
Îi inițiază-n arta –
De a fi în toate primii!
Nu e vorbă de înot –
E și asta important,
Însă e un fel de sport...
Altceva la ei contează –
Niște legi doar pentru mare,
Care nu se scriu, dar este
Necesar să le urmeze –
Fiecare.

*Bunăoară: să împarți
Tot ce ai cu alte-amfibii,
Care-ți sunt vecini sau frați;
Să ajuți, când vezi pe valuri
Cum se zbate-un disperat –
Fie și-un braconier,
Trebuie oricum salvat!
Foarte-atent, ca să nu sperii,
Să-l eliberezi de val
Și ușor să-l iei în spate,
Și să-l duci până la mal...
Să te bucuri că la marea,
Care crezi că e a ta,
Vine lume de pe lume:
Unii să se odihnească,
Alții pentru-a se distra...*

Dumnezeu cu fiecare!
Ce-i privește pe delfini?!
Pentru asta marea-i mare,
Special să n-o împartă
Între ei cei mai hapsini.
Apă-ajunge pentru toți!
Este multă, dar sărată –
Chiar să vrei s-o bei – nu poți!

PLOAIE DE STELE

De toate se-ntâmplă la mare:
Și zile cu ploaie,
Și ploaie cu soare,
Dar noapte ca asta
N-a fost niciodată!

Toți stau și visează
Cu gura căscată.

De sus plouă stele,
De jos sar sclipici.
Ei cred că sunt mari!
Dar sunt mici –
Foarte mici!

LICURICII

O armată de soldați
Mici, mai mici decât piticii
S-au pornit de-a lungul mării.
– *Cine-s?*
– *Nu știu!*
– *Licuricii!*

– *Dar sunt mii!*
– *O fi lunatici,*
De-au ieșit la promenadă
Toți în mână cu făclii.

Unde oare vor s-ajungă
Pe-nsurat, când fiecare
Știe că-i aproape noaptea,
Că e vreme de culcare?

Valurile jucăușe
Îi pândesc, le sar în brațe –
Parcă sunt niște feline
Blânde aparent, dar hoațe.

Fură câte-un felinar
Și-l rostogolesc în val,
Ca să vadă marinarii
Cât de aproape sunt de mal.

În hlamida lor de aur
Peștii parcă sunt stafii
Și, când sar din val în val –
Lasă urme aurii.

EPILOG

RUGĂCIUNEA OMULUI

Doamne, cred c-ai obosit
Alergând din urma mea!
Nu mă lași o clipă singur –
Să nu rătăcesc cumva?!

Odihnește-Te și Tu!
Îți promit să fiu cuminte
N-o să pierd aiurea timpul,
N-o să risipesc cuvinte.

Mulțumesc că-mi porți de grijă
Să mă știu mai fericit.
Dar, Te rog, aș vrea să-mi spui:
Sunt așa cum m-ai dorit?

Doamne, simt că ești alături!
Nu cred că Te-am obosit...

*[Din cartea Claudiei Partole
intitulată **Dumnezeu vine la mare**, în curs de apariție]*

LUPTA PENTRU LIMBA ROMÂNEASCĂ ÎN BUCOVINA. 1775–1918

Ion Popescu-Sireteanu

Iași

Cartea: Gheorghe C. Moldoveanu, *Limba română în Bucovina. Statutul socio-cultural și politic*, Iași, Ed. A 92, 1998, 235 p.

Gheorghe C. Moldoveanu este profesor la Facultatea de Litere a Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, un dascăl apreciat și un foarte serios cercetător. Domeniul său este lingvistica și a publicat lucrări însemnate, între care *Nume de locuri din Valea Milcovului*, Focșani, 1996.

Aici o să fac unele însemnări pe marginea volumului său *Limba română în Bucovina. Statutul socio-cultural și politic*, Iași, Ed. A 92, 1998, 235 p. Cartea cuprinde trei capitole însoțite de note destul de ample: 1. *Perioada guvernământului militar* (p. 7–29); 2. *Sub administrație galițiană* (p. 30–100); 3. *Bucovina-ducă autonom (1861–1918)* (p. 101–233). Urmează un scurt *Epilog și Abrevieri*.

Era și este clar: la ocuparea nordului Moldovei de către austrieci, românii erau majoritari, cu un procent mult avantajos, pe când rutenii (și huțulii) reprezentau doar 27,32 sau 20,9%, aici fiind incluși și țiganii (3,18%), evreii (2,93%), polonezii (0,56%), armenii (0,48%), cărora li se mai adaugă un număr de turci și nemți. Când generalul austriac Spleny face un alt recensământ, rămân aceleași date, numai că rutenii nu mai sunt înregistrați, deși nu se poate nega prezența lor. În ceea ce îi privește pe huțuli, aceștia au imigrat în locurile în care sunt și astăzi, înainte de 1775.

În legătură cu numele topic **Bucovina** (p. 8–9), m-am ocupat într-un studiu mai amplu intitulat *Ocupare treptată a nordului Moldovei și numele Bucovina*, publicat în „Glasul Bucovinei”, an. II, 1995, nr. 4, p. 3–15, așa că trec peste această problemă.

Gheorghe C. Moldoveanu subliniază faptul important că limba teritoriului ocupat de austrieci era româna și în acest sens prezintă informații de primă însemnătate (p. 10). Noile autorități erau atente la început la păstrarea bunăvoinței românilor și nu urmăreau să impună reforme pripite, asigurându-i pe locuitori că limba și religia lor nu vor fi afectate, promisiune care peste câțiva ani a fost încălcată. Singura limbă oficială, în primii ani ai ocupației, a fost româna. Autorul spune: „Faptul nu este lipsit de importanță; el este în directă legătură cu realitatea istorică și etnolingvistică pe care o constataseră autoritățile la ocuparea teritoriului” (p. 12). Peste câțiva ani, este folosită și germana în redactarea actelor oficiale. Chiar generalul Enzenberg știa româna. La înscăunarea episcopului Dosoftei Herescu, în 1782, Enzenberg a vorbit românește.

Dacă până în 1775 era o oarecare prezență ruteană în Moldova, după această dată are loc un adevărat exod al rutenilor, mai ales că granița cu Galiția era ca și inexistentă, iar autoritățile austriece urmăreau creșterea populației din teritoriul ocupat, fiind resimțită o permanentă nevoie de brațe de muncă. Rutenii s-au așezat mai întâi între Prut și Nistru, acoperindu-i în scurtă vreme pe românii autohtoni aflați în număr mic. Românii învață limba ruteană și cu vremea se rutenizează: „Numărul rutenilor veniți din Galiția era așa de mare, încât s-a vorbit de o adevărată invazie a acestora“ (p. 14). Unii erau ortodocși. Cei uniți cu Roma reveneau la ortodoxie, ceea ce producea neliniște la Vatican. Dar „se întâmpla ca noii sosiți din Galiția să fie însoțiți de preoți care se opuseseră unirii cu Roma“ (p. 14). Este importantă informația că „până târziu în secolul al XIX-lea slujba bisericească se efectua în Bucovina numai în limba română“ (p. 14), dar, adăugăm noi, în unele sate cu ruteni și astăzi slujba se face numai în română. În satul Șerbăuți, de exemplu, de la sfârșitul sec. al XIX-lea și până la 1960 au fost preoți Eugen Sireteanu (unul dintre cei cinci acuzați în procesul Arboroasei) și Petru Popescu, amândoi din Mănăstioara-Siret.

Știm că „rutenii începuseră să vadă în Bucovina și Moldova, ca și ucrainenii din Rusia, după un timp, o țară a fericirii. Sunt interesante citatele din folclorul rutean în care Valahia (Moldova) este prezentată ca o țară a fericirii, cu oameni buni și cu toate ale traiului. Fuga de robie era un ideal al fiecărui rutean“ (p. 15).

Biserica a avut de suferit prin ruperea ei de Mitropolia de la Iași și prin subordonarea față de cea sârbă din Karlowitz. Au fost desființate schiturile (p. 15) și sihăstriile (p. 4), iar dintre cele 17 mănăstiri au rămas doar Putna, Sucevița și Dragomirna cu câte 25 de călugări. Au fost confiscate averile mănăstirești, constituindu-se așa-numitul *fond religiosar*. Se consideră ca fiind o decizie bună faptul că limba română a fost declarată drept limbă oficială a eparhiei Bucovinei (p. 18–19). Măsurile luate, însă, împotriva bisericii românești duc la plecarea în Moldova a unor preoți, între care și cărturarii Gherasim Clipa și Vartolomei Măzăreanu.

În ciuda afirmațiilor făcute de imperiali, înainte de 1774 în nordul ocupat al Moldovei funcționau școli publice, la care se adăugau dascălii ambulante care îi instruiau pe copiii celor bogați. Totuși, nu putem trece peste organizarea învățământului în limba română, apoi în germană și în latină. Dar au fost și numeroase anomalii, între care restrângerea progresivă a școlii românești în favoarea celei germane (p. 19–24).

Încorporarea administrativă a Bucovinei la Galiția reprezintă o lungă și neagră perioadă din istoria acestui teritoriu. Deși se știa că sunt mari deosebiri de limbă și tradiții și, deși au promis în repetate rânduri că Viena va reveni asupra deciziei din 1786, aceasta s-a întâmplat după multe decenii de abuzuri și agresiuni împotriva românilor. Nu se mai respectă promisiunile imperialilor din epoca de început a ocupației. Această subordonare administrativă, spune Ștefanelli, „a fost cea mai mare nenorocire pentru românii din întreaga Bucovină, căci prin ea se deschisese toate porțile pentru imigrația slavă [...]. În acest timp începu slavizarea Bucovinei, schimonosirea numelor și bagatelizarea a tot ce este românesc“ (p. 31). Această perioadă, spune scriitorul G. Rotică, „a însemnat în istoria Bucovinei un lanț de fărâdelegi [...]. Niciodată vreă limbă de pe fața pământului n-a fost mai batjocorită, mai brutal jignită ca limba română în vremea aceea“ (p. 31). Mulți boieri români din Bucovina, dar și țărani, trec granița în Moldova. Boierii rămași acceptă titluri nobiliare imperiale și nu se ocupă de cultivarea limbii lor naționale.

Încet, dar cu tenacitate, româna este scoasă din dreptul ei de limbă oficială, înlocuită cu germana, ceea ce ducea la eliminarea românilor din diferite funcții și – se înțelege – se urmărea deznaționalizarea lor. Doar actele, ordinele, decretele, ho-

tărârile, ordonanțele se tipăreau și în română, ca populația românească majoritară să nu fie în afara normelor imperiale. Nici în acest caz, ocupanții nu și-au respectat promisiunea, urmărindu-se ca, prin subordonarea față de Galiția, românii să-și piardă limba, tradițiile și bunurile moștenite. Germanizarea pripită, chiar și în episcopie, era dovadă a lipsei de respect față de românii din partea ocupată a nordului Moldovei. Ocupantul austriac și coloniștii poloni, ruteni și evrei îl privesc pe român cu superioritatea celui care se știe puternic.

Gh. Moldoveanu prezintă, pe bază de documente și studii publicate, exodul rutenilor în Bucovina și în special în satele de la nord de Prut (p. 36).

Un capitol însemnat al cărții lui Gh. Moldoveanu este cel dedicat școlii din perioada înglobării în Galiția, când „se puse învățământul pe altă temelie, neromânească, și i se dete o altă direcțiune“, cum spune Sbiera, toate măsurile fiind luate în scopul dispariției românilor. Școala devenise „nu neromânească, ci antiromânească“ (p. 42). Școlile românești erau transformate în școli catolice, învățătorii și profesorii români fiind înlăturați. Consistoriul Catolic din Lemberg a hotărât că „nici un național român nu va putea fi primit în învățământ dacă nu va jura înainte că se leapădă de credința ortodoxă“ (p. 43). Catolicizarea și germanizarea au distrus școala românească din Bucovina, ceea ce a echivalat cu o barbarie organizată la nivel statal. Prin abuzuri de un cinism vecin cu genocidul, „copiii români care frecventau școala erau obligați să participe la slujbele bisericii catolice“ (p. 44), iar folosirea limbii române era interzisă în multe școli (la Cernăuți, la Suceava copiii români care vorbeau între ei românește erau aspru pedepsiți și umiliți – vezi p. 91–92, nota 70). Prin catolicizarea forțată și prin școala germană se lovea în înseși bazele existenței românilor ca neam, urmărindu-se îndepărtarea de limba și de credința strămoșească (p. 44). În nordul rutenizat al Bucovinei, situația era alta, pentru că cei mai mulți învățători erau imigranți galițieni. Aici era interzisă limba română până și în conversația dintre școlari. Cu toate aceste măsuri aspre și inumane, la țară erau folosiți învățători ambulanti și chiar preoții îi învățau pe copii să scrie și să citească românește.

Un rol însemnat în revenirea la școala românească l-a avut episcopul Isaia Baloșescul, apoi, în parte, și episcopul Hacman (p. 45–48). În aceste grele împrejurări pentru românii bucovineni, a continuat tipărirea cărților, a calendarelor și a presei în limba română (p. 48–52).

Spre jumătatea secolului al XIX-lea, apar mari schimbări în echilibrul dintre forțele conservatoare și cele liberale din imperiu. În 1848, încep și la Cernăuți mișcări și au loc adunări populare în care se cer libertate și drepturi, inclusiv autonomia Bucovinei, egalitatea religioasă, școli în limba română, o catedră de limba și literatura română la gimnaziul din Cernăuți, aceasta s-a și înființat în februarie 1849, în fruntea ei fiind pus, prin concurs, Aron Pumnul, care, înțelegând nevoile și suferințele bucovinenilor, refuză să plece la Iași, unde era chemat. Se înregistrează unele succese în organizarea învățământului în limba română și în cultivarea ideii de dragoste pentru limbă și neam (p. 65–71).

Prezența lui Aron Pumnul în Bucovina a catalizat energiile și a intensificat lupta pentru impunerea limbii române. Se introduc ore de română la Preparandia din Cernăuți. Pumnul „extinde, cu de la sine putere, studiul limbii române de la 5 ore pe săptămână la 16, cuprinzând toate cele 8 clase ale liceului, fără a pretinde plată suplimentară pentru orele efectuate în plus, ci numai din credința că limba română, ca limbă a țării, trebuia cunoscută de toți absolvenții liceului“ (p. 75–76). El înființează, pentru elevii gimnaziului, o bibliotecă „devenită în 1857 una dintre cele dintâi instituții de acest fel din Bucovina“ (p. 76). Apar mai multe manuale în limba română, dar cel mai important a fost *Lepturariul* lui Pumnul, „singurul ma-

nual de limba și literatura română pentru clasele superioare ale liceului din Bucovina pentru mai mult de un deceniu“ și care este „cea mai impresionantă carte de citire“ (p. 77). Pumnul a scris și o gramatică a limbii române, publicată la Viena în germană, dar varianta românească n-a mai apărut din cauza morții profesorului (p. 77). Lupta pentru neînstrăinarea de limbă și neam prin limba străină din școală a fost o realitate (p. 79), iar în această luptă limba română a învins (p. 79–81).

Fără voia lui – căci se împotriva –, episcopul Hacman este nevoit să aprobe și el ca învățământul în Institutul Teologic să se desfășoare în limba română. Orgolios, episcopul Hacman voia să ajungă mitropolit al Bucovinei. Când a văzut că nu are succes, a înăsprit măsurile de sancționare a preoților români care i se opuneau. Dar reușește, după zbateri puternice și repetate călătorii la Viena, să fie numit în 1873 mitropolit al Bucovinei, dar „la scurt timp după numire, se stinge în drum spre scaunul atât de mult râvnit și pentru care își atrăsese hula românilor din cauza nedreptăților aruncate asupra lor“ (p. 149). El a încurajat imigrarea rutenilor galițieni și a cerut drepturi care nu se cuveneau unor coloniști pribegi, între care și cel de mitropolit sau de a ocupa scaunul de egumen la mănăstirile bucovinene.

Chiar și după 1861, când Bucovina se desprinde definitiv de Galiția, nu se reduc primejdiile care amenințau populația românească a ținutului, iar „în primejdiioasa apropiere de România, Austria se străduia să aibă în ruteni un puternic bloc străin, care să șază în coastele României“, spune I. E. Torouțiu în **Poporațiunea și clasele sociale în Bucovina** (Gh. Moldoveanu, p. 105). Recensămintele arată o scădere dramatică a românilor față de rutenii colonizați. „Din dorința de a avea în ruteni un aliat puternic, autoritățile au procedat astfel încât orice român care se declara cunoscător al limbii rutene, indiferent de gradul de cunoaștere, era trecut la ruteni“ (p. 105). „Între 1774 și 1919, populația Bucovinei a crescut de peste 11 ori; pe etnii, numărul românilor a devenit de peste 5 ori mai mare, numărul rutenilor a crescut de peste 20 de ori și al altor etnii – de peste 54 de ori“ (p. 106; ultima informație se referă îndeosebi la evrei). Recensămintele erau falsificate (vezi p. 107), iar procesul de slavizare era precipitat (p. 115). În paralel cu aceasta, creștea procesul de redeșteptare națională. Deși persecutată, limba noastră se impunea și se desfășura „o adevărată luptă pentru apărarea limbii române“ (p. 128).

Autoritățile de la Viena se amestecau în viața bisericească a românilor din Bucovina și o dirijau în interesul lor, aducându-l pe ieromonahul sârb Daniil Vlahovici la conducerea școlii clericale de la mănăstirea Sf. Ilie din Suceava și, apoi, numindu-l episcop. Acest Vlahovici a făcut mult rău românilor bucovineni, cu urmări nefaste până în ziua de astăzi.

Gh. Moldoveanu se ocupă cu grijă și competență de problema numelor de familie și a celor topice în Bucovina (p. 38, 136–141), dar acest capitol privitor la deznaționalizare și slavizare îl vom discuta într-o lucrare aparte.

Și în privința școlii, românii bucovineni au avut de suferit mult, deși Țara Bucovinei a redevenit autonomă. Pe la 1850 ei ocoleau încă școala de teamă că se vor înstrăina de limbă și de biserică. În 1865 erau 133 școli, dintre care 12 germane, 13 rutene, 108 mixte și nici una românească.

Cu cheltuieli asigurate din fondul bisericesc, la Suceava se înființează, în 1860, al doilea liceu din Bucovina. Deși era numit greco-ortodox, cursurile se făceau în germană. În germană se făceau chiar și lecțiile de limba și literatura română. Era și aici o atitudine antiromânească evidentă, din care cauză unii tineri nu-și terminau pregătirea școlară sau plecau în Transilvania. Dar lupta pentru limba română continuă, fiind preluată de Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina. Treptat, se obțin succese.

Deși veniți de puțină vreme din Galiția, coloniștii ruteni, susținuți de stăpânirea austriacă, obțin drepturi mult mai mari decât populația autohtonă (vezi mai ales p. 152 și următoarele).

Autorul prezintă marile personalități ale culturii românești și lupta lor pentru școala românească și limbă română. Sunt prezentate și societățile care au activat, între 1862 și 1918, cu lupta lor în susținerea limbii și în trezirea continuă a românilor bucovineni pentru păstrarea neamului supus unui acut proces de deznaționalizare.

Trebuie să spun că ocupația austriacă a făcut cel mai mare rău românilor din teritoriul furat la 1775 și stăpânit până în 1918. Dar, cu toată politica de colonizare și de deznaționalizare, românii au rezistat politicii de rupere a teritoriului și de stingere a spiritului național. Credința în revenirea la patria-mamă s-a realizat, deși pentru scurtă vreme, în 1918.

Ceea ce se petrece astăzi în partea de nord a Bucovinei constituie subiecte de cercetare pentru alte lucrări. După asasinatelor în masă și după deportările barbare practicate de sovietici, stăpânirea ucraineană a nordului Bucovinei folosește în mare măsură practicile austriece de deznaționalizare a românilor prin biserică, prin școală, prin lipsa unor instituții de cultură românească.

Cartea lui Gheorghe C. Moldoveanu este scrisă cu dragoste și pricepere, cu seriozitatea pe care o impune un astfel de subiect, pentru care autorul folosește o impresionantă bibliografie. Fiind probabil încheiată în 1994, când a apărut *Siretul – vatră de istorie și cultură românească*, autorul nu a putut folosi o seamă de informații privitoare la zona Siret. Semnalez autorului (evident, și cititorului) două neatenții: Grigorovitză (1857–1915) se numește *Emanuil*, nu *Emil*; S. Fl. Marian ajunge profesor la Suceava în 1883, după ce pleacă de la Siret, nu în 1862, când avea doar 15 ani (p. 153). Aș mai adăuga și precizarea că *Reuniunea Română pentru Leptură din Cernăuți* și-a schimbat numele în *Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina*, și nu *Societatea pentru Literatura și Cultura...*

I-aș semnala autorului, dar și cititorilor, cartea *Lupta pentru limba românească în Banat* de Petru Pallde, Timișoara, Editura Facla, 1983.

MIHAI IACOBESCU – O PROFESIUNE DE CREDINȚĂ

Mircea A. Diaconu

Suceava

În așteptarea celui de-al doilea volum din *Istoria Bucovinei*, profesorul Mihai Iacobescu ne propune, drept... pauză pentru o respirație, o carte care pare din mai multe puncte de vedere surprinzătoare. Zic *pare* – și nu *este* – din cel puțin două motive. Pentru cine îl cunoaște pe autor, acest volum – numit *30 de zile în „Siberia“*. *Căutând Arhivele Bucovinei* (Editura Junimea, 2003) – exprimă într-o măsură mai elocventă decât orice tratat personalitatea autorului, în care, o știm prea bine, rigoarea cercetării documentului e dublată de fascinația povestirii, iar construcția cerebrală a demonstrației se edifică pe o cuprinzătoare participare afectivă. În treacăt fie zis, fie și numai prin titlu – exploziv, s-o recunoaștem –, cartea depășește chiar partea cunoscută a personalității autorului, căci plăcerea de a povesti e susținută acum de o verticalitate a punctului de vedere și de o atitudine lipsită de orice ambiguitate a căror absență putea fi considerată până acum aproape un deficit de radicalitate. Cât despre subtitlu, el este o bună explicitare situațională, poate nu neapărat necesară. Pe de altă parte, *pare* doar surprinzătoare această carte întrucât suntem obișnuiți ca tratatele de istorie să fie savante, docte și... impersonale, consecință poate a unei tradiții (ce-i drept, recente) pentru care *istoria* nu putea fi decât una singură și, oricum, rigidă. Nu intrăm aici în detalii (și nici nu e acesta locul unor polemici), dar – ca să folosim expresia lovinesciană – există un *spirit al secolului* care face ca marginalitatea, secundarul, formele neosificate și neapartinând *establishment*-ului să fie recuperate și să devină mai consistente decât cele impuse de tradiția epistemologică. Este *gândirea slabă* pe care o teoretizează Gianni Vattimo vorbind despre *sfârșitul modernității*. Este, de asemenea, *teoria secundarului* formulată de Virgil Nemoianu. Or, această ultimă carte a lui Mihai Iacobescu se înscrie – deliberat sau nu, nu are nici o importanță – în amprenta timpului nostru. E posibil ca, profesor fiind (și încercând să respecte exigențele tradiției academice), Mihai Iacobescu să scrie în cele din urmă și următoarele volume ale tratatului său de *Istorie a Bucovinei*. Cert este că, mai palpitate și mai umane decât orice tratat, aceste... *30 de zile în „Siberia“* fac mult mai mult decât să-l suplinească cu succes. În fine, acceptați, totuși, că este punctul de vedere al unui ne-specialist...

Acuma, rămâne să ne punem o întrebare ajutătoare. Este această carte doar un exercițiu de... laborator? Altfel zis, aparține ea doar atelierului în care se pregătește structura de adâncime a operei?! E doar un exercițiu de prelucrare a fișelor care urmează, nu-i așa?, să se așeze într-o altă construcție, mult mai „serioasă“ și mai „viabilă“?! Nu cred că sunt întrebări lipsite de sens, în condițiile în care – după ce un răspuns aproape că am formulat în frazele anterioare – a încerca să situezi cartea într-una din speciile consacrate ale cercetării istorice este ca și imposibil.

Căci volumul acesta este înainte de toate un...memorial, povestea-cadru a călătoriei științifice prin arhiva din Cernăuți, dublată de un curs (devenit fără voia autorului inflamatoriu) ținut în fața studenților cernăuțeni și de călătorii prin casele prietenilor și confracților români din Cernăuți. Poți scăpa, însă, din vedere emoționantele pagini despre tatăl autorului și despre motivația adânc subiectivă a devoțiunii sale față de un loc de care îi este legat chiar și numele?! Poți trece cu vederea excelentele portrete – câteva dintre ele chiar memorabile – făcute unor prieteni sau unor „personaje” în călătoria aceasta a descifrării tainelor legate de trecutul și prezentul Bucovinei?! Dar este aici fascinantul dialog cu Ignațiu de Loyolo, care face cam cât o monografie, despre disciplină, exercițiu, asceză și perseverență, sunt descrierile făcute, cu veritabil talent de istoric al artelor, acelor valori simbolice ale Cernăuților (Catedrala Ortodoxă și Palatul Mitropolitan – n-aș fi pierdut din vedere teribila „construcție” a Cimitirului Central, al cărui arhitect va fi fost destinul însuși)..., în fine, sunt dialogurile incitante cu Emmanuel Turczynski, cu David Kipper ori cu Francisk Grudnicki, focalizate asupra acestor personalități, dar deopotrivă asupra problemelor Bucovinei (astfel nuanțate) și asupra autorului însuși, construindu-se prin prisma îndreptării întregii sale energii și pasiuni către viața trecută și prezentă a Bucovinei. Căci Bucovina nu e o simplă temă de cercetare, ci o pasiune trăită cu vocația reconstituirii adevărului. Astfel, visata enciclopedie pe care o preconiza Emmanuel Turczynski, nefinalizată din cauza morții inițiatorului ei, e schițată aici în câteva figuri prinse în tonuri care depășesc răceala simplei fișe de dicționar și în conturarea câtorva probleme majore care explică situația Bucovinei. Paginile despre Vasile Balș, despre Erich Beck, despre Eugen Hacman ori Samuil Morariu-Andreievici, cele despre S. Fl. Marian ori Constantin Morariu, multe altele, sunt memorabile prin complexitatea figurilor fixată în câteva cuvinte și prin patina umană a construirii lor într-un discurs, ca de seminar, colocvial și lipsit de prețiozitate. Apoi, paginile despre contemporanii priviți printr-o lentilă luminoasă, care nu poate șterge, însă, mâhnirea dezbinărilor nefaste, continuând parcă – prin fatalitate – politica de dezbinare a imperiului de odinioară.

N-am greși poate prea mult dacă am numi această carte o enciclopedie digresivă, în care memorialistica, documentul și confesiunea fac casă bună cu dialogul, reconstituirea etnografică, portretistica, ori cu discursul asupra metodei. Și totul pe un fond emoțional în care, ținută în frâu de certitudinea documentului, fervoarea polemică e temperată și de o nostalgie descinsă din spiritul cronicăresc, al lui Costin și mai ales al lui Neculce. În fond, pe cât de mult enciclopedie digresivă, pe atât de mult cartea aceasta este eseu și meditație asupra istoriei ca știință și asupra istoriei ca succesiune de fapte, a căror logică interioară autorul nu face decât să încerce să o explice. A explica, a înțelege, iată, printre altele, misiunea istoricului. O precizare – și nici nu știu dacă bănuiala mea nu este o exagerare – se mai impune acum: istoria, atât ca știință cât și ca desfășurare de evenimente, este la noi consecința perspectivei romantice. Momentul acesta, al formării națiunilor, care a atras după sine și o filozofie pe măsură (identificabilă, printre altele, și în creația eminesciană), impune ideea că destinul neamului – înscris într-o logică a spiritului absolut – se întemeiază pe subordonarea și pe sacrificarea destinului individuale. Spune Simion Florea Marian: „Nu este soartă mai tragică decât moartea unui popor”. Drepturile omului, reluate azi după modelul iluminiștilor francezi, intră, în fond, în contradicție cu această viziune romantică. Cert este că, cu câteva excepții, realizarea și construcția identității individuale este pentru românii din Bucovina o problemă care implică într-un mod decisiv destinul neamului. A fi integrat înseamnă și a însemnat pentru românii din Bucovina a fi în interiorul neamului. Soluția existenței unui *homo bucovinensis* nu li s-a părut niciodată decât un

mod mascat sau diversionist fie de a eluda adevărul istoric (care astăzi, oricum, mai funcționează doar ca simplă nostalgie), fie de a institui iluzia utopică a unui... paradis etnografic, care conține în gemene sămburele Uniunii Europene de azi. Un paradis clădit însă pe lacrimi. În plus, ideea unei astfel de „rezervații naturale”, întreținute însă artificial, e astăzi cu atât mai mult o hrană pentru nostalgiile, oricum neputincioase, ale multora. Cercetătorii înșiși fac, din păcate, din acest paradis un cadavru de... devorat științific. Sfârșierea fizică e urmată, cu scop legitimator, de canibalismul livresc, înalt cerebral și academic. Spun toate astea pentru că, revenind la obiectul de adâncime al cărții lui Mihai Iacobescu, el își propune: 1) să explice schimbările structurii etnice din spațiul bucovinean în perioada austriacă; 2) să releve faptul că, după 1989, condiția românului din Bucovina ucraineană este mult mai periclitantă și mai alienantă decât în vremea Imperiului Sovietic. Și nu este nici un paradox în acest fapt, petrecut sub oblănduirea Europei însăși și cu concursul României, indiscutabil. În așa fel încât, pentru a reveni, iată cum ilegitimățile se nasc unele din altele și iată cum, dincolo de substratul manipulat al conceptului, a vorbi despre *homo bucovinensis* – ca și cum ai vorbi despre fosile, nu este altceva decât o injustețe în plus, din moment ce racordarea la prezent lipsește întru totul. Doar prin corelarea celor două teme ale cărții invocate ceva mai devreme înțelegem sensul dureros, deși construit pe o speranță, al *post-scriptum*-lui. Întrebat ce va scrie despre Bucovina, Mihai Iacobescu răspunde: „Că această Siberie se va putea transforma, umaniza și democratiza... numai într-o Europă, într-o Casă Comună...”. Și asta în condițiile în care, în alt loc, profesorul Mihai Iacobescu constată: „Părea că toată emanciparea, salvarea, ridicarea noastră nu se putea face decât sub puterea și prin puterea de la Moscova. Acum, am mutat același punct central, esențial, crucial, de sprijin, în vestul Europei, în așa-zisele structuri euroatlantice. Deci, și ieri și azi, ne-am orientat și instalat punctul de sprijin în afară. Ieri în Est. Azi în Vest. Eu gândesc altfel. Trebuie să începem cu o disciplinare, modernizare și revoluționare radicală la noi acasă. Prin noi înșine”. Indiscutabil, un punct de vedere de care nu se poate să nu se țină cont. S-a vorbit după 1989 despre revoluția noastră interioară... Utopii aproape. Trebuie să recunoaștem că prin noi înșine nu avem nici o șansă, iar intrarea în structurile euroatlantice e o șansă care ni se oferă de către istorie. O formă fără fond pe care ar trebui să o ulem treptat cu mutații interioare, de conștiință, de mentalitate. Au fost și alte timpuri croite pe același calapod. Au dus ele la o asumare reală a propriului destin constructiv?! Sunt mai degrabă sceptic...

Și aici se ridică alte probleme privind Bucovina: cele referitoare la „avantajele” ocupației austriece și la propria vinovăție. Sunt lucruri asupra cărora, printre rânduri, istoricul meditează îndelung. Iată cosmopolitismul austriac: Bucovina nu mai este românească! (și aici nu pot ignora ultima replică dată profesorului Turczynski, care îl acuza cu prietenie pe autorul acestei cărți de iz naționalist. Îl întreabă profesorul Iacobescu: „– Ca german, ca cetățean al orașului München, în care v-ați stabilit după plecarea din Bucovina, ați avut, totuși, vreo dorință naționalistă?”. La răspunsul acestuia că a fost stăpânit de dorința de a apuca ziua când va fi dărâmat Zidul Berlinului, replica vine tăios: „Ce-ați fi zis dacă după anii de ocupație militară sovietică, adică după aproape o jumătate de veac de stăpânire străină, rușii v-ar fi lăsat, în locul unui RDG locuit în majoritate de germani, un teritoriu ca un mozaic de 12 naționalități și 10 confesiuni, în care germanii autohtoni ar fi fost aduși la starea unei treimi minoritare?...”). Cât despre propria vinovăție, iată o întrebare: „Sunt vinovați numai austriecii pentru politica lor? Ori și autohtonii, românii?”. Sunt multe argumentele, mai degrabă subtextuale, care duc către un răspuns afirmativ în legătură cu această ultimă chestiune. Oricum, arendarea

Fondului bisericesc speculanților străini care a dus către o rutenizare masivă e numai unul dintre exemplele covârșitoare care fac substanța acestei cărți. În timp, în 1869, de exemplu, limba ucraineană devine a doua limbă maternă în școli. Iată celebra... politețe românească, consemnată cu tristețe de Constantin Morariu: „Noi, cu multă amărăciune am băgat de seamă că unii dintre ai noștri cu un argat rus, cu un păzitor de noapte rus, cu jidanii, cu o moașă rusă ori cu alți ruși vorbesc numai rusește“. Sunt apoi jurămintele impuse preoților de a nu intra „în vreo legătură secretă cu vreo societate sau înfrățire din lăuntru și din afara țării, contrare interesului statului austriac“. Sunt, apoi, renegații, precum Eugen Hacman. Iar azi, starea de continuă suspiciune dintre cei câțiva români care se luptă între ei și care nu sunt capabili să renunțe la orgolii și vanități și să se pună, dezinteresat, în slujba câtorva idealuri.

Ce-i rămâne istoricului să spere?! Să reconstituie adevărul (regret că nu pot aici să detaliez rezervele lui față de principiile iluzorii ale unui *homo bucovinensis* cosmopolit, fără patrie, fericit ca individ, dar slujind de fapt intereselor imperiului austriac) și să creadă în existența unei Uniuni Europene în care naționalitățile să trăiască în fraternitate. Iată de exemplu povestea teatrului din Cernăuți: „Construit între anii 1904–1905, teatrul a fost onorat și înfrumusețat de austrieci, la intrare, cu statuia lui Friedrich Schiller. În perioada interbelică, românii l-au dat jos pe Schiller și l-au urcat pe soclu pe Vasile Alecsandri. Sovieticii și ucrainenii l-au înlocuit pe Alecsandri cu Olga Kobilanska. Dacă Ucraina va intra mâine în Comunitatea Europeană, oare vor găsi bucovinenii curajul, curățenia sufletească și posibilitatea ca în fața teatrului din Cernăuți să-și găsească locul, împreună, Schiller, Alecsandri și Olga Kobilanska?“. Dar credința aceasta, cum simțim, e dublată de mult prea mult scepticism. Și nu un scepticism născut din nimic.

Regret, de asemenea, că nu pot detalia aici veritabilul discurs asupra metodei pus în pagină de Mihai Iacobescu – unul care însumează, peste toate, profesiunea de credință a autorului aflat la maturitate. În totul, o carte care face cam cât câteva tratate și care n-ar fi putut fi scrisă decât de cineva ajuns la deplinătatea forțelor lui afective și intelectuale. O enciclopedie subiectivă însumând destinul unui neam și al unei țări.

DESPRE TREI ȚĂRI ÎNTR-O CONFERINȚĂ DE TREI ZILE

Dorina Ciobanu

Cernăuți

I. CE? UNDE? CÂND?

Conferința științifică internațională, care a avut ca temă: „Ucraina – România – [R.]Moldova: relații politice, economice și culturale în contextul proceselor europene contemporane”, aflată la cea de a doua ediție, s-a desfășurat în perioada 23–25 septembrie 2004, în orașul Cernăuți. În cadrul unei *Mese rotunde a experților* sub genericul *Relații interetnice pe teritoriul euroregiunii „Prutul de Sus”: Totalurile perioadei de constituire* au fost discutate și problemele euroregiunii. Ca și la prima Conferință, au fost prezentate diferite puncte de vedere asupra problemelor politice, istorice și culturale care apar în relațiile dintre aceste trei țări, părți din teritoriile cărora constituie euroregiunea „Prutul de Sus”. După cum a menționat politologul cernăuțean prof. univ. dr. Anatolii Kruglașov, șeful Catedrei de politologie a Facultății de Istorie de la Universitatea din Cernăuți, la prima Conferință¹, fiecare dintre aceste trei state vecine și prietene se confruntă cu anumite probleme, mai mult sau mai puțin dificile: „Totodată, în procesul edificării instituțiilor democratice, societății civile și economiei de piață – a menționat A. Kruglașov – există atât greutăți comune, cât și proprii fiecăreia din ele. De exemplu, România, care avea inițial condiții relativ mai bune pentru transformările în domeniul politicii interne, dat fiind sprijinul considerabil din partea țărilor Uniunii Europene și NATO, încă n-a încheiat procesul de tranziție la economia de piață și democrație eficientă. Cu asemenea probleme, chiar și mai dificile, se confruntă Ucraina și [R.]Moldova, care, pe lângă toate, rămân încă fără perspective reale privind aderarea la UE. [R.]Moldova, afară de dificultățile social-economice, până în prezent încă n-a soluționat alte chestiuni legate de viitorul autoproclamatei republici nistrene. Rădăcinile acestor probleme trebuie căutate în trecut. În prezent, însă, este necesară cumularea eforturilor oamenilor de știință din cele trei țări cu scopul analizării aspectelor istorice, politice și culturale ale relațiilor dintre ele, comparării laturilor comune și deosebirilor în dezvoltarea lor de odinioară și din zilele noastre, determinării experienței vecinilor, care poate fi utilă pentru realizarea sarcinilor din domeniul politicii interne și externe ale fiecăreia dintre aceste țări”².

Ideea organizării unei astfel de conferințe aparține profesorilor de la Universitatea „Yuri Fedkovici” din Cernăuți și conducerei Institutului Canadian de Studii Ucrainene al Universității din Alberta. „Această inițiativă – susține domnul Kruglașov – a devenit deosebit de tentantă și datorită faptului că într-o asemenea formulă științifică cercetătorii celor trei state încă nu s-au întâlnit, cel puțin în pe-

rioadă postcomunistă. Deci, problemele incluse pe ordinea de zi a Conferinței științifice internaționale *Ucraina – România – [R.]Moldova: aspecte istorice, politice și culturale ale relațiilor* au rămas mult timp fără o examinare și studiere cuvenită de către specialiști⁵.

Toată responsabilitatea pentru organizarea acestei întruniri, care a oferit o posibilitate reală specialiștilor din cele trei state de a-și prezenta și de a discuta rezultatele cercetărilor și analizelor efectuate în acești ani, de a se aduna la o masă rotundă, și-au asumat-o Universitatea Națională, ARS a regiunii Cernăuți, Consiliul Orașenesc Cernăuți și Centrul Politologic Bucovinean cu sprijinul Fondului „Friedrich Ebert” și al Guvernului landului Carintia din Australia. La Conferință au participat politologi, istorici, sociologi și conflictologi. Din păcate, de această dată, au lipsit din lista organizatorilor celelalte două universități care participaseră activ la organizarea primei conferințe – Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava și Universitatea de Stat din R. Moldova, fapt care s-a resimțit în desfășurarea lucrărilor. Au lipsit importante personalități din centrele universitare și științifice din R. Moldova și România, ceea ce a dat lucrărilor conferinței o nuanță oarecum locală. Ucraina a fost reprezentată prin personalități importante din Kiev, Cernăuți, Odesa, Lvov etc. Din păcate, în **Programa conferinței** nu s-a specificat instituția științifică pe care o reprezentau raportorii și titlurile științifice ale acestora, ceea ce a complicat oarecum orientarea participanților în ceea ce privește nivelul de competență științifică sau practică, în cazul participanților ce reprezentau euroregiunea „Prutul de Sus” sau alte instituții de stat. Ar trebui să menționăm și faptul regretabil că la conferințe de acest nivel nu este asigurată în toate cazurile și traducerea comunicărilor, iar rezumatele nu sunt prezentate în limbile de lucru ale tuturor participanților. În asemenea condiții și discuțiile sunt mai dificile.

Au fost prezente și minoritățile etnice din țările sus-numite, cât și românii din Ucraina și ucrainenii, găgăuzii din Basarabia. De fapt, minoritatea română din Ucraina a fost reprezentată doar prin președinții a trei societăți cu comunicările: Arcadie Opaît, **Activitatea Societății pentru Cultura Românească „Mihai Eminescu” din regiunea Cernăuți**; Ion Broască, **Particularitățile activității Societății medicale „Isidor Bodea” în etapa contemporană**, și Petru Grior, **Societatea „Golgota” a populației românești – victime ale represaliilor staliniste**. De remarcat că nici una din aceste comunicări nu a prezentat punctul de vedere al minorității române din regiune asupra problemelor discutate. Din partea minorității române nu a participat nici un specialist (istoric, sociolog, sociolingvist sau filolog) de origine română, cu toate că, de exemplu, una din temele științifice ale Catedrei de filologie română și clasică a Universității cernăuțene este cercetarea sociolingvistică a funcționării limbii române în Ucraina iar în revista „Glasul Bucovinei” au fost publicate mai multe lucrări referitoare la istoria demografiei din Bucovina.

Deschiderea Conferinței din anul acesta a avut loc în Sala Roșie a Universității. Cu mesaje de salut s-au adresat: Myhailo Romaniv – șeful Administrației Regionale de Stat, Cernăuți, Oleksandr Smotr – președintele Consiliului Regional Cernăuți, Romeo Săndulescu – consulul general al României la Cernăuți, Teofil Rendiuc – șef de secție în Direcția Colaborare Culturală și Umanitară a Ministerului de Externe al Ucrainei, Reinhart Sladko – director general în Guvernul landului Carintia și Taras Mihalniuk – reprezentantul Fondului „Friedrich Ebert”.

Sedința în plen a fost deschisă de prof. univ. dr. Anatolii Kruglașov, remarcabil politolog și inițiator al unei serii de importante conferințe, cu comunicarea **Aspecte științifice ale dialogului în triunghiul: Ucraina – România – [R.]Moldova**, după care au urmat încă două comunicări susținute de către: Viorel Kotyk – ministrul consilier la Ambasada Ucrainei din București (**Protectionismul etnic în**

politica externă de stat) și prof. univ. dr. Aurel Preda din România (*Câteva considerații referitoare la regimul juridic al Transilvaniei, Bucovinei și Basarabiei în secolele XVIII–XX*). La ședința plenară au mai participat Ivan Varzari (Kiev, Ucraina), Oleksandr Dobrjanski (Cernăuți, Ucraina), Iuri Makar (Cernăuți, Ucraina).

În continuare, lucrările conferinței s-au desfășurat în 4 secțiuni, unde au fost prezentate probleme din istoriografia română, moldovenească și ucraineană; relații interetnice; contacte științifice și culturale; relații juridice; social-economice; procese etnonaționale etc. care au generat interes și discuții: „*Relații ucraineano-româno-moldovenești: aspecte istorice*”; „*Importanța proceselor etnonaționale în relațiile dintre Ucraina, România și Moldova*”; „*Relațiile politico-juridice, social-economice și publice între Ucraina, România și [R.]Moldova în contextul integrării europene*”; „*Contacte culturale, științifice și de învățământ în relațiile dintre Ucraina, România și [R.]Moldova*”.

În cadrul Conferinței s-a discutat și despre activitatea Euroregiunii „Prutul de Sus”.

La acest paragraf, „Glasul Bucovinei” vă oferă un interviu.

II. INTERVIU ÎN CULISELE CONFERINȚEI

– Revista „Glasul Bucovinei” vă solicită un interviu. Prima întrebare. Cine sunteți? Numele. Funcția. Vă rog.

– Sunt Grigore Musteață, șeful Oficiului Euroregiunii „Prutul de Sus” al Consiliului raional Edineț.

– Pentru a câta oară ați fost invitat să participați la Conferința științifică internațională: „Ucraina – România – [R.]Moldova: relații politice, economice și culturale în contextul proceselor europene contemporane”?

– Pentru a doua oară.

– Două zile de conferință, nu e chiar atât de puțin. Despre ce s-a vorbit?

– Tema principală a fost „Prutul de Sus”, din care fac parte teritoriile românești ca: județul Suceava, Botoșani, 6 regiuni din Republica Moldova și două regiuni din Ucraina: regiunile Cernăuți și Ivano-Frankovsc.

– Sunteți dintr-o zonă în care, practic, se vorbește doar limba română. Cum v-ați descurcat cu majoritatea discursurilor care au fost ținute în cea ucraineană? Cunoașteți și această limbă?

– Cu părere de rău – nu. M-am bucurat enorm când am primit invitația ce asigură traducerea conferinței. Însă, din motive inexplicabile, traducerea nu a fost asigurată, ceea ce a complicat comunicarea dintre reprezentanții țărilor respective. Îmi dau seama în ce măsură colegii mei ucraineni țin la limba de stat... Dar din motive de etică, și anume că o bună parte din delegați vorbeau româna și nu cunoșteau limba ucraineană, consider că ar fi fost cazul să se facă o traducere, fie chiar și aproximativă.

– Se observă că acest moment v-a atins...

– M-a atins! Și tare! Noi trebuie să fim egali în discuții, dacă vrem să ne înțelegem!

– În ce măsură temele prezentate la Conferință au corespuns standardelor internaționale?

– Unele teme nu au fost de rangul unei asemenea conferințe, în unele cazuri chiar s-a cam exagerat.

- Referiți-vă la paragraful: „Dezvoltarea relațiilor între statele noastre“.
- Pentru aceasta sunt sigur că ar fi cazul să realizăm acele căi de colaborare transfrontalieră, care să ne aducă la un numitor comun, iar acest numitor comun să ne ajute să pășim cu pași fermi în Europa, precum au făcut-o și alte țări: Estonia, Lituania, Polonia...
- Ce salutați la această conferință?
- Faptul că s-a editat o carte cu rapoartele celor care au luat cuvântul în cadrul conferinței de acum doi ani. E formidabil că s-a adus la cunoștința tuturor problemele care există în Ucraina, dar și mai bine ar fi dacă s-ar vorbi și de problemele noastre, ale celor din Republica Moldova, din România.
- Cum apreciați activitatea Euroregiunii la ora actuală?
- Din partea Republicii Moldova s-a făcut tot ce era necesar pentru formarea Euroregiunii. Eu am intrat în această afacere în 1998. Tot în acest an a fost editat primul statut în componența comisiei tripartite: Ucraina – România – [R.]Moldova. În 2000 statutul a fost validat în Cernăuți. Apoi, pentru o perioadă conducerea Euroregiunii a fost realizată de România, iar din septembrie, anul trecut, deținătorul conducerii Consiliului Euroregiunii a devenit iarăși regiunea Cernăuți. Din păcate, anul trecut n-am avut nici o ședință a Consiliului Euroregiunii, ceea ce ne pune în gardă, deoarece rămânem în urmă cu activitățile planificate și se încalcă statutul. Consider că ar fi cazul ca Administrația Regională din Cernăuți să acorde o atenție mai mare dezvoltării relațiilor interstatale în cadrul Euroregiunii.
- Ce măsuri întreprinde Republica Moldova pentru întărirea relațiilor cu cele două vecine Ucraina și România?
- Republica Moldova a realizat o reformă administrativ-teritorială, dezvoltând unele structuri mai mici în fostele județe care au fost până acum. În Consiliul Euroregiunii intră 6 raioane: Edineț, Briceni; Râșcani, Glodeni, Fălești. Toate acestea înaintează propuneri, lucrări, proiecte, pe care speră să le realizeze împreună cu prietenii noștri de la Cernăuți și din România.
- Ați vorbit despre proiecte. Un exemplu, dacă se poate...
- Avem acum un proiect comun cu partenerii din România și Germania. E vorba despre *Centrul Ecologic Prut și Rezervația Naturală „Emil Racoviță”*. E cunoscut faptul că multă lume folosește apa din Prut, ca pe una potabilă. Din Prut se aprovizionează cu apă multe fabrici de conserve, de lactate, de zahăr etc. Cât de poluat este însă mediul înconjurător, nici nu face să vorbim... Pentru a menține în ordine sănătatea celor care consumă apa din Prut, noi am propus construcția celor două stații de senzori, care vor monitoriza apele curgătoare. Prima – va fi la Criva, adică acolo unde Prutul intră pe teritoriul Republicii Moldova. Cea de a doua – la Badragi, unde este stația de pompare a apeductului spre Edineț – Cupcini.
- Domnule Musteață! Vă sunt recunoscătoare pentru cele împărtășite. Succes!

III. IMPRESII LA PAUZA MICĂ

La pauza mică de cafea, „Glasul Bucovinei“ a înregistrat câteva impresii despre Conferința în cauză.

Romeo SĂNDULESCU – consulul general al României la Cernăuți:

„Această conferință e de o amploare deosebită. Ea a pus la dispoziție 70 de lucrări istorice, culturale și de civilizație, care țin de această zonă și care se leagă foarte mult de cele două Euroregiuni: *Prutul de Sus* și *Dunărea de Jos*, care sunt forme ce capătă contur în contextul aderării la Uniunea Europeană a României mai devreme, și sperăm că în curând, sau într-un viitor cât mai apropiat, și a Ucrainei.

Faptul că istoricii și politologii, cu alte cuvinte oamenii de specialitate, discută lucruri din domeniul lor de activitate, este un excelent început de dialog, mai ales în acest context, când tratativele și înțelegerea sunt instrumente de lucru ale politicii externe a oricărui stat european și contemporan“.

Florin PINTESCU – doctor conferențiar la Catedra de istorie și geografie a Universității „Ștefan cel Mare“ din Suceava:

„Am participat la simpozionul consacrat Euroregiunii «Prutul de Sus» cu o comunicare ce privește rolul economic al județului Suceava în cadrul acesteia. Datorită structurii sale demografice și economice, datorită potențialului său turistic, județul Suceava poate participa cel mai bine la dezvoltarea Euroregiunii «Prutul de Sus» în domeniul agriculturii, industriei forestiere și de prelucrare a materiei prime și totodată în domeniul turismului și agroturismului“.

Vasile DEMCIUC – profesor doctor la Universitatea „Ștefan cel Mare“ din Suceava:

„Conferința de la Cernăuți, care reunește specialiști din Ucraina, landul Carintia, la fel din România și Republica Moldova, este încă o dovadă că cei care slujesc istoria, sociologia, politologia, filosofia, și nu numai aceste științe umanistice, sunt întruniți aici cu un scop bine lămurit și anume acela de a arăta că, iată, în această parte a Europei s-au găsit foarte multe puncte comune, care sunt urmare a unei trăiri istorice, de veacuri, împreună, între cei care astăzi reușesc să aducă în față adevăruri istorice. Trebuie să remarcăm că marea majoritate a comunicărilor prezentate în aceste două zile respectă adevărul istoric“.

Anatolii KRUGLAȘOV – șeful Catedrei de politologie și sociologie, Universitatea „Yuri Fedkovyci“ din Cernăuți:

„Îmi face o deosebită plăcere să menționez că lucrările Conferinței «Ucraina – România – [R.]Moldova» se desfășoară la un nivel reprezentabil, înalt, cu o participare activă a unor personalități importante din aceste trei state. Aceasta este cu adevărat o conferință internațională, în cadrul căreia noi continuăm dialogul început în luna mai 2001 la Cernăuți, la o conferință similară. Totodată, îmi face o deosebită plăcere să remarc specialiștii care își expun părerile sincer, cu toate că ele nu întotdeauna coincid cu ale noastre. Schimbul de păreri, de fapt, este foarte interesant și productiv. Sper că în acest proces se vor naște propuneri bune și de perspectivă asupra cărora vom lucra împreună cu ajutorul Guvernelor și Parlamentelor noastre“.

Alexandru BEJENARU – șeful Secției de cultură, raionul Briceni:

„Sunt bucuros că am avut posibilitatea să particip la această conferință internațională, unde am avut ocazia să ascult discursurile politologilor, istoricilor și a oamenilor de cultură, care mi-au ușurat cu mult lucrul pe care urmează să-l fac din

momentul în care mă voi întoarce acasă. Am avut ocazia să particip și la unele discuții de la Secția «Relații culturale între România – Ucraina – [R.]Moldova» care, la fel, au trezit un interes deosebit...».

Aurel PREDĂ – prof. univ. doctor, București, România:

„Mi se pare o idee foarte inspirată. Este un adevărat forum care catalizează schimburi, opinii, atitudini. Cred că posibilitatea prelungirii sau repetării acestor discuții peste trei ani nu e o idee rea. Aș avea o singură propunere, o singură completare: ca această conferință să fie reluată prin rotație. Respectiv, de această dată inițiatore a fost Ucraina, iar data viitoare gazdă poate fi R. Moldova sau România. Mie mi se pare că acest schimb de idei și opinii între oamenii care sunt implicați în astfel de domenii ca istoria, politica, diplomația – este o idee excelentă, care nici într-un caz nu trebuie să fie abandonată”.

Valentina IAROVOI – cercetător științific la Institutul de Arheologie și Etnografie a Academiei de Științe din Republica Moldova:

„Sunt la cea de a doua ediție a Conferinței «Ucraina – România – [R.]Moldova». Am fost aici cu doi ani în urmă și acum am venit iarăși. Temele, problemele care au fost ridicate la această Conferință sunt prea multe, sunt prea diferite... Îmi pare rău că printre cei prezenți am fost doar doi etnografi. Sunt de părere că domeniul în care activez e la fel, o problemă care doare, dar, din păcate, doar în doi, mari schimbări nu poți face”.

P.S. Reprezentanții la Conferință au susținut propunerea ca astfel de întâlniri să aibă loc cel puțin o dată la trei ani. Grație acestor Conferințe, după părerea lor, pot fi prevenite situațiile de conflict interstatal și interetnic. Participanții la Conferință și-au exprimat, de asemenea, părerea că spiritul științific binevoitor în care s-au desfășurat lucrările va întări relațiile de bună vecinătate între cele trei țări și că pe viitor ar trebui lărgită lista participării instituțiilor academice și de învățământ, specializate în domeniile respective.

NOTE

1. Vezi cartea: **Ucraina – România – [R.]Moldova: aspecte istorice, politice și culturale ale relațiilor...** Conferință științifică internațională (16–17 mai 2002), Cernăuți, 2002, 510 p. Aici au fost publicate comunicările participanților la Conferință, precum și rezumatele realizate în trei limbi: ucraineană, engleză și română, care au fost și limbile de lucru ale Conferinței. Menționăm și alte cărți apărute la Cernăuți în ultimii ani și coordonate de prof. univ. dr. A. Kruglașov: **Relații interetnice pe teritoriul Euroregiunii „Prutul de Sus”**. Conferință științifică internațională (8–9 iunie 2001), Cernăuți, Bukrek, 2004; **Euroregiunile: potențial al armoniei interetnice**. Culegere de articole, Cernăuți, Bukrek, 2004.
2. Anatoli Kruglașov, **Un dialog actual al istoricilor și politologilor**, în **Ucraina – România – [R.]Moldova: aspecte istorice, politice și culturale ale relațiilor...** p. 502.
3. *Ibidem*.

SUMAR

Glasul Bucovinei 1-4/2004 An. XI. Nr. 41-44

«GLASUL BUCOVINEI» – 10 ANI DE APARIȚIE

Cernov, Alexandrina, „*Glasul Bucovinei*” – o mărturie și o prezentă a culturii românești, nr. 1-2 (41-42), p. 7-13.

Gânduri aniversare: *Andrieș Tudor, Anghelescu Mircea, Broască Ștefan, Chivu Gheorghe, Lutić Mircea, Mareci Harieta, Pintescu Florin, Popescu Ion, Purici Ștefan, Rachieru Adrian Dinu, Satco Emil, Suceveanu Arcadie, Ștefănescu Ștefan, Toacă Maria, Țugui Pavel*, nr. 1-2 (41-42), p. 14-42.

DIALOGURI CU BUCOVINENII

Luceac, Ilie, *Dan Onofreiciuc: „Prin suflet, tot ce cânt se toarnă-n amintiri...”*, nr. 1-2 (41-42), p. 43-67.

DIN ISTORIA NEAMULUI

Moisuc, Viorica, „*Un teritoriu care se cheamă Transilvania...*”, nr. 3-4 (43-44), p. 7-14.

BUCOVINA – PROCESE ISTORICE ȘI SOCIALE

Hrenciuc, Daniel, *Societățile culturale ale polonezilor din Bucovina istorică*, nr. 3-4 (43-44), p. 39-47.

Mamina, Alexandru, *Minoritățile și noua ideologie democratică*, nr. 3-4 (43-44), p. 15-23.

Popescu, Ion, *Românii – a treia etnie din Ucraina. Regiunea Cernăuți. Românii din raionul Herța (monitorizare sociolingvistică). [Partea a III-a]*, nr. 1-2 (41-42), p. 92-99.

Popescu, Ion, *Românii – a treia etnie din Ucraina. Regiunea Cernăuți. Românii din raionul Putila (monitorizare sociolingvistică). [Partea a IV-a]*, nr. 3-4 (43-44), p. 24-38.

Purici, Ștefan, *Foametea ca metodă de impunere a comunismului*, nr. 1-2 (41-42), p. 76-91.

Rusu, Dorina N., *Bucovina în Academia Română*, nr. 1-2 (41-42), p. 68-75.

PERSONALITĂȚI BUCOVINENE

Mareci, Harieta, *Vasile Grecu (1885-1972) (Repere în destinul unui savant)*, nr. 1-2 (41-42), p. 100-107.

- Țugui, Pavel, Adolf Last.** „Eram prieten declarat al tinerimei studențești și îndeosebi al tinerimei române”, nr. 1–2 (41–42), p. 108–136.
- Țugui, Pavel,** *Compozitorul și muzicologul bucovinean Liviu Rusu (III). Note bibliografice*, nr. 3–4 (43–44), p. 48–64.

TEORIE, CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ

- Diaconu, Mircea A.,** *De peste neguri, glasul lui Iulian Vesper*, nr. 1–2 (41–42), p. 151–158.
- Diaconu, Mircea A.,** *Mircea Streinul sau voluptatea mistică a suferinței*, nr. 3–4 (43–44), p. 65–72.
- Mănicuță, Cornelia,** *Ștefan cel Mare, între istorie și ficțiune literară*, nr. 1–2 (41–42), p. 137–150.

PROBLEME DE LINGVISTICĂ

- Vrânceanu, Felicia,** *Mărci ale raportului de coordonare în limba română*, nr. 3–4 (43–44), p. 73–82.

POEZIE

- Bostan, Grigore C.,** *In Memoriam (Poezii inedite)*, nr. 3–4 (43–44), p. 83–88.
- Partole, Claudia,** *Versuri pentru copii*, nr. 3–4 (43–44), p. 89–101.
- Suceveanu, Arcadie,** *Versuri*, nr. 1–2 (41–42), p. 159–176.

CĂRȚI. REVISTE. CONFERINȚE

- Cernov, Alexandrina,** *Istorie și actualitate (despre conferințele de la Constanța, București și Câmpulung Moldovenesc)*, nr. 1–2 (41–42), p. 177–185.
- Ciobanu, Dorina,** *Despre trei țări într-o conferință de trei zile.* („Ucraina–România–[R.]Moldova: relații politice și culturale, economice în contextul proceselor europene contemporane”, Conferință științifică internațională, Cernăuți, 23–25 septembrie 2004), nr. 3–4 (43–44), p. 111–116.
- Diaconu, Mircea A.,** *Mihai Iacobescu – o profesie de credință*, nr. 3–4 (43–44), p. 107–110.
- Popescu-Sireteanu, Ion,** *Lupta pentru limba românească în Bucovina. 1775–1918* [Gheorghe C. Moldoveanu, *Limba română în Bucovina. Statutul socio-cultural și politic*, Iași, Ed. A 92, 1998, 235 p.], nr. 3–4 (43–44), p. 102–106.
- Sumarul pe 10 ani al revistei „Glasul Bucovinei”*, nr. 1–2 (41–42), p. 186–210.

ERRATUM

Mr. Dan Onofreiciuc was born in Voloca, in today's Ukraine, and not in the Republic of Moldova, as it was mentioned in the previous issue. He was played in numerous professional orchestras in the Republic of Moldova and Bukovina (Ukraine). In his memoirs he evokes events that took place in the two historical regions inhabited by Romanians since ancient times.

CĂTRE COLABORATORI

Autorii sunt invitați să ne trimită studii originale de istorie, literatură și istoria culturii, eseuri, opere literare, recenzii ale unor volume publicate sau ale unor reviste, cu precădere despre Bucovina sau aparținând unor autori bucovineni, prezentări de Conferințe științifice sau alte manifestări culturale, precum și alte materiale ce se încadrează în celelalte rubrici ale revistei noastre.

Manuscrisele nepublicate nu se restituie. Studiile sau eseurile vor fi extinse până la maximum 25–30 de pagini culese la calculator (prezentând și o dischetă).

Se va redacta și un scurt rezumat în limba română sau engleză. Textele sau rezumatele scrise de mână nu vor fi luate în discuție spre publicare.

Autorilor le revine în exclusivitate responsabilitatea pentru conținutul materialelor.

*
*   *

Titlul articolelor se va scrie cu litere mari și va fi urmat de numele autorului și orașul de reședință. Referințele bibliografice se vor face fie prin numere în text (notele necesare fiind așezate la sfârșitul lucrării în ordinea în care se face trimiterea la ele), fie prin numere încadrate între paranteze rotunde, indicând ordinea în lista bibliografică și, respectiv, pagina din care s-a extras citatul. Volumul va fi indicat cu cifre latine, în poziția a doua.

Tehnoredactor: CORNEL CRISTESCU

Corector: CONSTANȚA FILIP

Bun de tipar: 4 02 2005

Apărut: 2005

Tehnoredactare computerizată:

Editura INFO-TEAM Ltd.

Tel.: 230 51 89

Fax: 230 51 88

Tiparul executat la

TIPO GRUP

Str. Vulturilor nr. 31, București

Tel./Fax: 326.01.79

ISSN 1222-5606